

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ
OSMANLI COĞRAFYASI

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ

OSMANLI COĞRAFYASI

Hazırlayan: Mehmet Bahadır DÖRDÜNCÜ

BANK ASYA KÜLTÜR HİZMETLERİ

İstanbul-2006

BANK ASYA KÜLTÜR HİZMETLERİ NO: 4

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ
OSMANLI COĞRAFYASI

Copyright © Yitik Hazine Yayınları, 2006

*Bu kitaptaki metin ve fotoğrafların, tamamının ya da bir kısmının, kitabı yayımlayan şirketin
önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt
sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.*

Genel Yayın Yönetmeni
Dr. Reşit HAYLAMAZ

Editör
Salih GÜLEN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Danışman
Prof. Dr. Ş. Tufan BUZPINAR
Doç. Dr. Bülent ÖZDEMİR
Yrd. Doç. Dr. Abdülmecit MUTAF
Fatih AKÇE

Grafiker
Şaban KALYONCU

ISBN
975-00368-9-1

Yayın Numarası
10

Baskı ve Cilt
Mega Basım: Çobançeşme Mah. Kalender. Sok. No:9 34530
Yenibosna/İstanbul Tel: (0212) 551 11 19 Faks: (0212) 451 44 93
www.mega.com.tr

Yitik Hazine Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.hazineyayinlari.com
hazine@hazineyayinlari.com

Fotoğrafların yayın hakları İstanbul Üniversitesi'ne aittir.

Bank Asya Genel Müdürlük
Altunizade Kuşbakışı Cad. No:2 34662 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 554 50 00 Faks: (0216) 554 50 50

*Hâkim olduğu topraklarda asırlar boyu
hoşgörüünün ve adaletin muhafızı olan şanlı
eedadın aziz hatırasına...*

TAKDİM

Bank Asya olarak, finans sektöründe onuncu yılımızı geride bırakırken bir yandan da sosyal sorumluluk politikamız gereği, kültürel zenginliğimizi yaşatmak ve özümüze sahip çıkmak adına gerçekleştirdiğimiz kültür hizmetlerine yenilerini eklemeye devam ediyoruz.

Geçmişimizle aramızdaki köprüleri sağlamlaştırmak adına çıktığımız yolda bu seferki durağımız, Sultan II. Abdülhamid zamanında çekilen fotoğraflardan özenle seçtiğimiz dönemin Osmanlı coğrafyası fotoğrafları oldu. Uzun ve titiz bir çalışmanın ürünü olan elinizdeki bu değerli eser, bir fotoğraf albümü olma özelliğinin yanı sıra, aynı zamanda Osmanlı'nın son dönemini tüm yalınlığıyla yansıtan ve bugün elimizde olmayan toprakların Osmanlı yönetimiindeki durumunu gösteren tarihî bir belge niteliğindedir.

19. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti, önemli toprak kayıplarına uğramasına rağmen halen üç kıtada toprakları bulunan büyük bir devlettir. Böylesine zor ve çalkantılı bir dönemde 33 yıl boyunca tahtta kalan Sultan II. Abdülhamid, birçok iç ve dış mesele ile bizzat uğraşmak zorunda kaldığından olsa gerek, saltanatı süresince İstanbul dışına çıkmaya imkân bulamamış, bu eksikliği fotoğraflarla gidermeye çalışmıştır. Bu yönüyle sultan, fotoğrafı devlet siyasetinde en çok kullanan hükümdar olarak kabul edilmiştir. Dünyanın birçok yerinde ve özellikle de Osmanlı hâkimiyetindeki topraklarda fotoğraflar çekirtmiş ayrıca farklı fotoğrafçıların çektikleri kareleri satın aldirarak bütün bu fotoğrafları Yıldız Albümleri adı altında toplamıştır. Ülkemiz bugün dünyanın sayılı fotoğraf koleksiyonlarından birine bu şekilde sahip olmuştur.

II. Abdülhamid'in böylesi büyük bir projeye imza atmış olması, onun çevresindeki dünyaya olan ilgi ve merakının yanı sıra, ileri görüşlü ve vizyon sahibi olduğunun da bir göstergesidir.

İşte bu sayededir ki yıllar sonra bizler o günkü Osmanlı coğrafyasını görme ve tanıma imkânı buluyoruz. Bugün hiçbiri bize ait olmayan bu toprakların geçen yüzyılın sonundaki fotoğraflarını incelediğimizde, aslında o şehirlerin de bir zamanlar ne kadar bize ait, ne kadar bizden olduğu gün yüzüne çıkıyor.

Baktığımız her fotoğrafta Anadolu'dan, bağrımızdan bir parçayı görüyoruz sanki...

Dikkatli incelendiğinde bu fotoğraflar Osmanlı'nın yönetim anlayışı içinde, etnik yapıya ve farklı din mensuplarına gösterilen hoşgörü hakkında önemli ipuçları veriyor. Aynı kare içinde hem camiyi hem kiliseyi gördüğümüz, İslam ülkesinde gerek Yahudilerin gerekse Hristiyanların serbestçe ibadetlerini yapabildiğini gösteren fotoğraflar, "dinler arası diyalog" kavramının ön plana çıktığı günümüz dünyasına bir asır öncesinden hoşgörü mesajları iletiyor.

Her biri birer tarihî belge niteliğindeki bu fotoğrafların, kaldırıldıkları arşivlerden gün ışığına çıkartılmasına ve bir kitap-albüm şeklinde ölümsüzleştirilerek bu mirasın nesilden nesile aktarılmasına katkıda bulunmak bizler için büyük bir şereftir. Bu vesileyle, bu değerli eseri hazırlayan Mehmet Bahadır Dördüncü'ye ve yayınlanmasını gerçekleştiren Yitik Hazine Yayınları'na çok teşekkür ediyoruz.

Finans sektöründeki hizmetlerimizin yanı sıra kültürel zenginliklerimize ve tarihimize ışık tutma hedefimiz doğrultusunda, ileride de benzer kültür hizmetlerine katkıda bulunmaya devam edeceğiz.

Saygılarımla...

ÜNAL KABACA

Genel Müdür

Asya Katılım Bankası A.Ş.

ÖNSÖZ

Bir ülke düşünün bugünkü Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya, Macaristan, Romanya, Bosna Hersek, Sırbistan, Arnavutluk, Ukrayna, Hırvatistan, Slovakya, Suriye, Irak, Ürdün, İsrail, Filistin, Kıbrıs, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Yemen, S. Arabistan, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Cezayir, Libya, Mısır, Tunus, Cibuti, Eritre, Somali, Etiyopya'nın tamamına, Sudan'ın, İran'ın, Rusya'nın, Beyaz Rusya'nın bir kısmına hâkim olsun. Fas'ı, Polonya'yı himayesinde yaşatsın. Tırmanabileceği bütün zirvelere tırmansın ve artık tırmanacak zirvesi kalmayınca dursun.

Bugün dünyada Osmanlı'nın ulaştığı yaklaşık yirmi iki milyon kilometreka-relik büyüklüğe ulaşmış bir devlet bulunmuyor. Haberleşmenin bir menzilden bir menzile koşturan ulaklarla sağlandığı, en hızlı aracın safkan atlar olduğu bir devirde ulaşılan seviye bugün başımızı döndürüyor.

İletişim araçlarının kıt olduğu zamanlarda üç kıtada, milyonlarca kilometre-karede hâkim bir güç olmanın sırrını keskin kılıçta, delinmez zırhta, bükülmez bilekte aramak büyük bir yanılıdır. Bu sırrın anahtarını kalın topraklara yapılan hizmetlerde, fethedilen yeri kendi idarecisine bırakan bir anlayışta, aynı anda camiye, kiliseyi, sinagogu faal bırakan bir düşüncede aramak lazımdır. Osmanlı, gittiği yerde otuz kırk yıl kaldıktan sonra kendi dilini ana dil gibi yerleştiren sömürgeci zihniyetlere inat, kültürlerle saygılı ve kültürünü yerleştirmek gibi kompleksleri bulunmayan bir devlettir.

Devlet-i Aliyye, kılıçla fethedilen yerlerin ancak adaletle korunacağını bilir. Bunun en büyük delili bugün Osmanlı Devleti'nin terk ettiği coğrafyalarda akan kanın dünyanın hiçbir yerinde akıyor olmasıdır. İki dünya savaşının da başladığı yer olan Balkanlarda daha dün Bosna Hersek'te, Kosova'da; büyük güçlerin iktidar mücadelesine sahne olan Orta Doğu'da, Lübnan'da, Filistin'de, Irak'ta akan kanın sebebini ararken Osmanlı tarihini de anlamak ve bilmek gerekiyor.

Filistin başbakanı “Hiçbir Filistinli Abdülhamid'i unutamaz.” derken İsrail başbakanı Osmanlı'nın iki bölük askerle sağladığı huzuru kendilerinin süper ordularla sağlayamadıklarını itiraf ediyor. Yunanistan'da Moni Hagia Kilisesi, yerel belediyenin ellerinden almaya çalıştığı toprakların kendilerine ait olduğunu Osmanlı'nın

verdiği tapuyla ispatlıyor. Mersin Latin Kilisesi arsasını II. Abdülhamid'in verdiği fermanla koruyor. Pakistan köylerinde Osmanlı padişahları için hutbe okunuyor, Somali'nin köylerinde Osmanlı'nın yaşadığına inanılıyor.

Bu kitapta kaybedilen bir coğrafyadan artakalan parçaları göreceksiniz. Saraybosna'dan Etiyopya'ya; Batum'dan Kahire'ye uzanan bu coğrafya, Osmanlı'nın tarih sahnesinden çekilişinden çok değil yirmi beş otuz yıl öncesini gösteriyor.

Pek çok tarihçiye göre “Osmanlı'nın son bağımsız padişahı” olarak kabul edilen Sultan II. Abdülhamid döneminin Osmanlı coğrafyasının izlerini sizlerle paylaşmak istedik. Bu coğrafyayı gezerken Saraybosna'nın, Varna'nın, İşkodra'nın, Vidin'in Şam'ın, Bağdat'ın, Kahire'nin Kudüs'ün, Mekke'nin Medine'nin ne kadar Anadolu'ya benzediğini göreceksiniz. Bir zamanlar aylar süren yolculuklara rağmen buraların Anadolu'ya ne kadar yakın, bugün birkaç saatlik yolculuklara rağmen Anadolu'ya ne kadar uzak olduğunu fark edeceksiniz.

Kosova'nın bağrındaki I. Murad türbesinden Şam'daki Selahâddin Eyyubî türbesine bir şanlı tarihin izlerini göreceksiniz.

Alanında ilk olma özelliği taşıyan bu eserin sadece fotoğraflardan oluşmasını arzu etmedik. Kısa bilgilerle fotoğrafları desteklemeye çalıştık. Ancak takdir edilir ki fotoğraf albümlerinin kısıtlı yer imkânları pek çok hususu bahsetmemize engel oldu. Metinlerin özetlenmesi, fotoğraf altı yazılarının kısa tutulması gerekti. Bölüm başlarında yer alan Yıldız Albümleri'nde bulunmayan Osmanlıca haritaların da ilginizi çekeceğini düşünüyoruz. Bu çalışmanın daha güzel eserler için bir adım olmasını temenni ediyoruz.

Böyle bir çalışmanın Türk kültür hayatına kazandırılmasında katkılarından dolayı Bank Asya yetkililerine teşekkür ederiz. Ayrıca Nadir Eserler Kütüphanesi'nin kıymetli çalışanları Sn. Yasemen Akçay, Sn. Zekiye Eraslan ve Sn. Attila Beşli'ye yardımlarından dolayı şükranlarımızı sunuyoruz. Nadir ve nadide eserlerin ehil ellerde olması bize huzur veriyor.

Yeni kitaplarda buluşmak dileğiyle...

Yitik Hazine Yayınları

İÇİNDEKİLER

13	II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Coğrafyası
17	BALKANLAR
21	Arnavutluk
27	Bulgaristan
41	Makedonya
50	Kosova
53	Yunanistan
67	Bosna Hersek
75	ORTADOĞU
79	S. Arabistan
89	Irak
103	Suriye
117	Lübnan
131	Filistin İsrail
145	Ürdün
150	Katar Kuveyt Bahreyn
151	Kıbrıs Birleşik Arap Emirlikleri
153	KUZEY AFRİKA
157	Mısır
167	Libya
168	Tunus
175	Etiyopya Somali Cibuti Elitre
177	AKDENİZ
183	Girit
192	Batum
197	Kaynakça

II. Abdülhamid dönemi Osmanlı coğrafyası

Otuz dördüncü Osmanlı Padişahı Sultan II. Abdülhamid

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ OSMANLI COĞRAFYASI

31 Ağustos 1876'da otuz dört yaşında tahta çıkan II. Abdülhamid, Devlet-i Aliyye'nin otuz dördüncü padişahı, İslam dünyasının doksan dokuzuncu halifesidir. Otuz iki yıl, yedi ay, yirmi yedi gün süren bir saltanat sürmüştür. Tahttan indirildiği, 27 Nisan 1909 günü, altmış altı yaşını yedi ay, yedi gün geçmektedir ve II. Meşrutiyet ilan edileli dokuz ay, beş gün geçmiştir.

Osmanlı hanedanının bu en sıra dışı hükümdarı şehzadelikinden başlayarak kendi çizgisini ortaya koymuş ve diğer hanedan mensupları gibi sarayda değil çok daha sade olan Maslak Köşkü'nde yaşamayı tercih etmiştir. Şehzadelikinde gerek aldığı eğitim gerekse uğraştığı alanlar bakımından çok farklı bir kişiliktir. Tarımla uğraşmış, ticaret yapmıştır ki padişah olmasa dahi kendi çalışması ile edindiği mal varlığı onu zengin bir insan yapmaya yetecek seviyededir. Padişah olunca bu şahsi hazinesini pek çok hayır işinde kullanmaktan çekinmemiştir.

Amcası Sultan Abdülaziz'in ani vefatı, ağabeyi Sultan V. Murad'ın rahatsızlığı dolayısıyla hiç beklemediği bir anda Osmanlı tahtına geçmek durumunda kalan II. Abdülhamid, tahta çıktığında alev alev yanan bir Osmanlı coğrafyası buldu. Saltanatının ilk yıllarında amcasının ve ağabeyinin dönemlerinden kalma meselelerle uğraştı. İsyan ve savaş tehlikesi bir yana, ülkede mali iflasın görülmesi an meselesi idi. Balkanların çeşitli yerlerinde isyanlar vardı. Büyük devletlerin Osmanlı üzerindeki istekleri ve emelleri bitmiyordu. Osmanlı padişahını indirecek güce erişen darbeci gruba karşı II. Abdülhamid, Meşrutiyet'i ilan edeceği teminatını verdi. Meşrutiyet'in ilanını bildiren İstanbul'daki top sesleri, aynı zamanda yaşlı Osmanlının her türlü sıkıntıya karşı ayakta durduğunu ispat etmeye çalışıyordu.

Balkanlardaki karışıklıkların sonunda tahta çıkmasının üzerinden yedi ay geçmeden 93 Harbi başladı. Bir yıl kadar süren bu savaş sonunda imzalanan Berlin Antlaşması ciddi toprak kayıplarına sebep olmakla birlikte genç hükümdar için büyük bir iktidar tecrübesi oldu. Hükümdar, bu olaydan sonra dış politikasını ihtiyatlı ve dengeli, iç politikasını ise Yıldız merkezli olarak belirledi.

Sultan II. Abdülhamid Han, saltanatının başında ve sonunda, yönetimin kendi elinde olmadığı I. ve II. Meşrutiyet dönemlerindeki toprak kayıplarının dışında, amcası Sultan Abdülaziz Han'dan devreden, yine üç kıta üzerindeki yedi

milyon üç yüz bin kilometre karelik Osmanlı mülkünü iktidarı boyunca muhafaza etmeye çalıştı.

Sultan takip ettiği dış siyasetle Balkan devletlerinin Osmanlıya karşı ittifak kurmalarına mani olmuştur. Tahttan indirilmesinden sonra çıkacak Balkan Savaşı'nı, dolayısıyla da I. Dünya Savaşı'nı geciktirmiştir. Devlet siyasetinde Rusya'yı fazla önemsememiş, İngiltere'den ise nefret etmiştir. Balkanlarda Rusya ile Avusturya-Macaristan'ın anlaşmasına imkân vermemiş, Avrupa siyasetinde Almanya'yı destekleyerek, İngiltere'ye karşı olmuştur. Devleti savaştan uzak tutmaya çaba göstermiş, zamanında sadece Yunan Savaşı çıkmış, o da otuz iki gün sürmüştür ve zaferle sonuçlanmıştır.

Zor mali şartlar altında, eğitim ve bayındırlık faaliyetlerine önem vermiştir. Osmanlı ülkesinin çok çeşitli yerlerinde kütüphaneler, rüştiye, idadi, hukuk, sanayi-i nefise, ticaret ve hendese-i mülkiye mektepleriyle dârülfünun açtırmıştır. Yaptığı eğitim hamlesi Osmanlı tarihinde görülen büyük eğitim faaliyetlerinden biridir. Elinizdeki albümde bu okullara ara ara yer verilmiştir.

Sanata ve okumaya çok meraklı olan sultanın kendi şahsi kütüphanesinde on bini aşkın kitabı olduğu bilinir. Osmanlı coğrafyasının çeşitli noktalarının fotoğraflarından oluşan 911 albümden müteşekkil dev bir fotoğraf koleksiyonuna da sahiptir. Elinizdeki albümdeki yer alan fotoğraflar bu albümlerden hazırlanmıştır.

Şehzadeliğinde çıktığı Avrupa gezisinde İngiltere'de gördüğü demir yollarından çok etkilenmiş, Osmanlı ülkesini demir yolları ile baştanbaşa örmeye çabalamıştır ki döneminde yapılan Hicaz Demiryolları çok büyük bir başarıdır. Almanların askerî disiplinini görmüş ve Osmanlı ordusunun eğitiminde Alman subaylardan istifade etmiş, Fransızların askerî ciddiyetsizliğini görünce de askerî ıslahatlarda Fransa'dan uzak durmuştur.

Otuz üç yıllık iktidarında Bosna Hersek Meselesi, Yeni Pazar'ın işgali meselesi, Yemen ve İmam Yahya Meselesi, Trablusgarp Meselesi, Basra Körfezi'nde ve Irak'ta İngiliz nüfuzunun yükselişi meseleleri, Bağdat Demiryolu'ndan dolayı İngiliz-Alman rekabeti meselesi, Kerbela ve Necef'te Şialık Meselesi, İran sınırı Meselesi, Süleymaniye'de Hemond aşireti meselesi, Sencar'da Yezidiler Meselesi, Anadolu'da Kızılbaşlık ve Şia Meselesi, Dersim Meselesi, Aden Meselesi,

Rusya'nın Doğu Anadolu Meselesi, Siyonizm ve Yahudilerin Filistin'de toplanması meselesi, Cebel-i Lübnan Meselesi, Dürzî, Havran ve Kerek Meseleleri, Suriye'de Fransız nüfuzu meselesi, Suriye Ortodoksları üzerinde Rusya nüfuzu meselesi, Makedonya Meselesi, Girit Meselesi, Osmanlı Yunan Savaşı Meselesi, Doğu Rumeli Meselesi, Arnavutluk Meselesi, Bulgar Meselesi dış politikada karşılaştığı meselelerden bazıları olmuştur. Bunun dışında en çok başını ağrıtan bir diğer hadise de İngiltere'nin desteğiyle şımartılan ve sultana sarayının dibindeki camide suikast düzenleyecek kadar cesaretlendirilen Ermeni İsyanları Meselesi olmuştur.

27 Nisan 1909'da II. Meşrutiyet'le kurulan ayan ve mebusan meclislerinin aldığı bir kararla tahtan indirilen sultan, 31 Mart Ayaklanması'nın sona ermesinin ardından ailesi ile birlikte Selanik'e gönderilmiştir. Selanik'te Alatini Köşkü'ne yerleştirilen sultan ve ailesi ilk günlerinde köşkte hiçbir eşyanın olmasından dolayı kuru tahta üzerinde yatmak zorunda kalmıştır. II. Abdülhamid yaklaşık 13.700 Osmanlı altınından müteşekkil şahsi servetini ise ikinci ve üçüncü orduya bağışlamıştır. Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine İstanbul'a getirilen sultan Beylerbeyi Sarayı'nda ömrünün son beş yılını geçirmiş ve 9 Şubat 1918'de burada vefat etmiştir. Kendisi için ayrı bir türbesi olmayıp Divanyolu'nda dedesi II. Mahmud'un türbesinde metfundur.

1897'deki Osmanlı Yunan Hududu Haritası

BALKANLAR

Kuruluş yılları hâlâ tam olarak açıklanamamış olan Osmanlı Beyliği, yarım asır kadar kısa bir sürede Batı Anadolu'da önemli bir siyasi varlık hâline geldikten sonra 1350'li yıllarda Gelibolu Yarımadası'na geçerek Balkanlarda tesis edeceği uzun ömürlü siyasi hâkimiyetin ilk işaretlerini verdi. Osmanlı hâkimiyeti Gelibolu'dan Bolayır ve Tekirdağ'a, oradan da 1361'de Edirne'ye ulaştığında sadece Bizans İmparatorluğu değil, Balkanlardaki Hristiyan devletler de ciddi bir rakiple karşı karşıya geldiklerini fark edeceklerdi. Murad Hüdavendigâr dönemi (1362-1389), Osmanlıların Balkanlar'a geçici bir planla gelmediklerini, aksine kalıcı olmakta kararlı olduklarını gösterdi. Edirne'nin fethinin ardından Lala Şahin Paşa, kuzeyde Filibe ve Zağra taraflarını, Evrenos Bey ise güneyde Gümülcine bölgesini fetihle görevlendirilmişlerdi. Osmanlıların bölgede kalıcı olmaya çalıştıklarının en önemli işareti ise fethedilen yerlere yerleştirilmek üzere Anadolu'dan binlerce Türkmen'in Trakya'ya nakledilmesi idi.

Osmanlıların Balkanlarda hızla ilerlemeleri ve Türkmen sayısını sürekli artırmalarına karşı tepkiler gecikmedi. Papa V. Urban'ın da desteğiyle Balkanların Katolik ve Ortodokslarının birlikte hareket etmesiyle Macarlar, Sırp, Bulgarlar ve Bosnalılar Osmanlıya karşı harekete geçtiler. Türk tarihinde Sırp Sındığı olarak bilinen ve Balkanlar'da Osmanlı ilerlemesini durdurmak için organize edilen ilk Haçlı seferi olma özelliği de taşıyan bu savaştan Osmanlıların zaferle çıkmaları çok önemli sonuçlar doğurmuştu. Bunlardan en önemlisi, bölgeye gelişlerinin üzerinden kısa bir süre geçmesine rağmen, Balkanların birleşik ordusuna karşı direnecek güçte olduklarını ispat etmiş oluyorlardı. Dahası, yönetim merkezini Bursa'dan Edirne'ye naklederek Balkanlarda kalıcı olmak konusunda ne kadar kararlı olduklarını bir kez daha gösterme fırsatı buldular. Bu savaşın bir başka özelliği de Balkanlar üzerinde uzun süre devam edecek olan Osmanlı-Macar mücadelesinde ilk savaş olmasıydı.

1370'li yıllara gelindiğinde Batı Trakya ve Makedonya'daki Sırp kuvvetleri zayıflatılarak İskeçe, Kavala ve Serez Osmanlı yönetimine girmişti. Ardından da demir madenleriyle bilinen Köstendil'in alınmasıyla Osmanlılar Sofya'ya iyice yaklaşmış oluyorlardı. 1380'ler ise Osmanlı'nın Rumeli fetih politikalarının

Saraybosna - Bosna Hersek

canlandığı yıllar oldu. Sofya, Niş ve Manastır şehirleri Osmanlının sınırlarının dayandığı ve stratejik açıdan fethi gerekli yerler hâline gelmişti. Sofya, Bulgaristan üzerindeki hâkimiyet açısından Niş, Yukarı Sırbistan'a karşı; taarruz açısından ve Manastır da Arnavutluk tarafına yapılacak seferler açısından önemli merkezlerdi. Güneyde Manastır, İştîp ve Ohri'nin alınmasıyla Arnavutluk'a kadar uzanan, ortada Sofya'yı alarak Bulgaristan'ı ele geçiren ve kuzeyde Niş'i kendi topraklarına katarak Sırbistan'a göz diken Osmanlıya karşı Balkan Hristiyan güçleri bir kez daha birlikte hareket etmeye karar verdiler. Arnavut, Boşnak, Eflak, Hırvat, Macar ve Sırp kuvvetlerinden oluşan müttefik Haçlı ordusuna karşı harekete geçen Osmanlı ordusu Üsküp ile Priştine arasında yer alan Kosova ovasında çetin bir savaşa girişti. I. Kosova Savaşı olarak bilinen bu savaştan Osmanlıların zaferle çıkmaları Haçlı orduları açısından büyük bir hezimet oldu. Yaklaşık otuz yıllık saltanatının çoğunu Balkan fetihlerine hasreden bir sultanın önemli bir zaferin ardından bir Balkan toprağında hayatını kaybetmesi çok manidardır. Sultan'ın yaralandığı ve hayatını kaybettiği yere sonradan "Meşhed-i Hüdavendigâr" adı verilen bir türbe yapılması da Osmanlılar açısından savaşın önemini kalıcı bir sembolü oldu.

Yıldırım Bayezid dönemi (1389-1402) Bulgaristan, Eflak ve Makedonya'da elde edilen yerlerde Osmanlı varlığının tahkiminin yanı sıra komşu Hristiyan devletlerin zayıflatılması faaliyetleriyle geçti. Bu dönemde Kuzey Yunanistan'da Selanik, Yenişehir ve Doğu Bulgaristan'ın başşehri Tırnova gibi önemli şehirler ele geçirilirken Arnavutluk ve Bosna'ya da akınlar düzenlenerek gelecekte yapılacak fetihlerin âdeta istikâmeti beyan ediliyordu. Bu arada Macar Katoliklerinin baskısından bıkan Balkan Ortodoks halklarının Osmanlı yönetimini tercih ettiği de söyleniyordu. Bütün bunların ötesinde asıl iz bırakacak tarihî olay kuzeyde Niğbolu'da meydana gelecekti. Osmanlıların Balkanlarda ilerlemesinin ötesinde 1391'den itibaren Doğu Roma'nın başkenti Constantinople'ü muhasara etmeleri Macarların öncülüğünde yeni Haçlı ordusunun teşekkülüne yol açtı. Başta Macarlar olmak üzere Alman, Fransız, Flemenk, İngiliz, İskoç ve Rodos Şövalyeleriyle Eflâklılar gibi çok farklı gruplardan oluşan Haçlı ordusu Niğbolu'da Osmanlılarla çetin bir savaşa tutuştu. Birçok Avrupalı soylunun yer aldığı ve Osmanlıyı yendikten sonra Kudüs'e kadar ilerlemeyi bile düşünen Haçlılar,

savaş ilerledikçe işlerinin hiç de kolay olmadığını anladılar. Avrupa'nın heterojen ordusuna karşı Osmanlının düzenli ve disiplinli birliklerinin daha iyi konumda olduğu kısa sürede anlaşıldı. Önde çarpışan Fransız kuvvetlerinin yenilgisi müttefik Haçlı ordusu üzerinde olumsuz etki yaptı ve başta Eflaklı Mircaea olmak üzere kopmalar, dağılmalar başladı. Savaşın sonucu Avrupalılar ve Macarlar için tam bir hezimet olmuştu. Osmanlılar Avrupa soylularından birçoğunu esir almış ve savaş sırasında elde ettikleri ganimetlerin ötesinde esir soyluları serbest bırakmaları karşılığında yüz binlerce altın kazanmışlardı. Sonuçta Osmanlılar savunma amaçlı girdikleri bir savaştan hem büyük bir zaferle topraklarını genişleterek, hem de maddi anlamda beklenmedik çapta gelir elde ederek çıkmışlardır.

Fetret Döneminde Balkanlarda fetihler durmuşsa da devletin başarıyla uyguladığı iskân sistemi sayesinde Balkanlarda ciddi kayıplar olmamıştır. II. Murad devrinde yapılan II. Kosova ve Varna Savaşları ise Balkanlardaki hâkimiyeti pekiştirmiştir. Artık Osmanlılar Avrupa'nın geçici misafirleri değil, ev sahipleri olmuşlardır.

Fatih Sultan Mehmed devrinde Osmanlılar karada olduğu gibi denizde de güçlerini ispatlamışlardır. Ege'de, Adriyatik'te, Karadeniz'de, Akdeniz'de seferlere çıkmışlardır. Rumeli'de ilerleyiş sürmüş bu dönemde sadece karada Belgrat'ı, denizde Rodos'u - kuşatılmasına rağmen- almak nasip olmamıştır. II. Bayezid devrinde fetihler eski hızında olmasa da sürmüş Venediklerin elindeki pekçok liman alınmış, Bağdat'ın fethi tamamlanmıştır. Yine bu dönemde İspanya'daki Müslümanlar ve Yahudiler Haçlı kıyımından kurtarılmıştır.

Kanuni dönemi, devletin gücünün zirvelere ulaştığı ve Avrupa'da hiçbir gücün Osmanlı'nın karşısında duramadığı bir dönem olmuştur. Dünya tarihinde en kısa süren meydan savaşlarının yapıldığı bu devirde Osmanlı sınırları Viyana'ya kadar dayanmış, denizlerdeki hakimiyet ise Preveze Zaferi ile adeta tescillenmiştir.

Kanuni'den sonra en fazla tahtta kalan IV. Mehmet, Polonya'da yaptığı fetihlerle Avrupa'da Osmanlının en geniş sınırlara ulaşmasını sağlamıştır.

Viyana'nın ikinci kez kuşatılmasındaki başarısızlık ile başlayan ve 1699 Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasıyla hızlı bir süreç sonunda Osmanlıların Avrupa'daki varlığı sona ermiştir.

ARNAVUTLUK

Osmanlı kaynaklarında Arnavutluk ile alakalı ilk kayıtlara Yıldırım Bayezid devrinde rastlanır. Bu dönemde yapılan Ankara Savaşı'nda (1402) Osmanlı saflarında savaşa katılan Arnavutların olduğu bilinmektedir. Ankara mağlubiyetinin ardından Venediklilerin kontrolüne giren Arnavutluk, bu baskıdan kurtulmayı Osmanlıların kendilerine yardıma gelmelerine kadar başaramamıştır. Osmanlıların Venediklilerle girdikleri mücadeleden başarı ile çıkmaları üzerine Arnavutluk, Osmanlı Devleti'nin "Arnavid" adında sancağı olmuştur. (1415-1417)

Arnavutluk'ta özellikle İskender Bey ile başlayan ayaklanma hareketleri Osmanlı idaresinin Kuzey Arnavutluk'ta hâkim olmasını güçleştirmiştir. İskender Bey, çok küçük yaşta Osmanlı sarayına getirilmiş ve on beş yıl Türk- İslam terbiyesi altında yetiştirilmiş, kendisine Türk idare teşkilatı, ordu düzeni, savaş teknikleri öğretilmiş ve İskender adı verilmiş sonra bölgeye bey olarak gönderilmiştir. Ancak İskender Bey, II. Murad ve Fatih'i bir hayli meşgul etmiştir. Osmanlıların Arnavutluk'a tam manasıyla hâkim olabilmeleri onun ölümünden sonra gerçekleşebilmiştir. (1468) Adı hâlen Tiran'da yaşatılmakta olup Tiran'ın en büyük meydanı onun adıyla anılmaktadır.

Diğer Balkan milletleri gibi Arnavutlar da Osmanlıların bölgeye hâkim olmalarıyla Müslümanlaşmışlar ve Osmanlı idaresinde çok önemli mevkilere gelmişlerdir. Tarhuncu Ahmed Paşa, Gedik Ahmed Paşa, Koca Sinan Paşa, Ferit Paşa gibi etkili sadrazamlar Arnavut'tur. Osmanlı hizmetinde vazife yapan toplam otuz iki Arnavut sadrazam olduğu bilinir. Osmanlı hizmetinde ve hâkimiyetinde olmak Arnavutlara bölgede ezeli rakipleri olan Slav milletlerine karşı büyük bir üstünlük sağlamıştır.

1877-78 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında yapılan Berlin Antlaşması ile Boşnakların Osmanlıdan kopmaları üzerine Balkanlar'da Müslüman tebaa olarak sadece Türkler ve Arnavutlar kalmıştır.

Arnavutlar Osmanlı Devleti'nin en batı ucunda bulunmakta olup II. Abdülhamid Han'ın Arnavutların şecaat ve sadakatleri hakkında kuvvetli bir kanaati vardı. Sultanın Arnavutlara karşı bu itimadı, onun Balkan siyasetinin

Arnavut Muhafız Alayı

temelini teşkil etmektedir. II. Abdülhamid Han, Arnavutlara hususen ehemmiyet vermiş ve Arnavut toplumu içinde ve fitne çıkarıcıları etkisiz hâle getirirken halkın gönlünü almaya gayret etmiştir. Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan pek çok Balkan şehrini Arnavut taburları korumuş, savaşçı Arnavutlar; Sırp, Bulgar ve Yunan saldırılarına karşı gerilla harbi vermişlerdir. Padişahın kaldığı Yıldız Sarayı'nda da Arnavut muhafız birlikleri bulunmaktadır. Padişah, Arapça, Farsça, Fransızca dışında Arnavutça ve Çerkezce de öğrenmiştir.

Sultan, Arnavut kabileleri arasında sürüp gelen ve birçok yuvanın yıkılmasına yol açan kan davalarını diyet komisyonları kurarak, fertleri öldürülen ailelerin kan bedelini de kendi hazinesinden ödeyerek bitirmiştir.

Balkan Savaşı'nın başladığı dönemde Arnavutluk Prenslığı kurulmuş; I. Balkan Savaşı sonrasında ise Arnavutluk'un artık Osmanlı ile sınır komşuluğu kalmamıştır.

İstiklal Marşımızın unutulmaz şairi Mehmed Akif Ersoy da Arnavut asıllı olup bir şiirinde

“ Bunu benden duyunuz, ben ki, evet Arnavudum... -Başka bir şey diyemem... İşte perişan yurdum.” dizeleri ile bu durumu anlatmaktadır.

Osmanlı devrindeki Arnavutluk sancağının bazı şehirleri günümüzde Eski Yugoslavya ve Yunanistan sınırları içinde kalmıştır. Osmanlı döneminde Arnavutluk sancağında bine yakın eser bırakıldığı bilinmektedir. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin tespitlerine göre Arnavutluk'ta bulunan Osmanlı eserlerinin sayıları şu şekildedir: 482 cami ve mescit, 28 medrese, 111 mektep, 144 tekke ve zaviye, 9 imaret, 123 han, 18 hamam, 38 türbe, 18 köprü, 9 kale, 13 çeşme, sebiller ve su kemerleri.

Drin Nehri İşkodra - Arnavutluk

Osmanlı döneminde Arnavutluk'un en büyük şehirlerinden biri olan İşkodra ilk olarak Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı topraklarına katılmışsa da zaman zaman el değiştirmiş ve kesin olarak 1455'te Evrenosoğlu İsa Bey tarafından Osmanlı yurdu yapılmıştır. II. Abdülhamid döneminde şehirde 1500 dükkan, 1 kapalıçarşı, 40 kadar cami, 2 medrese, bir rüştiye ve bir kütüphane vardır.

İşkodra Balkan Savaşları esnasında Osmanlı yönetiminden çıkmıştır. (1913)

İşkodra - Arnavutluk

Evksinograd Tuzlası Varna -Bulgaristan

BULGARİSTAN

Bulgaristan, Sultan I. Murad zamanında (1362-1389), Osmanlı topraklarına katılmıştır. Fetihden sonra Bulgaristan'a, Anadolu'dan getirilen Türkler yerleştirilmiş, bölgedeki Müslüman Türk varlığı giderek artmıştır.

İlerleyen dönemde Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'da ve dolayısıyla Balkanlardaki varlığına karşı, bölge devletleri rahatsızlık duyarak geniş çaplı bir ittifak oluşturmuşlar, Sırp, Bulgar, Eflak (Ulah), Arnavut, Macar, Boğdan, Çek ve Bosna kralları, kendi aralarında anlaşarak, Osmanlıya karşı birleşmişlerdir. Bunun üzerine harekete geçen Yıldırım Bayezid, 1393'te Tırnova'yı, 1396'da Niğbolu Zaferi'yle Vidin'i ve 1400'de de Dobruca'yı fethedip, Bulgar Krallığını tamamen ortadan kaldırmıştır. Bu zaferler, Osmanlı'ya karşı oluşturulan ittifaka da büyük darbe vurmuştur. Bulgaristan üzerinde, 16. yüzyılda Sırp ve Macarlar hâkimiyet kurmaya çalışmışlarsa da Osmanlılar buna izin vermemiş, Bulgaristan üzerindeki etkinliklerini sürdürmüşlerdir. Kayıtlara göre 16. yüzyılda Vidin ve Rusçuk dışındaki bütün Bulgar şehirlerinde, Müslümanların sayısı Hristiyanlardan fazladır.

Osmanlı'nın her alanda gerilemeye başladığı dönemde Çarlık Rusyası'nın da desteğiyle Bulgaristan'da milliyetçilik hareketi alevlenmiştir. 93 Harbi'nden yenilgiyle çıkan Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ı 1878 yılında içişlerinde bağımsız prenslik olarak, 1908 senesinde ise tam bağımsız çarlık olarak tanımıştır. Yeni Bulgar devleti bağımsızlığını ilan ettikten dört yıl sonra beş asır hâkimiyeti altında yaşadığı Osmanlı Devleti'ne karşı kurulan Balkan ittifakında yer almış ve I. Balkan Savaşı'nda çok önemli topraklar kazanmıştır.

Bulgaristan, yaklaşık 500 yıl boyunca Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Bu dönemde ülkeyi, Sofya'da bulunan Rumeli Beylerbeyi idare etmiştir. Osmanlı Devleti'nin merkezi olan İstanbul'a yakınlığı ve doğu-batı ulaşım güzergâhı üzerinde bulunması dolayısıyla ekonomik ve ticari açıdan oldukça gelişmiştir.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin tespitlerine göre Bulgaristan'daki Osmanlı mimari eserlerinin sayısı 3399 adettir; bu sayı, 2356 adet cami-mescit, 142 medrese, 273 mektep, 174 tekke-zaviye, 42 imaret, 116 han, 113 hamam-ılıca-kaplıca, 27 türbe, 24 köprü, 16 kervansaray, 75 çeşme, saat kuleleri, hastaneler, bedestenler, kütüphaneler gibi sanat eserlerinden meydana gelmiştir. Günümüzde bu eserlerin büyük bir kısmı yok olmuştur, orijinal hâlini koruyan eser sayısı ise çok azdır.

Karadeniz kıyısında Burgaz şehri - Bulgaristan

SOFYA

Sofya, adını 6. yüzyılda inşa edilen ve 14. yüzyılın ikinci yarısında camiye dönüştürülen, kent merkezindeki Sveti Sophia (Ayasofya) Kilisesi'nden alır. Sultan I. Murad döneminde, savaş yapılmadan alınan Sofya, 1386'da Rumeli eyaletinin merkezi yapılır.

1443'teki Niş Savaşı'nda Osmanlı kuvvetlerini yenen Macar Janos Hunyadi komutasındaki Haçlı ordularının eline geçen Sofya, II. Murad tarafından Varna Savaşı'ndan sonra, tekrar Osmanlı topraklarına katılır (1444). Şehir, 1492'de Macaristan seferine çıkan II. Beyazıd ile 1521'de Belgrat seferine hazırlanan Kanunî Sultan Süleyman'a ordugâhlık yapar. Kanunî, 1526'daki Mohaç Savaşı'ndan dönerken, III. Mehmed de 1596'da Eğri Seferi'ne çıkarken, bir süre Sofya'da kalır.

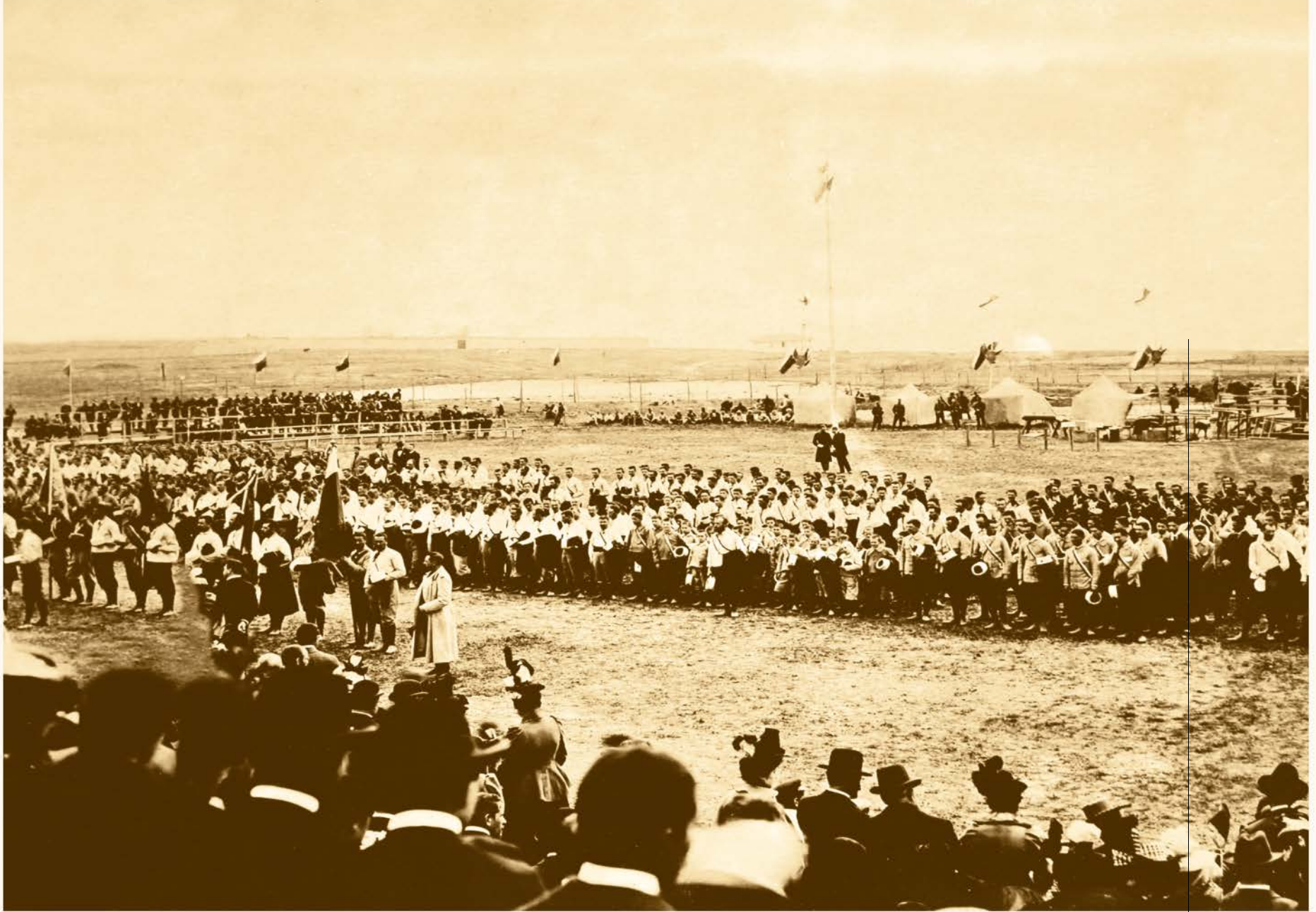
Şehir, 1786'da paşa sancağı olmaktan çıkartılıp, muhafızlık durumuna getirildikten bir süre sonra, Pazvantoğlu Ayaklanması'na sahne olur. Küçük Hüseyin Paşa tarafından, 1797'de geri alınan Sofya, 1853'te başlayan ve üç yıl süren Kırım Savaşı'ndan sonra, merkezî hüviyetini iyice yitirir. Bunun üzerine, 1868'de, Tuna vilayetine bağlı bir sancak merkezine dönüştürülür.

93 Harbi olarak da bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, Rus ordusu tarafından işgal edilen Sofya, 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'yla Bulgar Prensiği'nin başkenti olur. Bulgaristan'ın 1908'de bağımsız hâle gelmesiyle Sofya Türk egemenliğinden tamamen çıkar.

Osmanlı Devleti döneminde Sofya, önemli bayındırlık hizmetlerine sahne olmuştur. Evliya Çelebi'ye göre, bu şehirde 53 cami ve mescit, 11 han, 2 medrese ile pek çok dükkân vardır. Sofya, özellikle ticarî açıdan geliştiği için, geçmişte han ve bedesten gibi yapılara önem verilmiştir. Bosnalı Sofu Mehmet Paşa Hanı, büyüklüğü ile ün kazanır. 1506'da Yahya Paşa'nın inşa ettirdiği bedesten, yüzlerce dükkândan oluşmaktadır. Şehrin ilk külliyesini, II. Mehmed'in sadrazamı Mahmut Paşa, Rumeli Beylerbeyi olduğu sırada yaptırmıştır. Bu külliye; Ulucami, medrese, kervansaray, kütüphane ve sebilden oluşur. Sofu Mehmet Paşa'nın inşa ettirdiği külliye ise Kara Cami, Cuma Camisi, medrese, kütüphane, imaret, hastane, hamam ve kervansaraydan meydana gelmektedir.

Sofya'da Bulgar prensinin katıldığı bir resmigeçit. Bulgaristan, 1878'den itibaren, Osmanlı'ya bağlı bir prens tarafından yönetilmeye başlamıştır.

Bulgar prensinin dairesi Sofya - Bulgaristan

Balkanlarda Osmanlı hoşgörüsünün bir misali: Sofya Büyük Kilisesi ve görevli papazlar

Tekfurdağı Gümrüğü

VARNA

Varna ilk olarak I. Murad zamanında Osmanlıya katılmakla birlikte kesin olarak Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı toprakları arasına dâhil edilmiştir.

Varna'nın Türk tarihinde ayrı bir manası vardır. II. Murad'ın Balkanlarda yenilgi üstüne yenilgi alması üzerine Macarlarla 1444 Edirne Segedin Antlaşması'nı yaparak Manisa'ya çekilmesi ve tahta on iki yaşındaki II. Mehmed'i (Fatih) çıkarması üzerine Avrupa'da Papa öncülüğünde bir Haçlı ordusu toplanmış ve on yıl sürecek antlaşma mürekkebi kurumadan ihlal edilerek Haçlılarca Varna kuşatılmıştır.

Genç sultanın babasına gönderdiği anlamlı mektup üzerine II. Murad -padişah olarak değil padişahın emriyle görevlendirilmiş bir başkomutan olarak Varna Savaşı'nda büyük bir zafer kazanmıştır. Bu zaferin ardından da vezirlerin ısrarıyla yeniden tahta çıkmıştır. Varna şehri bu önemli tarihî hâdiseden dolayı Osmanlılar için ayrı bir öneme sahiptir.

Kısa bir süre Rus işgalinde kalan şehir, 1829 Edirne antlaşması ile tekrar Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. Varna, stratejik konumundan dolayı Kırım Savaşı'nda Osmanlı müttefiki olan İngiliz ve Fransızlar tarafından askerî üs olarak kullanılmıştır.

Şehir, yönetim olarak Rumeli eyaletinin Silistre sancağına bağlıdır. Evliya Çelebi, Varna'da yedi Müslüman mahallesinin bulunduğunu, beş büyük cami ve otuz altı mescid'e sahip olduğunu belirtir. Osmanlı hakimiyetinden çıkmadan şehirde kırkbir caminin olduğu bilinmektedir. Varna Savaşı'nda büyük kahramanlıklar göstererek şehit düşen Anadolu Beylerbeyi Karaca Paşa'nın kabri de Varna'dadır.

93 Harbi'nde Rus kuvvetlerinin eline geçen Varna'nın yönetimi, 1878 Berlin Anlaşması'yla Bulgar prensliğine bırakılmıştır.

Varna Nehri ve Fatih döneminde yaptırılan Fatih Sultan Mehmed Köprüsü Varna - Bulgaristan

Varna Tüccar Vekaleti Dairesi - Bulgaristan

Plevne Savaşlarının yapıldığı bölgede inşa edilen savunma hattı ve köprü Plevne - Bulgaristan

Vidin'de Tüccar Vekaleti Dairesi ve görevli memurlar Vidin - Bulgaristan

Prizren

MAKEDONYA

1389 Kosova Savaşı'nın ardından Makedonya Osmanlı toprakları arasına girmiştir. Makedonya ismi, 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında yaygınlaşmıştır. Osmanlı hâkimiyetinde olduğu yaklaşık beş yüz yıl bu isim unutulmuş ve ayrılıkçı bir mana taşıdığı için son dönemlere kadar Osmanlı resmî metinlerinde dahi Makedonya tabiri kullanılmamıştır. Makedonya Osmanlı Devleti içinde Rumeli eyaletinin bir parçası hâlinedir, merkezi Üsküp'tür.

1878 Berlin Antlaşması'nın ardından Makedonya'da karışıklıklar baş göstermiş, bölge reform yapılması karşılığında Osmanlılara bırakılmıştır.

Bulgarlar, Ege Denizi'ne çıkmak için, Sırp'lar; Selanik'i işgal etmek için ve Yunanlılar sınırlarını daha da kuzeye çıkartmak için Makedonya'ya hâkim olmak istemişlerdir. Üçü de Makedonların etnik köken olarak kendilerine akraba olduğunu savunmuşlardır. Bütün isteklerin kesiştiği bölge, 1901'e kadar komitacıların mücadelesine sahne olmuştur. Sultan II. Abdülhamid tarafından "Rumeli Vilayetleri Nizamnamesi" başlığıyla hazırlanan, ancak uygulama imkanı olmayan reform planı, hem Bulgaristan hem Avusturya-Macaristan hem de Rusya İmparatorluğu'nu rahatsız etmiştir.

20. yüzyılın başlarında Makedonya'nın Osmanlı'dan kopartılması için her türlü girişim başlatılmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti denetimindeki Manastır Ordusu padişaha baskı yapmak için bölgede ayaklanma çıkartmıştır. Karışıklıkların yaygınlaşması II. Abdülhamid'i, 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'i kabul etmek zorunda bırakmıştır.

I. Balkan Savaşı'nın çıkma sebepleri arasında Balkan devletlerinin Makedonya'daki nüfuzlarını kaybetme endişesi de yatmaktadır. I. Balkan Savaşı'nda ve sonunda imzalanan Londra Antlaşması ile Makedonya'nın tamamı Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştır. Makedonya'nın paylaşımı konusunda anlaşamayan Balkan devletleri arasında II. Balkan Savaşı çıkmış, bu defa da 1913'te imzalanan Bükreş Anlaşması'yla Makedonya, Yunanistan ve Sırbistan arasında paylaşılmıştır. Yunanistan, merkezi Selanik olan Ege Makedonyası'na, Sırbistan ise Üsküp ve Manastır'ı içine alan Vardar Makedonyası'na sahip olmuş, Bulgaristan'a ise kuzeydoğudaki Pirin Makedonyası kalmıştır.

Manastır Askerî Rüştiyesi - Makedonya

ÜSKÜP

1389'da Osmanlı Devleti egemenliği altına giren Üsküp, Fatih Sultan Mehmed tarafından Rumeli Beylerbeyliğine bağlı eyalet merkezi yapılmıştır.

1863'te Niş'le birleştirilerek vilayet merkezi yapılan Üsküp, 1869'da İşkodra'ya bağlı bir vilayete dönüştürülür. 1881'de bir ara ayaklanan Arnavut milliyetçilerinin eline geçen Üsküp, 1888 yılında Kosova vilayetinin merkezi yapılır.

Kosova sınırları içinde gümrük vergisi uygulamasına geçilmesi, halkın isyanına sebep olur. Kanlı çatışmalar, Padişah V. Mehmed Reşad'ın 1911 yılında Kosova'ya gelmesiyle son bulur. 1912'de başlayan I. Balkan Savaşı'nda Sırp'ların eline geçen Üsküp, o tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nin egemenliğinden çıkmıştır.

İstanbul'dan çok daha önce Türk İslam toprağı hâline getirilen Üsküp'te bulunan Osmanlı kültür mirasına ait eserler şunlardır: Kale, Sultan Murat Camii (15. yy), İshak Bey (Alaca) Camii (16. yy), İshak Bey Türbesi, İsa Bey Camii (15. yy), Yahya Bey Camii (16. yy), Davud Paşa Hamamı (15. yy), Kurşunlu Han (17. yy), Kapan Han, Rufai tekkesi. Şehirde bulunan Osmanlı dönemine ait pek çok eser 1963'teki büyük depremde yok olmuştur.

Müslüman çocukları için Üsküp'te II. Abdülhamid döneminde üç idadi mektebi, Rum çocukları için Rum mektebi açılmıştır. Böylece şehir Rumeli'de önemli bir bilim merkezi hâline gelmiştir.

Üsküp, Yahya Kemal'in şiirlerine konu olacak kadar güzel bir şehirdir. Şehrin şair için bir başka anlamı daha vardır: Üsküp'ün en mamur camilerden olan İsa Bey Camii haziresinde Yahya Kemal'in annesinin mezarı bulunmaktadır.

Üsküp Askerî Hastanesi - Makedonya

MANASTIR

Manastir'a ilk Osmanlı akını 1332'de Umur Bey tarafından yapılmıştır. Şehrin Osmanlı topraklarına katılması, Sultan I. Murat döneminde olmuştur. (1332) II. Murad ve oğlu Fatih Sultan Mehmed dönemlerinde Manastir'a Toroslardan Türkmen Yörükler göç ettirilmiş, bölgede önemli bir nüfuz oluşturulmuştur ki 1468'de şehirde 160 Hristiyan haneye karşılık 295 Müslüman hane bulunmaktadır. Şehre Osmanlı döneminde, çevresindeki manastır kalıntılarından ötürü «Manastir» adı verilmiştir.

Balkanlar üzerine yapılan seferlerde Manastir, Osmanlılar için önemli bir askerî üs olmuştur. Tanzimat Fermanı'ndan sonra, Makedonya'yı oluşturan üç vilayetten (Vilayeti Selase) birini teşkil eden Manastir, ayrıca Osmanlı III. Ordusu'nun da merkezi yapılmıştır.

III. Ordu'nun Manastir'a alınması ile şehirde birçok askerî okul açılmıştır. II. Abdülhamid döneminde Manastir'da yedi rüştiye, dört idadi açılmış, şehir maarif müdürü olan yirmi beş Osmanlı kentinden biri olmuştur. Manastir Askerî İdadîsi de bu dönemde açılmıştır. Mustafa Kemal'in 1895'ten itibaren eğitim gördüğü Manastir Askerî İdadîsi, Osmanlı Devleti'nin kaderinde önemli roller üstlenecek komutanlar yetiştirmiştir. 1898'de Manastir'dan mezun olan Mustafa Kemal 1907'de 3. Ordu Karargâhında görevlendirilerek tekrar Manastir'a gelmiştir.

Manastir, Sultan II. Abdülhamid'e karşı oluşan muhalefet hareketinin askerî kanadının toplandığı yer olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı Neyyir-i Hakikat Gazetesi de burada yayımlanmış. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanına yol açan gelişmeler de burada başlamıştır. I. Balkan Savaşı sırasında Sırpların eline geçen şehir, 1913'te Bükreş Antlaşması'yla resmen Sırbistan'a bırakılmıştır.

Manastir'da, Osmanlı dönemine ait altmış üç cami, on iki tekke, on yedi külliye, beş medrese bulunmakta olup 2001'de yaşanan iç savaş sırasında eserlerin bir kısmı tahrip olmuştur. Manastir Askerî İdadîsi binası bugün müze olarak kullanılmakta olup içinde «Atatürk Anı Odası» bulunmaktadır.

Manastir'da bulunan en önemli Osmanlı yapıları II. Abdülhamid döneminde büyük bir tamir gören İshakiye Camii ve Ferik Camii'dir.

Manastır Mülkiye İdadisi - Makedonya

Mustafa Kemal'in de eğitim gördüğü Manastır Askeri İdadisi - Makedonya

KOSOVA

Osmanlı tarihinde 1389 ve 1448 tarihli iki büyük savaşa adını veren Kosova, ilk şehit padişahın türbesini barındırması hasebiyle apayrı bir öneme haizdir. Yıldırım döneminde Osmanlı topraklarına katılan Kosova'da ilk dönemlerde hiç Müslüman nüfus bulunmazken ilerleyen dönemde bölgede İslamiyet hızla yayılmıştır. 1582-1591 yılları arasında Kosova'nın bazı bölgelerinde %90'a ulaşan bir Müslüman yoğunluğu görülür. Bunda bölgeye yerleştirilen özellikle Arnavutların büyük etkisi olmuştur.

II. Viyana Kuşatması ardından yaşanan bozgun sonucu Kosova, Avusturya istilasına maruz kalmışsa da Mora Seraskeri Koca Halil Paşa ve Kırım Hanı Selim Giray'ın gayretleri ile tekrar Osmanlı topraklarına katılmıştır (1690)

Balkan Savaşları sırasına Sırp lar tarafından işgal edilen Kosova'nın bu dönemde yaklaşık bir milyon olan nüfusunun dörtte üçünün Müslüman olduğu bilinir.

Kosova'nın en önemli şehirleri Priştine, Prizren, İpek, Mitroviça ve Trepça'dır. Bölgedeki özellikle Osmanlı döneminden kalma pek çok cami, medrese, bedesten, han, hamam ve kale 1999'da yaşanan iç savaş sırasında tahrip olmuştur. Osmanlı döneminden kalan önemli eserler şunlardır:

Priştine'de Fatih Sultan Mehmed Külliyesi, Sultan Murad Hüdâvendigâr Türbesi, Sultan Abdülaziz Çeşmesi, Hasan Ağa (Su'üd Efendi) Camii, Hatuniye Camii, Kadriye (Muhacir Mahallesi) Camii, Ramazan Çavuş Camii, Sultan Murad (Küçük Fatih / Çarşı) Camii.

Sultan I. Murad'ın savaş öncesinde şöyle dua ettiği rivayet edilir: "Ey Rabbim! Şu Murad kulunun günahları yüzünden masum askerlerimi cezalandırma. Onlar ki buraya kadar, sadece Senin adını yüceltmek için geldiler. Senin şanına lâyık bir zafer lütfet ki bütün Müslümanlar bayram etsin. Müslümanları mansûr ve muzaffer eyle. Ve dilersen o bayram gününde şu Murad kulun Sana kurban olsun. Önce beni gazi kıldın, murat buyurursan şimdi de şehit kıl." Sultan, zaferyâb olduktan sonra da en küçük bir gurura kapılmadığı gibi dizleri üstüne çöküp, şükür duygularıyla ağlayarak yüce Rabbine duaya devam etmiştir. Savaştan sonra duası kabul olmuş, Kosova'da şehit düşmüştür. Oğlu Yıldırım Bayezid devrinde şehit düştüğü yere türbe yaptırılmıştır. (Meşhed-i Hüdavendigâr)

Osmanlı Devleti'nin savaş meydanında şehit düşen ilk padişahı Sultan I. Murad'ın I. Kosova Savaşı'nın yapıldığı meydandaki türbesi - Kosova

Selanik Jandarma komutanlığı ve mescidi - Yunanistan

YUNANİSTAN

I. Murad döneminde önce Edirne'nin, ardından da Gümülcine, Serez, Drama ve Kavala'nın Osmanlı topraklarına katılması ile Osmanlıların Yunanistan hâkimiyeti başlamıştır. Bizans vergiye bağlanmış, sonraki dönemlerde Teselya, Vardar ve Selanik fethedilerek günümüz Yunanistan'ının büyük bir kısmı fethedilmiştir.

İstanbul'un fethi, Bizans'ın sonunu getirmiş, Trabzon ve Mora'nın hâkimiyet altına alınması ile Bizans'ın yeniden kurulma ümitleri tamamen son bulmuştur. İlerleyen yıllarda Ege adaları; Rodos, Sakız, Naksos, Kıbrıs, Sisam son olarak da Girit fethedilmiştir. Bu hâkimiyet Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasına kadar devam etmiştir.

Yunanistan topraklarında milliyetçilik akımı sonucu 1814-1820 yıllarında başlayan Yunan İsyanı kısa sürede sonuç vermiş; dönemin büyük güçleri olan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın koruması altında Yunanistan bağımsızlığını ilan etmiştir.

1929'da imzalanan Edirne Antlaşması ile resmen bağımsızlığını kazanan Yunanistan, beşyüz yıl sonra Osmanlı egemenliğinden çıkmıştır. Yeni devletin başkenti olarak 1834 yılında Atina seçilmiştir. Yunanistan Osmanlı devleti'nden milliyetçilik hareketiyle ayrılan ilk devlettir. Beş yüz yıl Osmanlı hakimiyetinde kalan bir ülkenin I. Balkan Savaşı'nda ve Mondros'tan sonra Anadolu'da çeşitli saldırı hareketlerine karışması büyük tepki toplamıştır.

Yunanistan'da bulunan Osmanlı mimari eserlerinin toplam sayısı 3771'dir. 2336 cami ve mescit, 182 medrese, 315 mektep, 307 tekke ve zaviye, 65 imaret, 171 han, 134 hamam, 30 türbe, 25 köprü, 22 kale, 10 kervansaray, 10 çeşme bugün Yunanistan'ın farklı bölgelerinde Osmanlıdan kalan mimari eserler olarak tespit edilmiştir.

Selanik Askerî Rüştiyesi-Yunanistan

SELANİK

Bizans İmparatorluğu'nun İstanbul'dan sonra en önemli kenti olan Selanik; Yunanistan'ın ikinci büyük şehri ve Yunan Makedonya bölgesinin en büyük yönetim merkezidir. İlk defa I. Murad döneminde Çandarlı Halil Paşa komutasında ele geçirilen Selanik (1374) daha sonra Bizanslılarla Osmanlılar arasında sürekli el değiştirmiş ve 1394'te Yıldırım Bayezid tarafından tamamen fethedilmiştir. Fetret Devri'nde Bizanslıların eline geçen şehir onlar tarafından Venediklilere satılmış, ancak II. Murad zamanında (1430) tekrar Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. Selanik 1912-13 Balkan Savaşları'na kadar beş yüz yıldan fazla Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 1881'de Selanik'te Kocakasım Mahallesi, Islahane Caddesi'ndeki üç katlı evde doğmuştur.

1860'a kadar çok uluslu sosyal bir yapıya sahip olan Selanik, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin en önemli ikinci büyük limanı olarak gelişmeye başlamıştır. Şehirde çok farklı etnik ve dinî gruplar (Türkler, Yunanlılar, Yahudiler, Bulgarlar, Arnavutlar, Dönmeler ve Çingeneler) yaşamaktadır. Türkler, Yunanlılar ve Yahudiler şehirdeki üç büyük grubu oluşturmaktadır.

19. yüzyıl itibarıyla toplam 71 mahallenin 48'i Türklerden, 11'i Yahudilerden ve 9'u Yunanlılardan oluşmaktadır.

Selanik aynı zamanda 19. yüzyıl Osmanlı tarihinde pek çok olaya sahne olmuştur. Jöntürk hareketi büyük ölçüde bu şehirde gelişmiştir. II. Abdülhamid'in 1909'da tahttan indirilmesi sonrasında 3,5 yıl zorunlu ikamete tabi tutulduğu şehir de Selanik olmuştur.

Selanik, 1912 Balkan Savaşları sonunda Yunan yönetimine geçmiştir. 1 Kasım 1912 günü Loreley vapuru ile İstanbul'a getirilen II. Abdülhamid, ikametine tahsis olunan Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirilmiştir.

Balkan Savaşı sırasında Osmanlı orduları, Yunan çeteleriyle savaşmadan, Türklerin can güvenliğinin sağlanması şartıyla şehri bırakmışlardır. Osmanlı ordusunun Selanik'te bulunan kuvvetleri de silahlarını Yunan çetelerine teslim etmişlerdir. Ancak Yunan çeteleri şehri teslim aldıkları günün gecesi kentte yaşayan pek çok Osmanlı askerini ve Türk'ü katletmişlerdir.

Osmanlı ordusu Selanik'ten çekilirken şehirde bulunan arşiv belgeleri de vagonlara yerleştirilerek götürülmek istenmiştir. Ancak bunun çok tehlikeli olduğunu ve

Bulgarların demir yolunu keserek vagonları yağma edebileceklerini ileri süren şehrin metropoliti, Osmanlı paşasından arşivi kendisinin koruması altında Selanik'te bırakmasını istemiştir. Bunun üzerine şehirde bulunan Osmanlı arşivi bırakılmış, İstanbul'a götürülmemiştir. Günümüzde özellikle şeriye sicilleri başta olmak üzere pek çok Osmanlı belgesi Selanik'te bulunan Makedonya Tarih Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.

Atatürk, 10. Yıl Nutku'nda "Keşke Selanik'i de Misak-ı Millî sınırları içerisine alabilseydik..." diyerek şehrin Türkiye Cumhuriyeti ve kendisi için önemini vurgulamıştır.

Selanik'te bulunan Osmanlı eserlerinin başında Hamza Bey Camii gelir. Caminin II. Murad ve Fatih döneminde elçilik yapan Hamza Bey'in Kazıklı Voyvoda'ya (Vlad Tepeş) canı pahasına padişah buyruğunu iletmesi ve 1462'de şehit düşmesinin hatırası olarak kızı tarafından yaptırıldığı rivayet edilir. Bunlar dışında Ayasofya Camii, Ayasofya Hamamı, Beyaz Kule (16. yy.), Alaca İmaret (15. yy), bedesten (15. yy sonu), Hortacı Şeyh Süleyman Efendi Camii (16. yy), Bey Hamamı, Musa Baba Türbesi (17. yy), III. Kolordu Komutanlığı (19. yy), Valilik binası (19. yy sonu), Yeni Cami (19. yy sonu). Selanik'te bulunan diğer eserlerdir.

Selanik Ayasofya Camii - Yunanistan

Cami, Osmanlı coğrafyasında bulunan on Ayasofya camiinden biridir. Kanuni'nin veziri İbrahim Paşa tarafından kiliseden camiye çevrilmiştir. Evliya Çelebi, caminin Trabzon Ayasofya Camii kadar büyüklüğe sahip olduğunu belirtir. Cami, 1890'da Selanik'te çıkan büyük bir yangında harap olmuş olup fotoğraf yangından birkaç ay önce çekilmiştir. Ayasofya Camii, 1911'de bizzat Sultan Reşad'ın katıldığı bir törenle yeniden ibadete açılmışsa da 1912'de Selanik'in Yunanlıların eline geçmesi ile kiliseye dönüştürülmüş ve zarif minaresi, mermer minberi, muhteşem müezzin mahfili ortadan kaldırılmıştır. Caminin vaaz kürsüsü tamir için İstanbul'a getirilmiş, tamir edildikten sonra Selanik'in elden çıkmasından dolayı gönderilememiştir. Kürsü bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır.

Selanik Ayasofya Camii Aulusu - Yunanistan

Selanik'te bir Osmanlı hatırası: Beyaz Kule. Şehrin sembolü olan kulenin etrafında günümüzde sur bulunmamaktadır. Yunanistan

Selanik Mülkiye Rüştiyesi - Yunanistan

Selanik Askerî Rüştiyesi Talebeleri - Yunanistan

Osmanlı eğitim sistemi içinde Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan rüştiyeler, ilköğretim ikinci kademe (ortaokul) seviyesinde eğitim veren okullardır. Askerî ve mülkiye rüştiyeleri olmak üzere iki türe ayrılırlar. 1869'da yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre 500 evi geçen her yerleşim biriminde rüştiye kurulması kararlaştırılmıştır. Erkek ve kız rüştiyelerinin bazı dersleri farklı olup eğitim süresi dört yıldır.

Mülkiye İdadisi Yanya - Yunanistan

Mülkiye İdadisi Talebeleri Yanya - Yunanistan

İdadiler ilk önceleri Harb Okulu'na ve Askerî Tıbbiye'ye girecek öğrencilerin eksik bilgilerini tamamlamak amacıyla açılan hazırlık sınıfları iken ilerleyen dönemde eğitim sisteminin günümüzdeki liseleri şekline dönüşen okullardır. Buralara yaşları 11-14 arasında bulunan rüştiye mezunu çocuklar alınır. Her sancak merkezinde idadi açılmasına çalışılmış olup idadilerin eğitim süresi üç yıldır. İdadilerde din eğitimi rüştiyeler kadar yoğun değildir. Eğitim dili Türkçedir, yabancı dil olarak Fransızca dersleri verilmiştir.

YANYA

Yıldırım Bayezid zamanında barış yoluyla Osmanlı Devleti'ne bağlanan Yanya, II. Murad devrinde yeniden fethedilmiştir (1431). Tepedelenli Ali Paşa'nın yönetiminde geniş ölçüde imar gören şehir, aynı adı taşıyan vilayet ve sancağın merkezidir. Şehirde üç cami, altı medrese, kütüphane, idadî, ibtidai sıbyan mektepleri ile Rus idadisi, kız mektebi, Ulah rüştiyesi ve Tepedelenli Ali Paşa'nın yaptırdığı kale bulunmaktadır.

Yanya nüfusu Türk, Rus, Ulah ve Arnavutlardan oluşmaktadır. Tepedelenli dönemde bir süre bağımsız olarak yönetilen şehir, Tepedelenlilerden sonra isyanlara sahne olmuş, isyanlar misyonerler tarafından desteklenmiştir. 1879'da büyük bir deprem geçiren şehrin imarı için Sultan II. Abdülhamid ciddi miktarda bağışta bulunmuştur.

II. Abdülhamid döneminde Gazi Osman Paşa, padişahın emriyle bir müddet Yanya'da ordu müfettişliği yapmıştır.

Yanya'nın Osmanlı tarihinde bir ehemmiyeti de büyük deniz zaferlerinden birinin Yanya'nın limanı olan Preveze'de kazanılmış olmasıdır. Osmanlı donanma tarihinin en parlak sayfalarından olan 1538 Preveze Deniz Zaferi'nde Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki Osmanlı denizcileri, Andrea Doria komutasındaki Haçlı donanmasını bozguna uğratmışlardır. Bu zafer Akdeniz'i bir Türk gölü hâline getirmiştir. Zaferin hatırasına 27 Eylül, ülkemizde «Deniz Kuvvetleri Günü» olarak kutlanmaktadır.

Osmanlı döneminde şehir; bahçecilik, sırma işlemeciliği ve saraçlığıyla ünlüdür. Başlıca Osmanlı mimari eserleri arasında; Arslan Paşa Camii (17. yy), Hamidiye Rüşdiye Mektebi, Hamidiye Kız Mektebi, Mustafa Efendi Camii, Saat Kulesi, Tepedelenli Ali Paşa Konağı, Kaplan Paşa Külliyesi sayılabilir.

Yanya Gölü'ndeki adadan şehrin manzarası - Yunanistan

Mısır'ın asi valisi Mehmed Ali Paşa'nın memleketi Kavala - Yunanistan

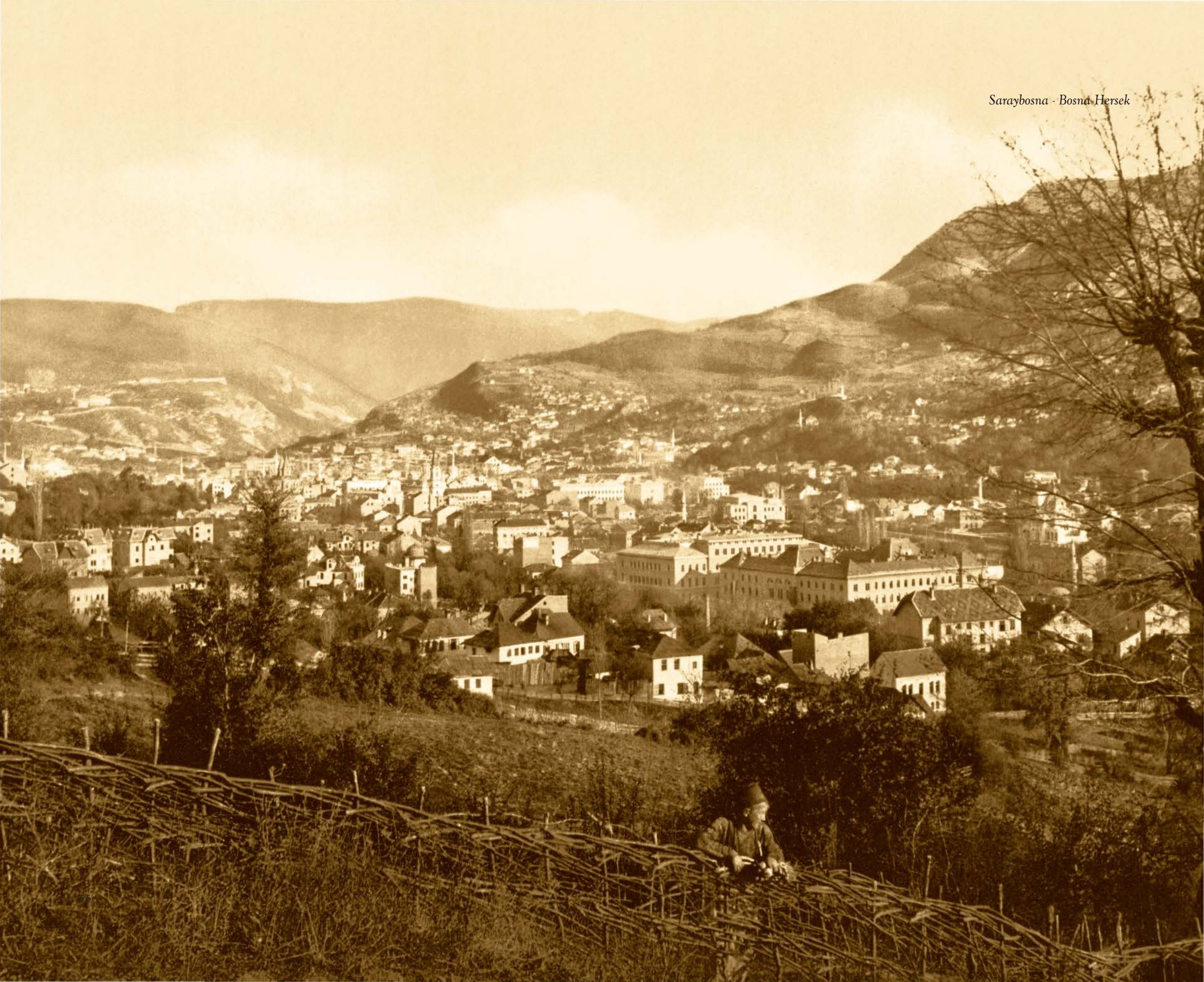

Palamidi Kalesi ve nöbet tutan Osmanlı askeri - Yunanistan

Çeşme başında temizlik yapan Müslüman kadınlar. Korint - Yunanistan

Saraybosna - Bosna Hersek

BOSNA HERSEK

Yugoslavya, Sırbo-Hırvat dilinde “Güney Slavlarının Ülkesi” anlamına gelir. Ancak büyük bölümü “Güney Slavı” olan bu ülkenin halkları arasında, yüzyıllardır varlığını koruyan ve son iki yüzyıldır da kanlı iç savaşlara dönüşmüş olan bir uyumsuzluk vardır.

Bu Sırp ve Hırvat eksenleri arasında kalan Bosna-Hersek, son bin yıl boyunca bu iki eksene de dâhil olmayan bir üçüncü halkı barındırır. Bosna-Hersek’in Sırp ya da Hırvat olmayan bu asil halkı, hep bu iki eksenden farklı bir kimlik taşır. Bosnalılar, Osmanlı ordularının bölgeyi fethetmesinden önce ne Katolik ne de Ortodoks’tur; “Bogomil” adı verilen ayrı bir mezhebe bağlıdırlar. Bosnalıların Müslüman olmaları, devlet baskısı ile değil, gönüllü olarak gerçekleşir. Osmanlı yönetiminin vergi toplamak için tuttuğu defterlere bakıldığında, Bosnalıların İslam’ı uzun bir süreç sonucunda benimsedikleri görülür. 17. yüzyıla gelindiğinde ise artık Müslüman nüfus Hristiyanları aşmaya başlar.

Bosna, 1463 tarihinde Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedilerek Rumeli Eyaletine bağlı bir sancak statüsüyle Osmanlı Devleti’ne katılmıştır. Bölgeye bu yüzden “Evlad-ı Fatih Han” denilmiştir. 1483’te ise Hersek fethedilmiştir. 1583’te eyalet statüsü kazanan Bosna-Hersek, 1875 yılından itibaren dinî ve milliyetçi karışıklar yaşamaya başlamış ve 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması’yla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun yönetimine bırakılmıştır. Bosna Müslümanları Avusturya Macaristan işgaline karşı direnmişlerse de 29 Temmuz’da başlayan işgal, 20 Ekim 1878’de tamamlanmış ve Bosna Hersek’te bir dönem hazin bir şekilde son bulmuştur. Nihayet 1908 senesinde II. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında Avusturya tarafından tamamen ilhak edilmiştir.

Günümüzde Bosna Hersek’le özdeşleşen Mostar köprüsü 1993’te Hırvat topçuları tarafından yıkılmış, Türkiye’nin öncülüğünde Mimar Hayrettin’in yaptığı usulle yeniden yaptırılarak 24 Temmuz 2004’te açılmıştır.

Neretva Nehri üzerinde Kanunî döneminde yaptırılan Mostar Köprüsü - Bosna Hersek

SARAYBOSNA

Saraybosna ile ilgili ilk kaynaklarda adı “Saray ovası” şeklinde geçer. Saraybosna’ya ilk Osmanlı akınları 1416’da başlamıştır. Saraybosna, Osmanlılar tarafından âdeta yeniden kurulan bir şehirdir. Bu yönüyle Anadolu şehirlerine çok benzer.

Şehir, 1521-1541 yıllarında Bosna valisi olarak görev yapan Gazi Hüsrev Bey tarafından imar edilmiştir. Hüsrev Bey, Saraybosna’da hâlâ kendi adıyla anılan görkemli bir cami ile birlikte medrese, kütüphane, hamam, iki han ve bir büyük çarşıdan oluşan bir külliye yaptırmış, oluşturduğu bu yeni şehre de Müslümanları yerleştirmiştir. 1530 yılında, şehrin nüfusu bütünüyle Müslüman’dır. Yüzyılın sonunda şehrin 93 mahallesinden yalnızca ikisi Hristiyan, kalanı Müslüman mahallesidir. Şehrin içinde 6 köprü, 6 hamam, üç çarşı, çok sayıda kütüphane, altı tekke, beş medrese, 90’dan fazla okul ve 100’ün üzerinde cami yer almaktadır.

Osmanlı döneminin en çarpıcı özelliklerinden biri de bölgeye huzur ve istikrar getirilmiş olmasıdır. Osmanlı yönetimindeki Balkanlarda, herhangi bir etnik çatışma yahut iç savaş görülmemiştir.

Evliya Çelebi, Saraybosna’da 177 cami ve mescit 47 tekke, 10 çeşme ve 100 sebül bulunduğunu belirtmiştir. Saraybosna’da bulunan Osmanlı camileri gerek mimari yapıları gerek minare şekilleri ile İstanbul camilerine çok benzer. Tek farkları camilerin İstanbul’dakiler kadar büyük olmamasıdır. 1992’deki Bosna Savaşı’nda pek çok Osmanlı yapısı ciddi şekilde tahrip olmuşsa da daha sonra Bosnalılar bir vefa timsali olarak bu eserleri tamir etmişlerdir.

Saraybosna’daki mezar taşlarının Osmanlı mezar taşları gibi günümüzde dahi sarıklı veya fesli olması Saraybosna ile Anadolu arasındaki kültürel bağlılığın önemli bir göstergesidir.

Başlıca Osmanlı mimari eserleri arasında; Gazi Hüsrev Bey Camii, Medresesi, Hanı (16. yy), Baş Çarşı ve Baş Çarşı Camii (16. yy), Bursa Bedesteni, Hünkâr Camii ve Hamamı (16. yy), Ferhadiye Camii (16. yy.) Morıçe Han, Zerayîç Köprüsü, Hacı Sinan Tekkesi, Keçi Köprüsü sayılabilir.

Miljacka Nehri üzerinde bulunan Latin Köprüsü.

Avusturya Macaristan velihtının 28 Haziran 1914’te, Sırların I. Kosova Savaşı’nın yasını tuttukları günde bir Sırlı tarafından burada öldürülmesi ile I. Dünya Savaşı başlamıştır. Saraybosna - Bosna Hersek

Miljacka Nehri Saraybosna - Bosna Hersek

Saraybosna - Bosna Hersek

Bosna köylüleri

Pliva Şelalesi, Jajce - Bosna Hersek

Fransızca hazırlanmış Orta Doğu Haritası

Şam'da bir sokak - Suriye

ORTADOĞU

Fırat ve Dicle Nehirlerinin bulunduğu “Mezopotamya” diye isimlendirilen ve bugünkü Irak, Suriye, Lübnan, Filistin, Arabistan ve İsrail gibi ülkelerin yer aldığı coğrafi bölgenin adıdır. Tarih boyunca, çeşitli medeniyetlerin kurulduğu bu bölgeyi dünya; “Işık doğudan doğar.” sözüyle tanımış ve pek çok medeniyete kaynaklık ettiğini kabul etmiştir. Diğer taraftan, insanlığın büyük çoğunluğunun inanmakta olduğu semavî dinlerden Yahudilik ve Hristiyanlık dinleri için de apayrı değeri olan ve kutsal kabul edilen bölgedir.

VII. asrın başlarında bölgede, son din olan İslamiyet ortaya çıkmış ve dünyaya buradan yayılmıştır.

Anadolu’ya yerleşen Türkler, bu bölgeyle devamlı irtibatlı olmuşlardır. Dünya tarihinin en uzun soluklu devletlerinden biri olan Osmanlı Devleti de tarihî bağlarla merbut olduğu bölgeyle ilgilenmiştir. Anadolu’yu ana vatan edinen Osmanlılar, genişleme faaliyetlerini doğu ve batı olarak iki yönlü olarak gerçekleştirmişlerdir. Batıya yönelik faaliyetleri hâkim olup hükmetmek amaçlı iken; doğuya doğru olan faaliyetleri daha ziyade buralara hizmet etmek maksatlı olmuştur. Asırlarca Osmanlı’nın yönetimi altında kalan ve çok farklı ırk, millet, topluluk din ve inançların yaşadığı bu bölgedeki şehirlere büyük yatırımlar yapılmıştır. Dinî inancı sebebiyle mukaddes kabul ettiği bu topraklara saygı göstermek ve hizmet sunmanın yanında; aynı zamanda buradan aldığı İslam medeniyeti ruhunu batıya taşıma gayreti içerisinde olmuştur. Osmanlı Devleti, ömrünü tamamlayıp tarih sayfalarındaki yerini aldıktan sonra, onun Asya, Avrupa ve Afrika’daki topraklarında yaklaşık 40 kadar devlet kurulmuştur.

Osmanlı askerleri bir geçit töreninde - Kudüs

Haz. Hamza'nın Uhud Dağı'nda bulunan türbesi - Medine

ARABİSTAN

Tarih boyunca Roma, Bizans, Habeş ve İran hükümdarları dönem dönem Arabistan'a hâkim olmaya çalışmışlardır.

Yavuz Sultan Selim'in 1517'de Mısır'ı almasıyla birlikte daha evvel Memlûklara bağlı bulunan Mekke emiri, bir heyetle Mekke'nin anahtarlarını 12 Temmuz 1517'de sultana takdim ederek itaatini arz etmiştir. Bu tarihten itibaren başlayan Mukaddes Topraklardaki Osmanlı egemenliği tam dört asır sürecektir.

Yavuz, 24 Ağustos 1516'da Mercidabık'ta Memlûk ordusunu mağlûp ettikten sonra Halep Ulu Camii'nde Abbasi Halifesi El-Mütevekkil'in huzurunda kendisini "Hâkim-i Haremeyn-eş Şerifeyn" unvanı ile hitap edilmesine karşı "Hadim'ül Haremeyn-i Şerifeyn" Harem-i Şerif'in Hizmetkârı olarak adlandırmıştır.

Osmanlı belgelerinde Mekke ve Medine için iki harem manasına gelen "Haremeyn" kelimesi kullanılmıştır. Bu ifade bölgenin korunması gerektiğini ifade etmektedir. Mekke, dâhilinde Kâbe'nin bulunmasından dolayı harem olduğu gibi Medine de Hicret'ten sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından harem sayılmıştır. Osmanlılar, ilk kible olan Kudüs şehrini de "Haremeyn'in üçüncüsü" olarak adlandırmıştır.

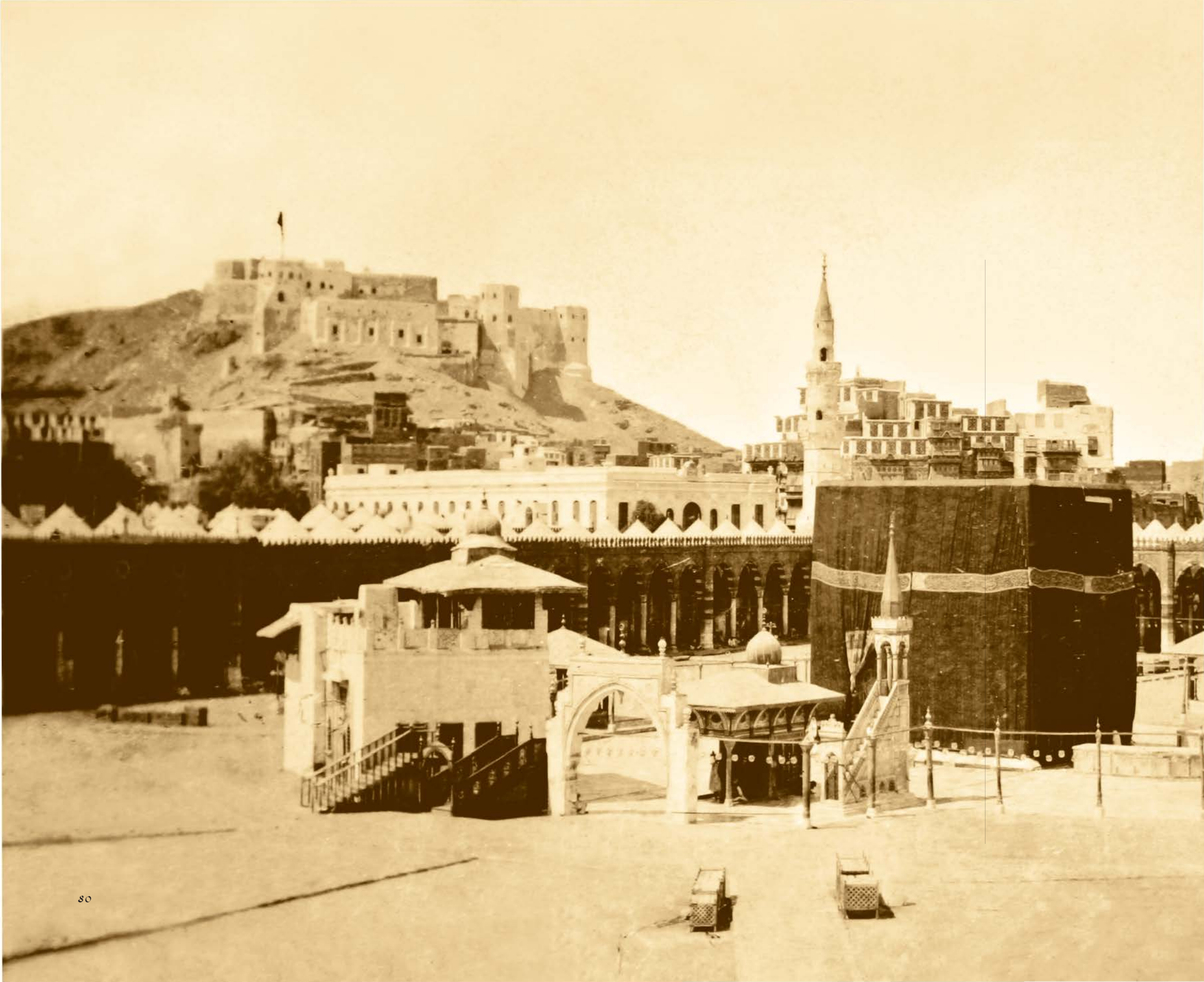
Yüz binlerce kişinin iştirak ettiği hac ibadetinin emniyet ve huzur içinde yapılabilmesi, bölgedeki İslam büyüklerinin hatıralarının yaşatılması ve şehirlerin her türlü saldırıya karşı korunması gibi hizmetler için çeşitli eserler bırakılmıştır. Hac zamanlarında gelenlerin barınma ve yiyecek ihtiyaçlarının karşılanması için imaretler ve ribatlar açıldığı gibi tekke ve zaviyeler de inşa edilmiştir. Özellikle bölgedeki su ihtiyacının karşılanması için Ayn-i Zübeyde Kuyularına 1524-1530 yılları arasında eklenen kanallarla Mekke'ye ve Arafat'a bolca su verilmeye başlanmıştır.

Haremeyn'e yapılması planlanan eserler hakkında ulemadan, şehirlerin ileri gelenlerinden ve dört mezhebin imamlarından görüşler alınması âdettendir, yapılar bu görüşler ışığında inşa edilmiştir. Osmanlılar zamanında gerek Mekke'ye gerekse Medine'ye gönderilecek malzeme, âlet ve hediyelerin Haremeyn'e gönderilmeden evvel İstanbul'da halka sergilenmesi gibi anlamlı bir gelenek de bulunmaktadır.

I. Dünya Savaşı döneminde Hicaz-Yemen Cephesi Arabistan topraklarına İngilizlerin girmemesi için açılmıştır. Bölgede bulunan başta Fahreddin Paşa olmak üzere Osmanlı askerlerinin çabası Arabistan'ın elden çıkmasına yetmeyecektir. Arabistan'da Osmanlı hâkimiyetinden çıkan son toprak Medine'dir.

İbn-i Abbas Mescidi - Taif

MEKKE

Mekke'nin en önemli yönü Allah'a kulluk etmek maksadıyla ve yeryüzünde yapılan ilk mabet olan Kâbe'nin burada bulunmasıdır. Hz. İbrahim ve ailesinin bölgeye gelmeden evvelki dönem ile alakalı bilgiler çok azdır. Mekke'deki şehir hayatı da Kâbe'nin inşasını müteakip başlamıştır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in, Hz. İsmail ile birlikte Kâbe'nin yapımında çalıştığından bahsedilir. Kâbe yakınında çıkan Zemzem bölgeye yerleşimi hızlandırmıştır.

Mekke'nin Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından fethedilmesini müteakip Mekke'de büyük imar faaliyetleri başlamıştır. Bölge daha sonra Emevi ve Abbasi himayesinde kalmıştır.

Osmanlılar zamanında bölgeye muhafız askerler, kadılar gönderilmiş ve Cidde Sancakbeyliği kurulmuştur. Mekke-Medine şehirlerini hayli müesseselerle donatan Osmanlılar bu giderler için de çeşitli vakıflar tesis etmişlerdir. Anadolu'nun pek çok yöresinde Evkaf-ı Haremeyn adı altında vakıflar bulunduğu kaynaklarda tespit edilmiştir. Bu vakıflar içinde en bilinenleri Adana ve Tarsus'tur. Bunlar dışında Erzincan'dan İstanbul'a, Kayseri'den Bursa'ya kadar çeşitli Haremeyn vakıflarına rastlanmaktadır.

Kanunî Sultan Süleyman, Beytullah'ın tamirinin caiz olduğuna dair Ebussuûd Efendi'den 959'da (1552) fetva almıştır.

1630'da büyük bir sel yaşayan ve bazı taşları yerinden oynayan Kâbe, IV. Murad tarafından derhâl tamir ettirilmiş, IV. Mehmed zamanında Mescid-i Harem'in yedi minaresi de tamir görmüştür.

Mekke'nin dış saldırılardan korunması için mevcut surlar onarıldığı gibi Ecyad, Fülful ve Hind kaleleri yapılmıştır. Padişahlar, hanedan üyeleri, devlet adamları, zengin kimseler tarafından mescitler, idari merkezler, çeşmeler, imaretler vb. içtîmai müesseseler açılmıştır.

II. Abdülhamid zamanında daha evvel yapımına başlanan hükümet konağı tamamlanmış, Safa Tepesi yakınlarına polis noktası, karakol, revir, kışla, hacda vefat edenlerin gasledilmeleri için gasilhane, postane gibi müesseseler yaptırılmıştır.

Kâbe ve Ecyad Kalesi - Mekke.

Sultan I. Abdülhamid tarafından yaptırılan kaleye II. Abdülhamid devrinde Osmanlı sancağı çekilmeye başlanmıştır.

Ecyad Kalesi ve Osmanlı Kışlası - Mekke

II. Abdülhamid döneminde önemli kişilerin konaklaması için yaptırılan misafirhane - Mekke

MEDİNE

Şehrin ilk adı Yesrib olup daha sonra şehrin mukaddesliğine, hicret yurdu ve başkent olmasına ayrıca Hicret sonrası gerçekleşen medenileşmeye atıfta bulunan Medine ismi kullanılagelmiştir. Hicret'le gelenleri kabul etmesi ve İslamiyet'in şehirde herhangi bir zorlama olmadan yayılmasından dolayı Medine'nin "Kur'an'la fethedildiği" kabul edilir.

Osmanlı tarihinde Medine'de ilk imar faaliyetleri Kanunî döneminde rastlar. Daha sonraki hemen hemen bütün padişahlar başta Mescid-i Nebevî'de olmak üzere Medine'de çeşitli tamir ve düzenlemeler yaptırmışlardır. II. Mahmud zamanında 1817'de başlanan çalışmalar 1830'da tamamlandığında Mescid-i Nebevî'de günümüze kadar gelen pek çok eser bırakılmıştır. Bu eserler içinde en anlamlısı Mescid-i Nebevî'deki büyük yeşil kubbedir. Daha evvel Memlûk Sultanı Kayıtbay tarafından yaptırılan ahşap kubbe yerine, II. Mahmud döneminde taştan yeni bir kubbe yapılır. Kubbe kurşunla kaplanıp yeşile boyanır. Günümüze kadar bütün güzelliği ile gelen bu kubbe, enfes yeşil renginden dolayı Kubbetü'l Hadra - Yeşil Kubbe olarak adlandırılmıştır.

Mescid-i Nebevî'ye en büyük tamiri Sultan Abdülmecid yaptırmıştır. Mescid-i Nebevî'nin tarih boyunca gördüğü en büyük tamir bu olmuştur.

Medine'nin korunması için Osmanlı öncesinde yapılan ve zamanla harap bir hâl alan surlar Kanunî Sultan Süleyman tarafından Osmanlı savaş tecrübelerine göre yükseltilmiş ve önemli noktaları yeniden inşa edilerek şehir güvenliği önemli ölçüde sağlanmıştır. Sultan II. Abdülhamid zamanında bölgeye toplar gönderilmiş ve karakollar yaptırılmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın ardından İngilizlere ve isyancılara karşı Fahreddin Paşa'nın komutasında uzun süre direnen Osmanlı askerleri türlü sıkıntılara karşı şehri korumaya çalışmışlardır. Medine'ye en yakın Osmanlı toprağının 1300 km. ötede kaldığı bir dönemde Fahreddin Paşa'nın tutuklanması ile savunma sona ermiş dört asır süren bir dönem kapanmıştır. (1918)

Seyyit Sultan Ali Camii ile caddesi, Bağdat - Irak

IRAK

Bereketli ve sulak toprakları yanında, stratejik ehemmiyetinden dolayı Irak; tarih boyunca hem göç ve istilalara maruz kalmış hem de Sümer, Akat, Babil, Asur, Pers, Grek, Roma, Bizans ve Sasaniler gibi pek çok medeniyete beşiklik etmiştir. İslamiyet'in zuhurundan sonra da Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından fethedilmesi tavsiye edilen bölgenin fethi çalışmaları, Hz. Ebu Bekir zamanında başlatılmıştır. Ancak Sasanilerin elindeki Irak'ın fethi Hz. Ömer zamanında 637 yılındaki Kadisiye ve 642'deki Nihavent Savaşları neticesinde tamamlanabilmiştir. Emeviler, kendi dönemlerinde pek çok problemlerin yaşandığı bölgeye daha iyi hâkim olabilmek için Irak'ta eyalet sistemi uygulamışlardır. Abbasiler döneminde ise bu problemler giderilerek ülkede iyi bir yönetim kurulmuş ve bu dönemde Bağdat şehri tesis edilmiştir.

Abbasilerin siyasi etkisinin azalmaya başladığı bölgede küçük devletçikler kurulmuştur. Bölgeye hâkim olan Büveyhoğullarına karşı halife tarafından Bağdat'a çağrılan Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, 1055 yılında halife üzerindeki Büveyhoğlu baskısını kaldırmış ve hâkimiyetin Selçuklulara geçmesini sağlamıştır. Bir süre de Harzemşahların hâkimiyetine giren Irak, Bağdat'ı ele geçirip büyük tahribat yapan Moğollarca işgal edilmiştir. Daha sonra 1467'de Akkoyunlular ve 1508'de de Safevilerin hâkimiyetleri altında kısa süre kalan Irak'ta nihayet 1534 tarihinde Kanunî Sultan Süleyman devrinde Osmanlı dönemi başlamıştır.

Bağdat'ta imar faaliyetlerine başlayan Kanunî bu bölgeyi beylerbeylik statüsüne dâhil etmiş, daha sonra Kuveyt, Bahreyn ve çevresi de Irak'a bağlanmıştır. XVII. yüzyılda Irak'ı almayı hedefleyen İranlılar, Bağdat'ı almış ve şehirde tahribat yapmışlardır. Bunun üzerine sefere çıkan Sultan IV. Murad, 1638'de şehri tekrar geri almış ve yıkılan eserleri tamir ettirmiştir. Bu fetihten sonra Bağdat, I. Dünya Savaşı sonlarına kadar Osmanlıların elinde kalmıştır.

Bağdat İdadisi. Bağdat - Irak

Bağdat'ta İmam-ı Azam'ın türbesi - Irak

BAĞDAT

Abbasiilerin büyük bir devlet hâline gelmelerinden sonra güçlerini sembolize edecek yeni bir başşehir aramaları neticesinde Bağdat, Halife Mansur tarafından kurulmuştur.

Bağdat, tarih boyunca büyük bir kültür ve ilim merkezi olmuş, tercüme faaliyetleri bakımından ileri seviyelere yükselmiştir. Şehirde kurulmaya başlanan medreseler zincirinin ilki olan Darü'l-İlim'i daha sonraki tarihlerde Nizamiye ve Mustansiriye medreseleri takip etmiştir. Ayrıca yaygın eğitim ve öğretim merkezi olarak da halk kütüphaneleri kurulmuştur. Aynı dönemlerde kurulan çok sayıda hastanenin ünü günümüze kadar ulaşmıştır.

Zaman zaman meydana gelen iç çekişmeler sonucunda ve Büveyhilerin işgal yıllarında Bağdat'ın maruz kaldığı tahribatlar, 1055'te şehre giren Tuğrul Bey zamanında tamir edilmeye çalışılmıştır. 1110'da Nizamiye Medresesi yeniden inşa edilmiş, müteakip yıllarda da medreselerin kurulmasına önem verilmiştir. Bugün hâlâ ayakta olan ve 1288'de inşa edilmiş Kameriye Camii'nden başka şehirde Ramazan ayında fakirlere hizmet veren misafirhaneler de bulunmaktadır.

Bağdat, tarih boyunca dönem dönem talihsizliklerin ve acıların yaşandığı bir şehir olmuştur. 1258'de Bağdat'a saldıran Moğollar, kayıtsız şartsız teslim olan halkı kılıçtan geçirmiş. Yağmalanan şehirdeki camiler kapatılıp, kütüphaneler tahrip edilmiş, Dicle Nehri'ne atılan kitaplar yüzünden nehir günlerce mürekkep renginde akmış, yakılan kitapların ateşi günlerce sürmüştür.

1401 yılındaki Timur istilasıyla yapılan katliam ve yakıp yıkmalar da Bağdat'ın ilim ve kültür hayatına indirilen ikinci bir darbe olmuştur. Daha sonra Karakoyunlu Türkmenlerinin hâkimiyetine giren şehir bilahare Akkoyunluların eline geçmiş, ancak bu dönemde de gerileyen Bağdat, önemli ölçüde zarar görmüştür. 1508'de Safevilerin eline geçen Bağdat'ta bu defa da hükümdarın emriyle başta Ebu Hanife ve Abdülkadir Geylani türbeleri olmak üzere pek çok yapı büyük bir yıkıma maruz kalmıştır.

1534'te Safevilerden Bağdat'ı alan Kanunî Sultan Süleyman, şehirde kaldığı süre içerisinde yıkılan yerleri tamir ettirerek imar faaliyeti başlatır ve Abdülkadir

Geylani'nin cami ve türbesi için vakıflar kurar. Ayrıca Mimar Sinan'a; İmam-ı Azam'ın türbesini, beraberinde cami ve medreseyi ve Abdülkadir Geylani külliyesini yeniden yaptırır.

Bağdat, Şah Abbas'ın eline geçtiği dönemde yine aynı yıkım akıbetinden kurtulamaz. 1638'de tekrar Osmanlı hâkimiyetine giren Bağdat'ı bu defa da IV. Murad tamir ve inşa ettirir. Bu tarihten sonra İmam-ı Azam Türbesi 1839'da Sultan Abdülmecid tarafından; külliyenin tamamı ve surlar ise 1871 yılında Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan tarafından tamir ettirilmiştir.

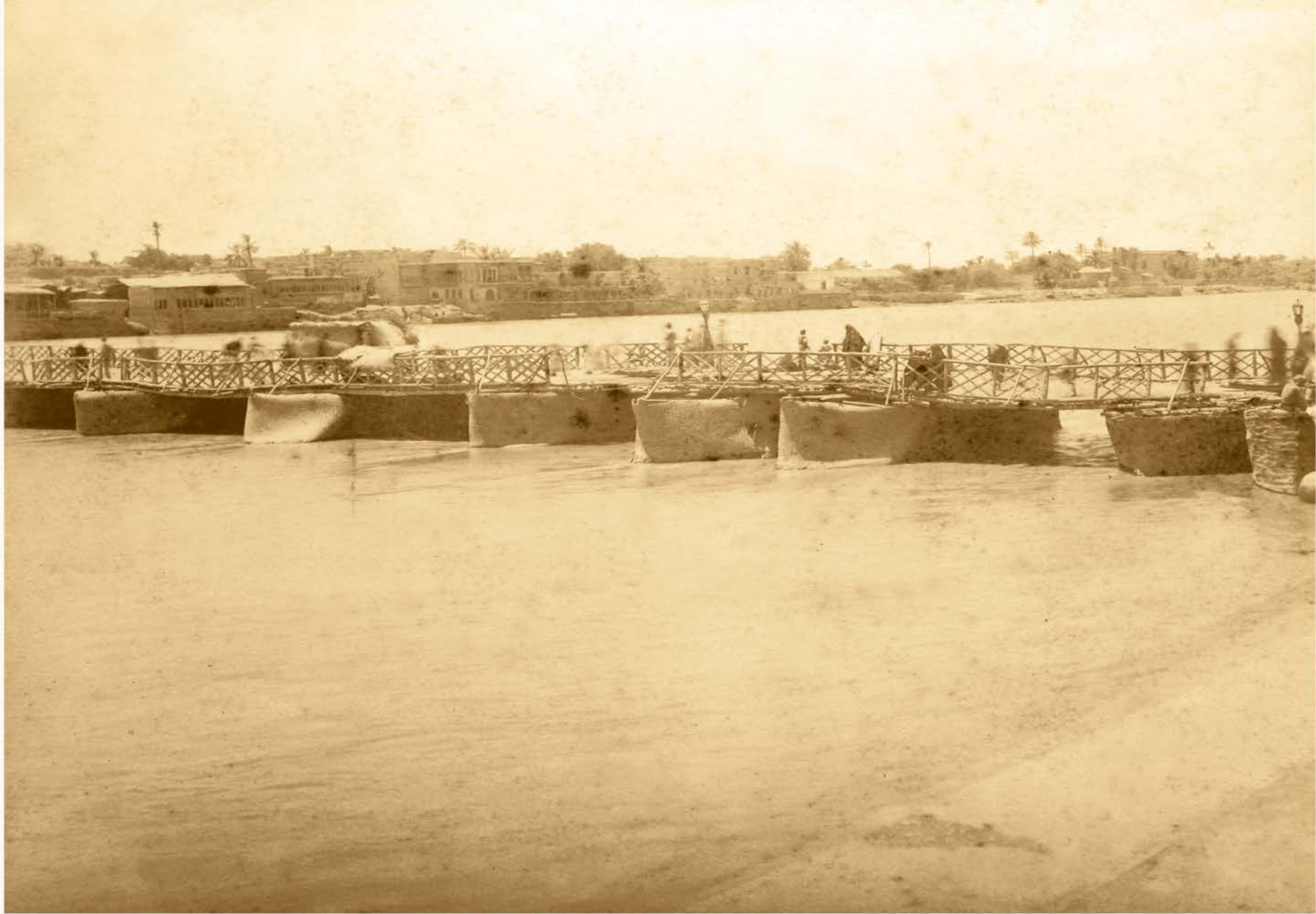
Sultan II. Abdülhamid 1903-1910 yılları arasında, caminin güneyinde sur duvarlarına bitişik iki katlı talebe hücreleri ile daha sonra ilkokul hâline getirilen düşkünler evini inşa ettirmiş, çinileri yenilemiştir. Yine IV. Murad tarafından büyük ölçüde yenilenen Abdülkadir Geylani külliyesi de Sultan II. Abdülhamid tarafından tamir ettirilmiştir. Şehir 1888'den itibaren Bağdat Demiryolu hattı ile Anadolu ve İstanbul'a bağlanmıştır.

400 yıla yakın bir süre Osmanlı idaresinde kalan Bağdat'ta sadece Kanunî zamanında kırk dört vakıf bulunmaktadır. Evliya Çelebi de Bağdat'ta çok sayıdaki camiden başka sekiz kilise ve üç sinagog ayrıca 700 tekke bulunduğundan bahsetmektedir.

Bağdat'ın İstanbul'a bağlanması için 1872'de Bağdat Demiryolu inşaatı kararlaştırılmıştır. Hattın Haydarpaşa-İzmit arası kısa zamanda bitirilmesine rağmen daha ileriye gidilmesi mümkün olmamıştır. Hattın inşasına II. Abdülhamid döneminde 1888 yılında yeniden başlanmıştır. İngiltere ve Fransa'nın bitmek bilmeyen emellerine karşı, Almanlardan destek alınmış, ancak Bağdat Demiryolu projesi Almanlarla İngilizler arasını açan ve I. Dünya Savaşı'na kadar giden bir rekabetin kaynaklarından biri olmuştur. Hattın tamamlanması ancak 1918'de gerçekleşmiştir. Hattın Anadolu içindeki kısımları askerî sevkiyatlarda, tahıl nakliyatlarında çok faydalı olmuştur.

Dicle Nehri kıyısında Bağdat Vergi Dairesi - Irak

Dicle Nehri kıyısında Bağdat Köprüsü - Irak

Bağdat Demiryolu inşaatında kullanılan vagonetler - Irak

Bağdat'ta Osmanlı askerleri - Irak

Bağdat'ta bir sokak - Irak

Dicle Nehri'nde tekneler Baġdat - Irak

Bağdat Demiryolu üzerinde Musul İstasyonu - Irak

MUSUL

Halife Hz. Ömer zamanında İslam idaresine giren (641) Musul, Emeviler ve Abbasiler döneminde de önemini korumuştur. Bu dönemde Musul ve çevresine ilk Türk askerî birlikleri yerleştirilmiş ve Türk komutanlar burada vali olarak görev yapmışlardır. 1092 yılında Büyük Selçuklu, daha sonra Atabeglerin yurdu olan Musul, İmadeddin Zengî zamanında mamur bir belde haline getirilmiştir.

Musul, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Zaferi'nden (1514) sonra Osmanlı topraklarına katılmış ve Kanunî Sultan Süleyman'ın 1534 Bağdat Seferi'nden sonra eyalet hâline getirilmiştir.

Sultan II. Abdülhamid, zengin petrol yatakları bulunan şehri, 1890'da çıkardığı bir İrade-i Seniyye ile "Memalik-i Şahane Arazisi" olarak ilan etmiştir. Abdülhamid, İngiliz ve Almanların arkeolojik kazılar bahanesiyle Musul ve civarında petrol aradıklarını bilmekte ve petrol kaynaklarının bulunduğu bölgeleri Hazine-i Hassaya kaydettirmektedir. Sultan, toprakları bu şekilde şahsi malı olarak göstererek uluslararası antlaşmalarla alınmasını engellemeye çalışmıştır. Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizler tarafından ilk işgal edilen Osmanlı toprağı Musul olmuştur.

Musul petrol alanı, Lozan'da da görüşme konusu olmuş. Irak petrol alanlarının neredeyse tamamının Hazine-i Hassa'ya ait olması İngilizleri çok rahatsız etmiş, Musul'daki padişah mülkleri ile ilgili sözde bir araştırma yaptırarak ve sözde belgelerle ilgili toprakların padişah hazinesine değil de maliyeye ait olduğu öne sürülmüştür.

İlerleyen dönemde Türk hükümeti Musul'daki petrol kaynaklarının bütününe sahip çıkmayı amaçlamıştır. Ancak Osmanlı hanedanının Türkiye hudutları dışına çıkarılmış olması ve hanedan ailesinin vatandaşlıktan atılmasından dolayı Türkiye Cumhuriyeti'nin Musul petroleri ile ilgili taleplerde bulunması mümkün olmamıştır. Misak-ı Millî sınırları içerisinde yer alan şehir, Lozan Antlaşması'ndan sonra Türkiye ile İngiltere arasında uzun süre anlaşmazlık konusu olduktan sonra 1926 da yapılan anlaşma ile Irak sınırları içinde kalmıştır.

1871'de Musul'da on sekiz cami, üç yüz mescit, on dört medrese, on hânkâh, iki köprü bir de sur duvarı bulunduğu tespit edilmiştir. Bu eserlerin, Atabegler döneminden kalan birkaç yapı dışında, çoğu Osmanlı döneminde inşa edilmiştir

SURİYE

Mezopotamya'nın verimli arazileri üzerinde kurulan ve tarih boyunca medeniyetin ve ticaretin bir merkezi olan Suriye ismini ilk kez Yunanlılar, daha sonra Persler, Araplar, Osmanlılar kullanmışlardır.

Hz. Muhammed (s.a.s.)'in sağlığında düşündüğü Suriye'nin fethi, Hz. Ebu Bekir (r.a.) zamanında gerçekleşmiş ve bilahare bu yolla Müslüman hâkimiyeti Avrupa, Afrika ve Hindistan'a kadar yayılmıştır. Emeviler devrinde devlet merkezinin Medine'den Şam'a taşınmasıyla Suriye, İslam dünyası içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bundan sonra pek çok yerli insan İslam dinini seçmiş ve Arapça resmî dil olarak yürürlüğe konmuştur. Ekonomik refahın da yükselmesiyle imar işlerine girişilmiş ve başta Şam'daki Emevi Camii olmak üzere çok sayıda eser vücuda getirilmiştir. 750 yılında Abbasilerin iktidara gelmesiyle başkent, Şam'dan Bağdat'a taşınınca Suriye eski önemini yitirmeye başlamıştır.

XI. yüzyıl, Haçlı Seferlerinin Suriye'yi ayaklar altında tahrip ettiği tarihin başlangıcıdır. XIV. yüzyılın başına kadar Suriye; Haçlılar, Selahâddin Eyyubi ve takipçileri arasında âdeta bir arenaya dönmüştür. Haçlıların ülkeden çıkarılmasından sonra ise Suriye bu defa da Asya'dan gelen Moğolların akınlarına maruz kalır ve büyük bir harabeye dönüşür. 1516 yılında, Memlûkların elinde bulunan Suriye, yeni bir güç olan Osmanlı Devleti'nin idaresi altına girer. 400 sene süren Osmanlı hâkimiyeti altında Suriye'nin refahı artar. Eskiden önemli bir merkez olan Şam, Hac yolundaki konumuyla tekrar yıldızı parlayan bir şehir hâline gelmiş, Halep ise önemli bir ticaret merkezi olmuştur.

Suriye, tarihinde ilk kez Kavalalı Mehmet Ali Paşa yönetiminde Mısır egemenliği altında (1831-1840) merkezî bir yönetime sahip oldu. Bu dönemde yeni vergi sistemi yürürlüğe konuldu. Mısır egemenliğinde Batılı ülkeler Suriye üzerinde etkilerini arttırdılar. Mısır egemenliği sona erince Suriye, Osmanlı hâkimiyetine tekrar geçti ve bu durum da I. Dünya Savaşı'na kadar devam etti.

Palmira'da Türk Kalesi - Suriye

ŞAM

Suriye çölünün batı sınırında ve bir vahanın ortasında yer alır. Şehir sırasıyla; Asurluların, İskender'in haleflerinin ve Romalıların eline geçmiştir. Halid bin Velid kumandasındaki ordu tarafından fethedilen Şam, 661 tarihinde Emevi Devleti'nin merkezi olur ve bu dönemde Halife Velid Abdülmelik tarafından meşhur Emevi Camii yaptırılır. Cami, İslam sanatının ilk mimari başarısı olarak kabul edilir.

Pek çok devletin hâkimiyeti altına giren şehir, 1076'da Selçuklu beylerinin eline geçmiş, ardından Zengilerin hâkimiyeti sırasında imar faaliyetleri sayesinde cami, saray ve medreselere sahip olmuştur. Selahâddin Eyyubi iktidarından sonra kısa bir süre Moğolların ve Memlûkluların elinde kalan Şam, 1400'deki Timur istilasında harap olur.

Mercidabık Zaferi sonucu Memlûklardan alınan şehir Osmanlı Devleti'nin idaresi altında Canberdi Gazali isyanı dışında önemli bir hadise yaşamaz. 1832-1840 tarihleri arasındaki Mehmed Ali Paşa hâkimiyeti sonrası tekrar Osmanlı şehri olan Şam, 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla iktisadi açıdan gerilemiştir.

Şam'da Selahâddin Eyyubi ve haleflerinin yaptırdığı birçok medrese vardır. Moğolların tahrip ettiği eserleri tamir ettiren Memlûklar, burada ayrıca saray ve çok sayıda cami yapmışlardır. Yavuz Sultan Selim Han da Takiye adlı bir medrese inşa ettirmiştir. Sultan Süleyman'ın yaptırdığı Süleymaniye Külliyesi ve Tekkesi dışında; Selimiye Medresesi, Selimiye Camii, Derviş Paşa Külliyesi, Sinan Paşa Külliyesi, Es'ad Paşa el-Azim Sarayı ve Hanı Türk döneminin diğer eserleridir.

Şam şehrinin Sultan Abdülhamid ve ailesi için apayrı bir manası vardır. II. Abdülhamid'in küçük kardeşi Sultan Vahdeddin'in kabri Şam'da olup mezarı Türkiye sınırları dışında olan tek Osmanlı sultanıdır. Ayrıca Sultan'ın çocukları Mehmed Selim Efendi, Mehmed Burhaneddin Efendi ve Refia Sultan'ın kabirleri de Şam'da bulunmaktadır.

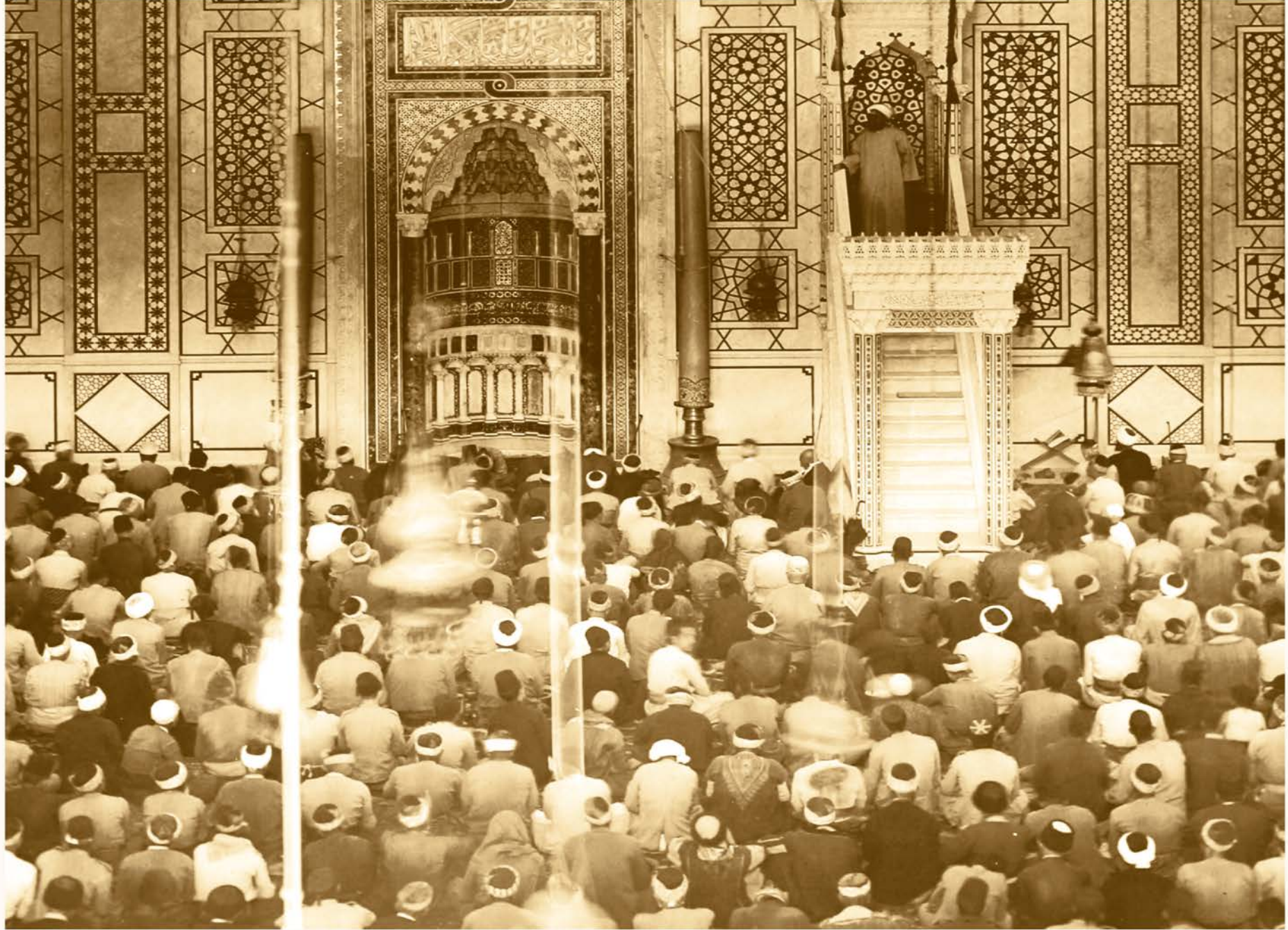

Şam - Suriye

Emevi Camii'nden Şam'ın görünüşü - Suriye

Emevi Camii'nde Cuma Namazı Şam - Suriye

Emevi Camii içersinde Hz. Yahya'nın (a.s.m) kabri şerifleri Şam - Suriye

Hama'da su çarkı Hama - Suriye

Kudüs'ün ikinci fatihi Selahaddin Eyyubi'nin Şam'daki Türbesi - Suriye

Şam'da bir sokak - Suriye

HALEP

Ticaret yolları üzerinde kurulmuş olan Halep, bu sayede tarih boyunca hem ticaretin hem de medeniyetin önemli bir merkezi olmuştur. M.Ö. 3000 yıllarına ait tabletlerde de adının geçmesi, bu gelişimin tarihî bir geçmişe de dayandığını göstermektedir.

Şehir, 637 yılında Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. Sırasıyla Abbasiler, Tolunoğulları, İhşidiler ve Hamdanilerin eline geçen şehir, Bizanslıların elinde ıssızlığa gömülmüştür. Bundan sonraki kısa süreli el değiştirmelerden sonra 1070 yılında şehri Alparslan fethetmiştir.

1086'da başlayan Anadolu Selçuklu hâkimiyetinden yaklaşık bir asır sonra maruz kaldığı Haçlı saldırılarına karşı Zengi hanedanınca korunmuştur. Hülagü'nün 1260 yılında Halep'e girmesiyle şehir harabeye dönmüştür.

Yavuz Sultan Selim'in 1516'da Memlûklarla yaptığı Mercidabık Savaşı neticesinde Osmanlı hâkimiyeti altına giren şehirde büyük bir gelişme olmuştur. Önceleri Memlûk idari sistemini değiştirmeyip Şam Beylerbeyliği'ne bağlı olarak burayı idare eden Osmanlı Devleti, daha sonra bölgede Halep ve Şam olarak iki vilayet kurmuştur.

XIX. yüzyılda Şam ve Beyrut'un öne çıkmasıyla ticari ve kültürel bakımdan gerileyen şehirde, I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı hâkimiyeti sona ermiştir.

Halep Kalesi - Suriye

Halep Kalesi'nin uzaktan görünüşü - Suriye

Baalbek Harabeleri - Lübnan

L Ü B N A N

Tarihî geçmişi M.Ö. 3000 yıllarına kadar dayanan Lübnan, adını karla kaplı dağlarından dolayı Sami dilinde “beyaz” kelimesinden alır.

Lübnan, Yavuz Sultan Selim tarafından 1516'da Mısır Seferi sırasında Osmanlı topraklarına savaş yapılmadan katılmıştır. İdari olarak Lübnan Osmanlıların Şam vilayetine bağlanmıştır.

Tarih boyunca zaman zaman kargaşanın hâkim olduğu coğrafyada özellikle 1839 sonrasında kargaşa ve iç karışıklıklar yoğunluk kazanmıştır.

1861'de İngiltere, Fransa, Rusya ve Avusturya'nın Beyrut'ta yaptıkları müzakereler sonucunda Lübnan'da farklı bir idari birim kurulmasına karar verilmiş, kurulan Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı Lübnan'a özerk yönetim statüsü getirmiştir. Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı'nın idaresi Babiâli'nin tayin edeceği Osmanlı vatandaşı Hristiyan bir mutasarrıf tarafından gerçekleştirilecek, farklı inanç ve etnik kimliklere mensup halkın temsilcilerinden oluşacak bir meclis kurulacaktır. İlk kurulan mecliste dört Hristiyan Arap (Maruni), üç Dürzi, iki Ortodoks, iki Katolik, bir Sünni bir de Şii üyeden müteşekkil toplam on iki kişilik bir meclis kurulmuştur.

I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti daha evvel yapılan protokolü tanımayarak Lübnan'a Müslüman mutasarrıflar atamış (1915) ancak bundan üç yıl sonra Lübnan İngilizler ve Fransızlarca işgal edilmiştir. Lübnan'ın Fransız mandası altına girmesine müteakip Fransız ordusu Marunilerle iş birliği yaparak Müslümanları baskı altına almaya başlamıştır. Fransızların bölgedeki işgali 1943'e kadar sürmüştür.

Dört asır Osmanlı hâkimiyetinde kalan Lübnan son dönemlerde pek çok devletin ilgisini çekmiş ve Osmanlı coğrafyasında yabancı okulların en fazla bulunduğu bölgelerden biri olmuştur. O dönemde açılan pek çok okul ve üniversite hâlâ faaliyettedir. Falih Rıfkı, Lübnan'dan çekilişi "Zeytindağı" kitabında "Tren giderken iki tarafımızda Suriye ve Lübnan'ı safra gibi boşaltıyoruz. Yarın kendimizi Anadolu köylerinin arasında Kudüs'süz, Şam'sız, Lübnan'sız, Beyrut'suz ve Halep'siz öz can ve öz ocak kaygısına boğulmuş, öyle perişan bulacağız." demektedir.

Beyrut balıkçı barınakları - Lübnan

BEYRUT

Tarihi M.Ö. 2000 yıllarına kadar geriye giden Beyrut, ilk zamanlarda bağımsız Fenike şehir devletlerinden biri iken daha sonra Büyük İskender devrinde bir liman şehri olarak gelişmiştir. Selekus krallığı hâkimiyeti sonrası Roma İmparatorluğu'nun idaresi altına giren şehir, Hz. Ömer'in halifeliği döneminde Müslüman hâkimiyeti altına girmiştir. Emeviler devrinde bir liman şehri olarak gelişen şehir, bölgenin çevreye açılan başlıca kapısı hâline gelmiştir.

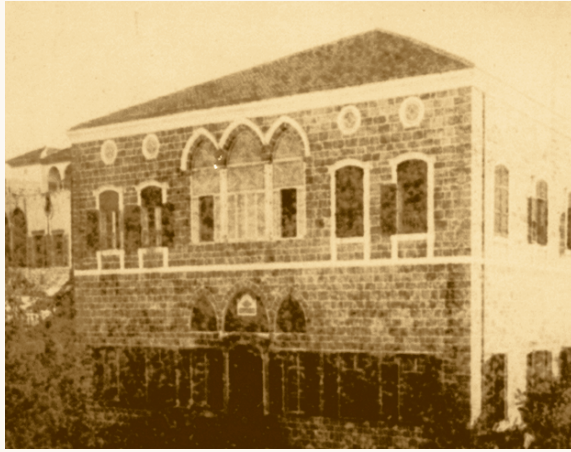
Haçlı Seferleri esnasında Kudüs Krallığının eline geçen Beyrut, 1110'dan 1291 yılına kadar onların elinde kalmış; ardından Memlûklar tarafından fethedilmiştir. 1516'da Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi esnasında bölge ile birlikte Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve Beyrut'un bu durumu; zaman zaman Dürzilerin çıkardıkları isyanlarla birlikte Kavalalı Mehmed Ali Paşa zamanına kadar devam etmiştir. Şehrin en parlak dönemi olan Osmanlı zamanında Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre çok sayıda cami bulunmakta olup; Ulu Cami, Asaf Paşa Camii, Münzir ve Amri Camii bunlardan en önemlileridir. Ayrıca on yedi medrese, dört hamam, sekiz sıbyan mektebi vs. bulunmaktadır. Bu eserler de şehrin bu asırda sosyal açıdan ne derece geliştiğini göstermektedir. 1840 yılında tekrar geri alınan Beyrut I. Dünya Savaşı sonuna kadar bir Osmanlı vilayeti olarak önemini devam ettirmiştir. Beyrut, Tanzimat dönemine kadar Osmanlı Devleti'nin en güzel ve en huzurlu köşelerinden biridir, 19. yüzyıldan itibaren huzur göremeyen bölge Osmanlı kontrolünden çıktıktan sonra daha büyük bir kargaşanın içinde kalmış ve Beyrut'ta akan kan günümüze kadar dinmemiştir.

Nüfusunun değişik millet ve dinlerden oluşması sebebiyle Beyrut'ta çok çeşitli dinî yapılar bulunmaktadır. Bunların içinde en önemlisi Ömer Camii'dir. Osmanlı zamanında inşa edilen çeşitli kamu binaları da hâlen ayakta olup kullanılmaya devam etmektedir.

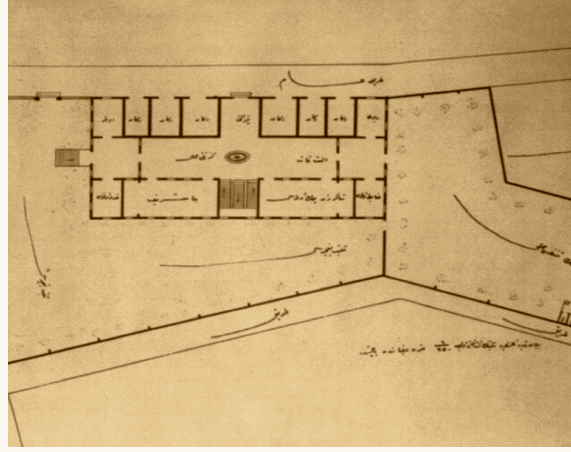
Osmanlı hac yolu üzerinde bulunan ve Hicaz Demiryolu inşasında nakliyat için kullanılan Beyrut Limanı - Lübnan

II. Abdülhamid döneminde yaptırılan Rüştiye Mektebi, Beyrut - Lübnan

Beyrut Rüştiye Mektebi Planı

Beyrut Rüştiye Mektebi Talebeleri - Lübnan

Beyrut'tan genel görünüş - Lübnan

Lübnan'ın milli sembolü olan Sedir ağaçları

Beyrut yakınlarda Aşit köyü - Lübnan

Beyrut'ta 1866'da kurulan Amerikan Üniversitesi - Lübnan

Beyrut yakınlarında II. Abdülhamid tarafından yaptırılan hükümet konağı ve görevli Osmanlı memurları - Lübnan

BAALBEK (BA'LEBEK)

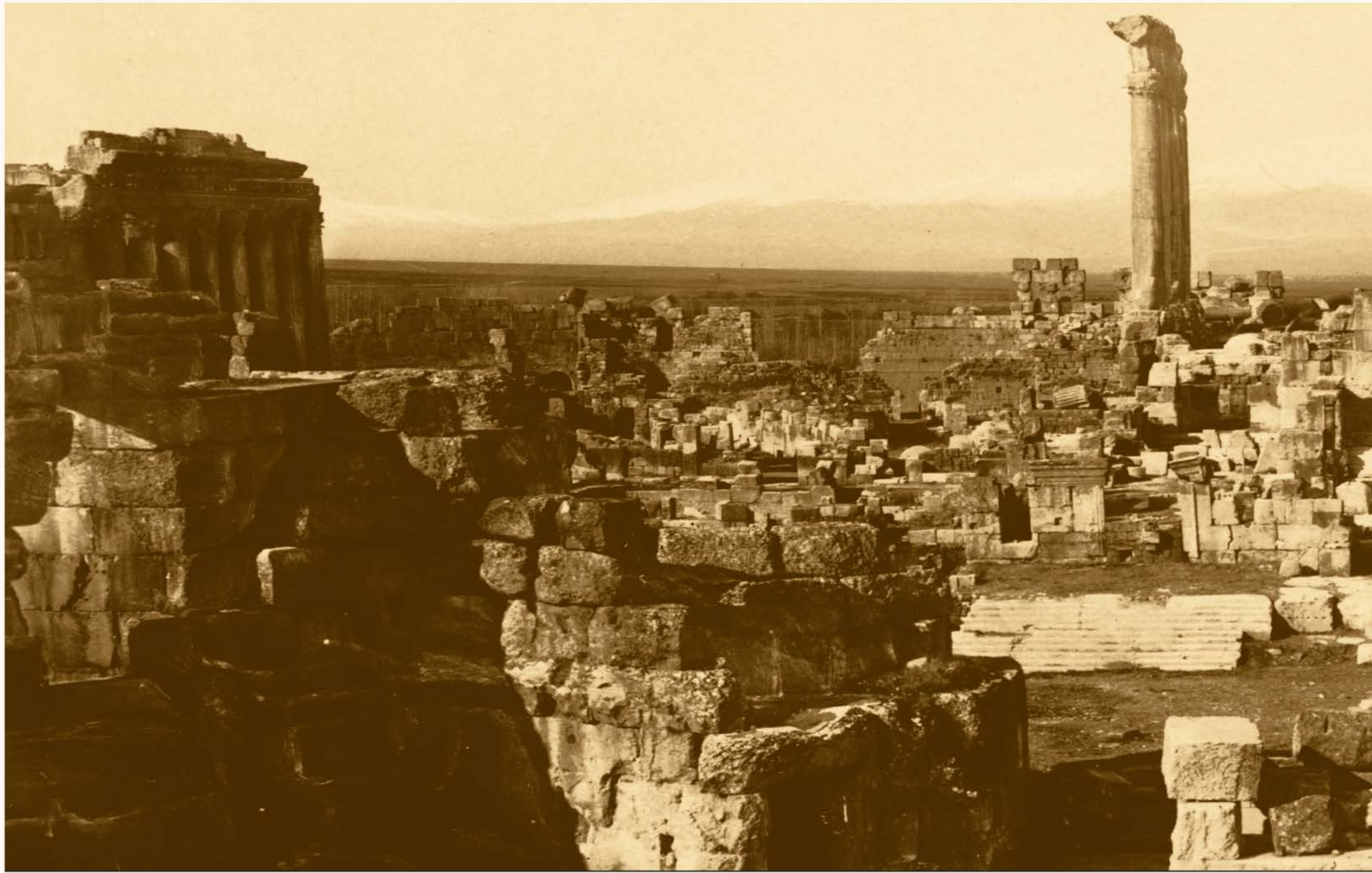
Hz. Süleyman ile Saba Melikesi Belkis'in buluştuğu yer olduğu şeklinde bir inanışın olduğu Baalbek şehrinin adı Ken'anilerden kalmaz. Şehir, Romalılar döneminde çok önem kazanmış ve buraya birçok mabet yaptırılmıştır.

637 yılında Hz. Ömer devrinde barış yoluyla İslam topraklarına katılan şehir, Emeviler döneminde her bakımdan layık olduğu ilgiyi görmüş ve buraya büyük bir cami ve darphane inşa edilmiştir. Daha sonra Abbasilerin idaresine geçmiş ve önemli bir ordugâh şehri olma özelliğini sürdürmüştür.

Yavuz Sultan Selim'in Suriye seferi sırasında Osmanlı hâkimiyetine geçen şehir bu sırada daha önce geçirdiği Haçlı ve Timur istilaları sebebiyle yıkık, harap ve kendi hâline terk edilmiş, aynı zamanda yarı yarıya toprağa gömülmüş durumdadır. Hacca giderken bölgeyi gezen Evliya Çelebi bölgede bulunan peygamber mezarları ile ilgili menkıbeler nakletmektedir. Bölge Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra da yerel idareciler tarafından yönetilmeye devam edilmiştir. Baalbek bu dönemde Şam vilayetine bağlı bir kaza merkezidir. 1759'da geçirdiği büyük depremle harap duruma gelen şehir Osmanlılarca imar edilmeye çalışılmıştır.

Baalbek'te 1898-1905 yılları arasında Almanlar tarafından yapılan kazı çalışmaları sonucu İslam öncesi döneme ait bazı eserler ortaya çıkarılmıştır. Bu eserlerin restore edilmesiyle Baalbek bir müze-şehir hâline getirilmiştir. İslami döneme ait ise şehirde Mescid-i İbrahim, Mescid-i Re'si'l-ayn, Camiü'l-kebir gibi eserler bulunmaktadır.

Baalbek harabeleri - Lübnan. II. Abdülhamid Yıldız Albümlerinde yer alan, Eski Çağ kalıntı fotoğraflarının büyük çoğunluğu Baalbek'e aittir.

Baalbek harabeleri - Lübnan

Kudüs'te kış

FİLİSTİN İSRAİL

Üç semavî din mensupları için de mukaddes sayılan Kudüs, Osmanlı Devleti döneminde Mekke ve Medine'den sonra en çok ehemmiyet verilen şehirlerden biridir. Bundan dolayı Osmanlılar Kudüs için "Haremeyn'in üçüncüsü" demektedirler.

Kudüs, Osmanlı döneminde üç dinin mensuplarının ibadetlerini serbestçe yapabildiği, Osmanlı dinî hoşgörüsünün en güzel misallerinin yaşandığı bir şehir olmuştur. Osmanlıların bölgenin güvenliği için bıraktığı az sayıdaki asker huzurun sağlanması için yeterlidir. İsrail eski başbakanlarından Ehud Barak "Orta Doğu'da Osmanlı'nın iki manga askerle sağladığı huzuru şimdi biz süper orduyla sağlayamıyoruz." derken bu gerçeği itiraf etmektedir. Osmanlı'nın çekilmesinden sonra bölgede manasını en çok kaybeden iki kelime huzur ve dinî hoşgörü olmuştur.

II. Abdülhamid devrinde Filistin topraklarında İsrail devletinin kurulması için gerek açıktan gerekse gizli çalışmalar sürmüştü ve Yahudiler bu dönemde para ile toprak satın alarak bölgede egemen olmaya çalışmışlardır. Bu taleplerine karşı Osmanlı sultanının cevabı çok net olmuştur: «Ben bir karış dahi olsa toprak satmam; zira bu vatan bana değil Osmanlı milletine aittir. Milletim bu toprakları kanlarını dökerek kazanmışlardır. Ne ile aldıysak onunla geri veririz.»

I. Dünya Savaşı esnasında yedek subay olarak Kudüs'te bulunan gazeteci Falih Rıfki o günleri "Zeytin Dağı" adlı eserinde şöyle anlatmaktadır:

"Bir sabah kumandanın odasına girdiğim zaman, gözlerinin ağlamaktan yorulmuş olduğunu gördüm: Kudüs İngilizlerin elinde idi.

Karargâhın içinde: "Kudüs düştü." sözü ölüm haberi gibi yayıldı. Daha şimdiden Beyrut'a, Şam'a Haleb'e gözyaşlarımızı hazırlamak lazımdı.

Artık yalnız Anadolu'yu ve İstanbul'u düşünüyorduk. İmparatorluğa, onun bütün rüyalarına ve hayallerine, Allahısmarladık!"

Kudüs'te görevli Osmanlı subayları

KUDÜS

Tarihi M.Ö. 4000 yıllarına kadar dayanan Kudüs, yine M.Ö. XIX ve XVIII asırlara ait metinlerde bir Ken'an site devleti olarak zikredilmektedir.

Hz. Ömer, 638'de Kudüs'e gelerek şehri Patrik Sophronios'tan bizzat teslim almıştır. Emeviler döneminde devlet merkezinin Şam'a nakledilmesi üzerine Suriye bölgesi gibi Kudüs de kıymet kazanmış ve burada başlatılan imar faaliyetleri neticesinde Kubbetü's-Sahra ve Mescid-i Aksa inşa edilmiştir.

Mısır'daki Tolunoğulları hanedanının eline 878 yılında eline geçen Kudüs 905'te İhşidilerin, 969'da da Fatımilerin hâkimiyetine girer. Fatımilerden sonra kısa bir süre Selçuklu-Türkmen hâkimiyetinde kalan Kudüs, 1099 yılında Haçlıların eline geçer. Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethettiğinde Hristiyanlar için sağladığı can ve mal güvenliğinin tam tersine; şehirde katliamlar yapılır, mallar yağmalanır. Selahâddin Eyyubi, 1187'de Kudüs krallık ordusunu yok ettikten sonra aynı yılın Miraç Kandiline denk düşen gecede Kudüs'e girer. Bir süre burada kalıp Mescid-i Aksa'yı tekrar camiye çevirir. Sonraki yıllarda Haçlılar şehri ele geçirmeye çalışırlarsa da başarılı olamazlar.

Mercidabık'ta Memlûkları yenen Yavuz'un güneye doğru ilerleyerek geldiği Kudüs'te 1516'dan itibaren Osmanlı dönemi başlar ve bu yönetim, 1832-1840 yılları arasındaki Mehmed Ali Paşa dönemi hariç, 1917'ye kadar sürer. Kanunî Sultan Süleyman zamanında hem Mescid-i Aksa restore edilir hem de şehre su getiren kanallar onarılır. Ayrıca Hürrem Sultan 1551'de Kudüs'te cami, medrese, han, ribat ve imareten oluşan bir külliye yaptırır. Osmanlılar tarafından 1863'te Kudüs Belediyesi kurulur.

Kudüs; üç semavî din için de mukaddes bir şehir olarak kabul edilir, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Miraç sırasında göğe yükseldiği yer olması, Mescid-i Aksa'nın burada bulunması ve ilk kible olması hasebiyle Müslümanlar için mukaddestir. Yahudiler, Hz. Süleyman'ın tapınağının batı duvarının kalıntıları olan Ağlama Duvarı'nı kutsal mekân kabul ederler. Hz. İsa'nın doğduğu yer olduğuna inanıldığından dolayı Kudüs'te inşa edilen Merkad-i İsa (Holy Sepulchre) Kilisesi bütün Hristiyanlarca kutsal bir hac merkezidir.

Kudüs'ü kuşatan surlar üzerinde Yafa Kapısı - Kudüs

Kudüs'ü kuşatan surlar üzerinde Şam Kapısı - Kudüs

Kudüs'te görevli Osmanlı askerleri

Kudüs'ün genel görünüşü

Orta Doğu'da Osmanlı hoşgörüsünün iki güzel misali: Faaliyette olan bir sinagogun içten görünüşü - Kudüs

Bir şapelin (küçük kilise) dıştan görünüşü - Kudüs

Batılların Hz. Ömer Camii olarak da ifade ettikleri ancak Abdülmalik ibn Muvân tarafından inşa edilen Kubbetü's-Sahra'nın dıştan görünüşü - Kudüs

Beytullahim'de Osmanlı hoşgörüsünün bir diğer misali: Serbestçe Noel kutlaması yapan Hristiyanlar ve onları seyreden Müslümanlar.

Filistin'de Halidiye Kütüphanesi'nde İslam âlimleri

Kudüs'te huzuru sağlamaya yeten iki bölük Osmanlı askeri.

Amman'ın 1890'lı yıllarda görünüşü - Ürdün

ÜRDÜN

Hız. Ömer zamanında yapılan Yermuk Savaşı ile Müslümanların sahip oldukları Ürdün, I. Haçlı Seferi sonucunda Kudüs'ü ele geçiren Haçlılar tarafından savunma hattı olarak kullanılmıştır. Türk İslam tarihinin büyük sultanlarından Selahâddin Eyyubi tarafından Kudüs'le birlikte Ürdün de Haçlılardan geri alınmıştır. Bölge önce Eyyubilerin ardından Memlûkların 1516'dan itibaren de Osmanlıların hâkimiyeti altına girmiştir. Mısır'ın asi valisi Mehmet Ali kısa süre hâkim olsa da bölge 1840'ta yeniden Osmanlı toprakları arasında yer almıştır.

II. Abdülhamid'in büyük eserlerinden olan Hicaz Demiryolu, Ürdün topraklarını geliştirmiştir. Hicaz Demiryolu'nun 222. kilometresi Amman'dır. Yine Sultan II. Abdülhamid döneminde Rusya'dan kaçarak Osmanlı'ya sığınan Müslüman Çerkesler, 1878'de Amman'a yerleştirilmişlerdir. Çerkeslerin bölgeye gelmesi şehre canlılık kazandırmış olup günümüzde de Çerkesler Ürdün'de varlıklarını sürdürmektedir. Ürdün, I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı'nın elinden çıkmıştır.

Türk Tarih Kurumu'nun yurtdışındaki tarihî eserlerin tespiti projesi kapsamında Ürdün'ün 28 şehrinde yapılan çalışmalar sonucunda ülkede 72 Türk eserinin günümüze kadar ulaştığı tespit edilmiştir.

Orta Doğu'da büyük çıkarlar peşinde olan İngilizler Ürdün'de de çeşitli faaliyetlerde bulunmuş; Osmanlıya karşı ihanet ettirilen Şerif Hüseyin'in oğluna kendi kontrollerinde yarı bağımsız bir emirlik kurmuşlardır. Ürdün Emirliği'ne 1946'da bağımsızlık tanınmış ve Ürdün devleti doğmuştur. Ürdün emirine de Ürdün krallığı payesi verilmiştir.

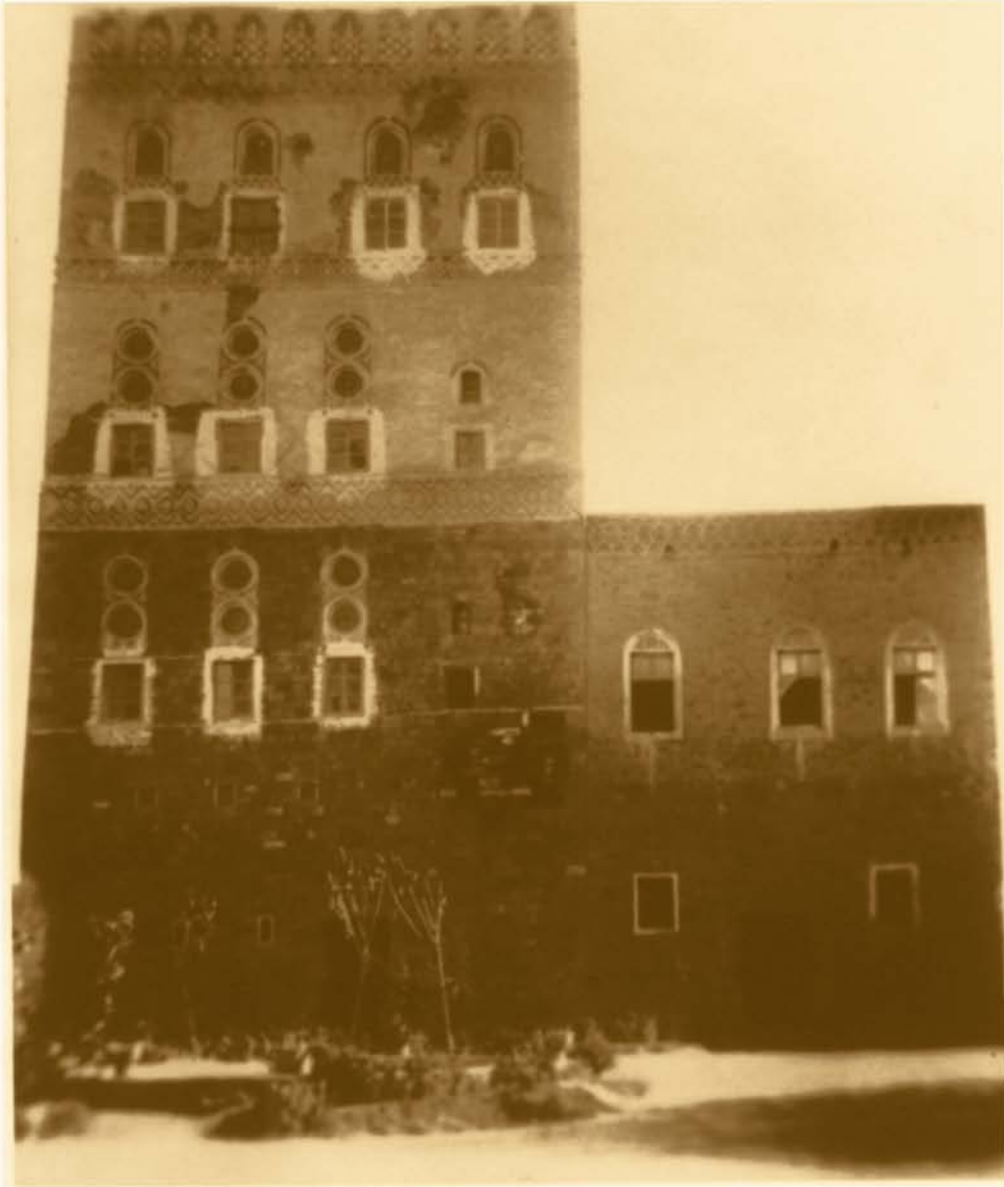
Petra Harebeleri- Ürdün

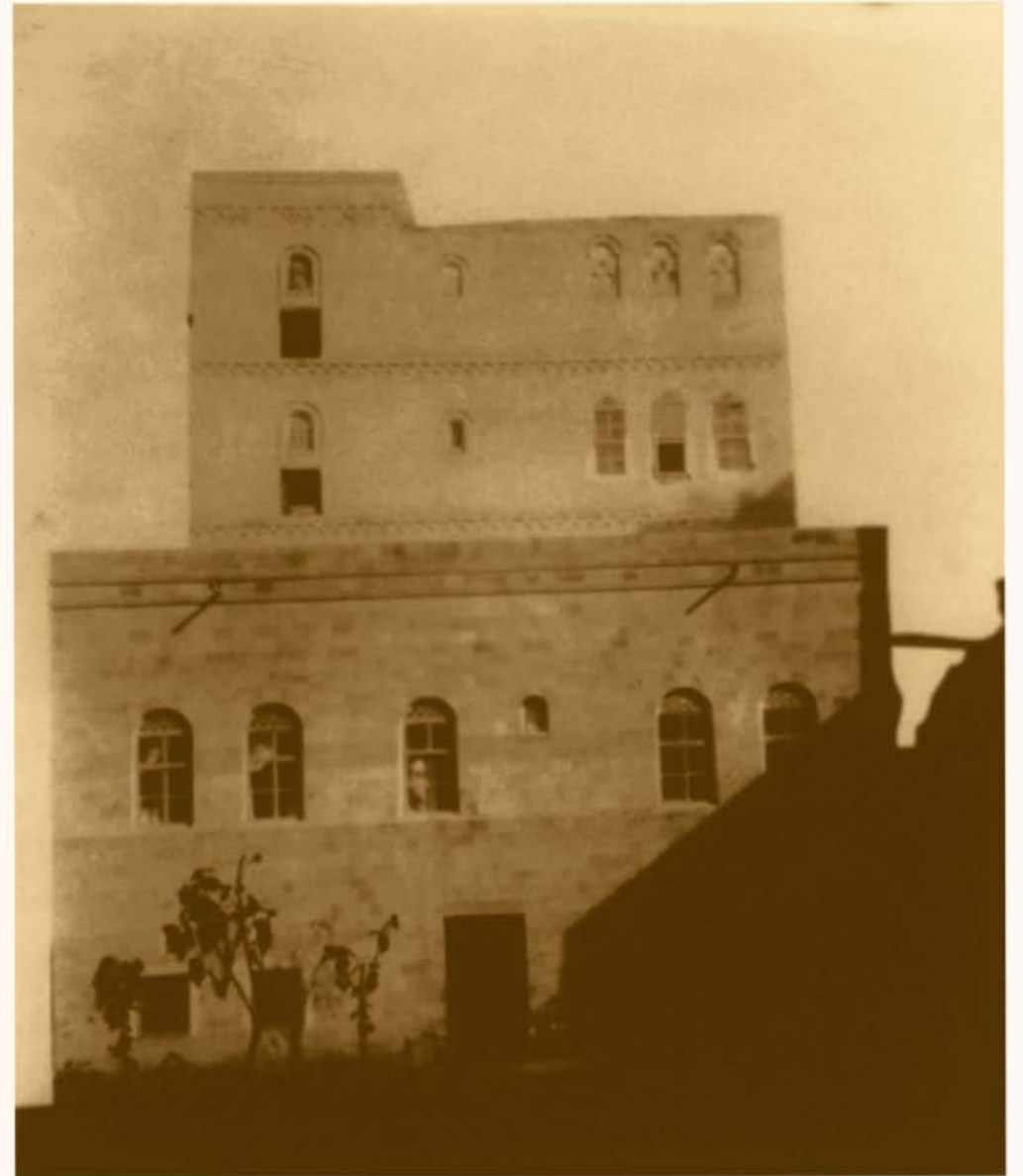
Petra'da kaya mezarları - Ürdün

Petra Harabeleri - Ürdün

San'a Rüştıyesi - Yemen

San'a Rüştıyesi - Yemen

YEMEN

Tarihi M.Ö. 4. yüzyıla kadar dayanan Yemen, tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır.

Yemen, Osmanlı hâkimiyeti altına 1517 yılında Yavuz Sultan Selim döneminde girmiştir. Bu dönemde özellikle denizlerde etkili olan Portekizlilerin Aden üzerinden Arap Yarımadası'na çıkmaları ve Mukaddes Toprakları tehdit etmeleri Osmanlı kontrolündeki Yemen sayesinde engellenmiştir.

İlerleyen yıllarda Yemen'e pek çok eser yapılmıştır. Yemen'in başkenti San'a'da Osmanlı döneminde ait çok sayıda eser bulunmaktadır.

Yemen, İngiltere ve Fransa gibi güçlerin ilgisini çeken bir bölge olmuştur. Bir yandan Batılı güçlerin emelleriyle bir yandan iç karışıklık ve ayaklanmalarla diğer yandan da cehalet ve yoksullukla mücadele eden Yemen halkına Osmanlı Devleti elinden geleni yapmıştır.

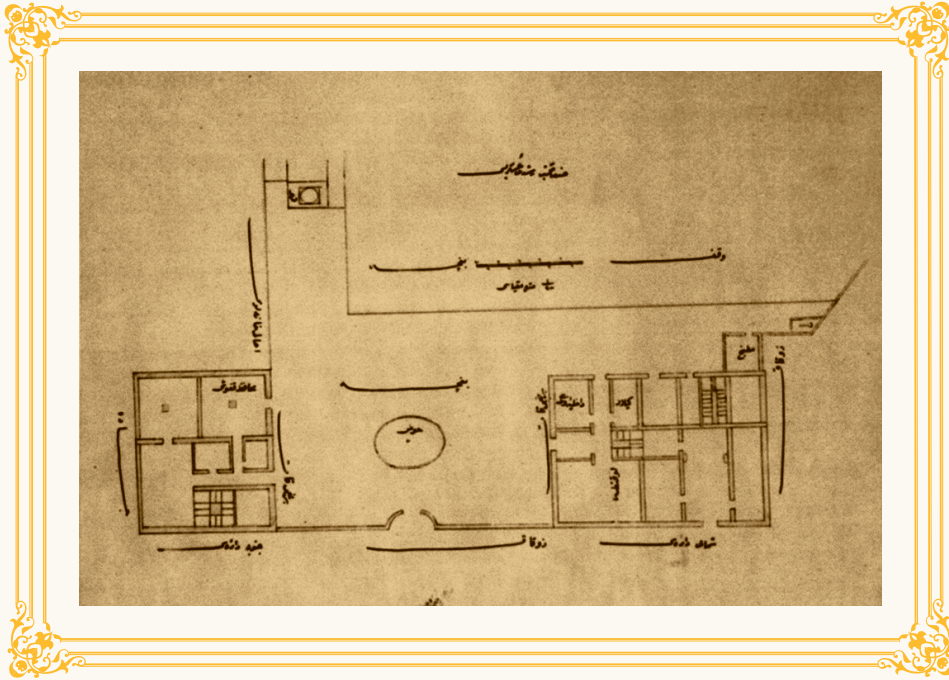
Yemen tarihimizde acı olayların yaşandığı bir coğrafya olarak da bilinir. Adına türkülerin yakıldığı bu topraklarda I. Dünya Savaşı esnasında Mukaddes Beldeleri korumak gayesi ile on binlerce asker şehit düşer.

Yemen; Plevne, Sarıkamış ve Çanakkale kadar bilinmese de Türk tarihinin hüznün sayfalarında yer alır.

Yemen'de günümüze kalan Osmanlı eserleri arasında Osmanlı Kalesi, Bekiriye Camii, Talha Camii, Askerî Hastane ve dikim evi (günümüzde askerî müzedir.) sayılabilir.

Yemen'in 1919'da Osmanlı egemenliğinden çıkmasından sonra bazı askerler Anadolu'ya geri dönmeyip Yemen'de kalmış olup onların torunları hâlen bölgede yaşamaya devam etmektedir.

II. Abdülhamid döneminde bölgeye çeşitli okullar açılmıştır. Sultan hatıralarında Yemen'in özellikle eğitim yönünde ileride bir Osmanlı toprağı olduğunu belirterek "Yemen'de okuma yazma bilmeyen yok gibidir." demektedir.

San'a Rüştîyesi zemin kat planı

KATAR

Basra Körfezi'nin batı kıyısında bir yarımada olan Katar, sancak olarak Basra Körfezi'nde Portekizlilerle mücadele eden Osmanlılar tarafından 1559'da kurulmuştur.

1820'den sonra bölge ile ilgilenmeye başlayan İngiltere, bölgenin Bahreyn nüfuzu altında kalmasını çıkarlarına uygun bularak bunu desteklemeye başlamıştır. Durumu fark eden Osmanlı'nın Bağdat Valisi Midhat Paşa önce Kuveyt şeyhlerinin itaatlerini sağlamış ardından da Lahsa'ya sefer düzenleyerek bölgede kontrolü ele geçirmiştir.

İngilizlerin bütün tepkilerine rağmen bölgeye Osmanlı askerlerinin gelmesi Katar Şeyhi Casim bin Sani'yi de harekete geçirmiş ve şeyh, İngilizlerden kurtulmak için Osmanlı askerlerini ülkesine davet etmiştir. Böylece 1871'de Katar'da Osmanlı hâkimiyeti yeniden sağlanmış ve Necid sancağına bağlı bir kaza yapılan Katar'ın kaymakamlığına Casim bin Sani getirilmiştir. Ancak bölgede İngilizlerin çıkarttıkları fitne ve iç karışıklıklar süregelmiştir. Bölgede bulunan petrol İngilizlerin bölgeye olan ilginin hiç bitmemesine sebep olmuştur. I. Dünya Savaşı ile Katar'daki Osmanlı hâkimiyeti son bulmuştur.

Yıldız Albümleri'nde II. Abdülhamid döneminde Katar'a ait fotoğraf bulunmamıştır.

KUVEYT

Kuveyt'teki Osmanlı hâkimiyeti 1545 yılında Kanunî döneminde gerçekleşmiştir. Kuveyt bu dönemde Basra beylerbeyliğine bağlanmış, bir Osmanlı geleneği olarak Kuveyt'in yönetimi yerel idarecilere bırakılmıştır. 19. yüzyılın başında bölgede petrol bulunmasından dolayı İngilizler bölge ile ilgilenmiş ve dönemin Hindistan Genel Valisi Lord Curzon, Kuveyt'in yerli kaymakamı ile gizli anlaşmalar yapmıştır. II. Abdülhamid'in durumdan şüphelenerek memur göndermesi üzerine Kaymakam Mübarek es- Sebah, padişaha bağlılık belgesi iletmış, sultan da bağlılığının sürmesi için kaymakama Mecidi nişanı göndermiştir. Mübarek es- Sebah kendi yaptırdığı bir camiye II. Abdülhamid'in adını vermiş, Osmanlıya bağlı kalacağına dair Vali Muhsin Paşa'ya söz vermiş, ancak İngilizlerle yaptığı gizli anlaşmayı da gizliden gizliye uygulamaktan çekinmemiştir. II Abdülhamid, hatıralarında Mübarek es- Sebah için "İngilizlere temayül eder, İngiliz himayesine

girer, lakin büsbütün bize karşı da gelmez." diyerek insan sarraflığındaki maharetini göstermektedir.

II. Abdülhamid döneminde Osmanlılar ile İngilizler Kuveyt'ten dolayı karşı karşıya gelmişler, padişah İngiltere'nin Kuveyt'i işgaline mâni olmak için karşılıklı protokol imzalamıştır. II. Abdülhamid döneminde bölgede istediğini yapamayan İngiltere, II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesi ile rahatlamış, bölgedeki emellerine ulaşmaya başlamıştır.

I. Dünya Savaşı'nın çıkması ile birlikte Basra'yı işgal eden İngiltere Kuveyt'i de topraklarına kattığını açıklamıştır. İki yıl sonra İngilizlerin muhalefetine rağmen şeyh olan Salim, İngiltere ile önceden yapılan anlaşmaları tanımadığını bildirerek Osmanlı ile yeniden ilişki kurmaya çalışmıştır. Bunu gören İngilizler Kuveyt'e büyük bir ambargo uygulayarak Osmanlı ile irtibat kurmalarını engellemişlerdir. Osmanlı girdiği son savaşta bir onur mücadelesi vermektedir. Kuveyt'le ilgilenmesi mümkün olmamış, Şeyh Salim'in vefatının ardından İngilizler rahatça Kuveyt'te istediklerini yapmışlar, Amerikalılar ile ortak kurdukları Kuwait Oil Company adlı şirketle 1936'dan itibaren bölgede petrol çıkartmaya başlamışlardır.

Kuveyt, 1991'de yaşanan Körfez Savaşı'nın ardından Amerika, İngiltere ve Fransa ile savunma antlaşması yapmıştır.

Yıldız Albümleri ve diğer koleksiyonlarda II. Abdülhamid döneminde Kuveyt'e ait fotoğraf bulunamamıştır.

BAHREYN

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinin ulaştığı önemli noktalardan birisi olma özelliği taşıyan Bahreyn, 16. yüzyılın başlarında Aden ve Kızıldeniz'i kontrol altında tutan Portekizliler tarafından 1521 senesinde işgal edilmiştir. Bu dönemde Osmanlılar da körfezde varlıklarını hissettirerek bölgede Portekiz hâkimiyetinin daha fazla gelişmesine engel olmuşlar ve 1559 senesinde Bahreyn'i Osmanlı toprağı hâline getirip bir üs kurmuşlardır.

1846 senesinde Bahreyn ile ticari bir antlaşma yapmaya çalışan İngilizler Osmanlıların karşı çıkması ile muhtemel bir çatışmadan kaçınmak için Bahreyn ile temaslarını kesmişlerdir.

1859'da İngiltere'nin tehdidi karşısında kalan Bahreyn, Bağdat'taki Türk valisinden himaye talebinde bulunmuş ve bunun üzerine Bahreyn gemilerine Osmanlı bayrağı çekilmiştir.

1880 yılında Türk gemileri Bahreyn'i ziyaret etmiş ve donanma kumandanı Bahreyn'in Osmanlı Devleti'ne ait topraklar içinde kaldığını ve Sultan II. Abdülhamid'e bağlılığını bildirmiştir.

İngiltere'nin bölge üzerindeki faaliyetleri II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesiyle hızlanmış, 1913 senesinde Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında Londra'da imzalanan mukavelename uyarınca, Osmanlı Devleti Bahreyn adaları üzerindeki haklarından vazgeçerek buranın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır.

Yıldız Albümleri ve diğer koleksiyonlarda II. Abdülhamid döneminde Bahreyn'e ait fotoğraf bulunamamıştır.

KIBRIS

II. Abdülhamid döneminde kısa bir süre Osmanlı hâkimiyetinde kalan Kıbrıs'ın tarihi, tarih öncesi dönemlere kadar uzanmaktadır. Kıbrıs, 15.yüzyılda Venediklilerin işgalinde bulunmaktadır. 1517'de Mısır'ın fethedilmesi ve Doğu Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyetinin sağlanması üzerine Venedikliler Kıbrıs için Memlûklara ödedikleri vergiyi Osmanlılara ödemeye başlamışlardır. Adada üst kuran korsanların gerek Mısır yolunu gerekse hac yolunu tehdit etmeleri üzerine Sultan II. Selim, adanın fethine karar vermiş ve bu iş için Lala Mustafa Paşa vazifelendirilmiştir. 1571'de Kıbrıs Osmanlı toprakları arasına katılarak Anadolu'dan yüzlerce aile Kıbrıs'a yerleştirilmiştir. Fetihden sonra Venediklilerin Ortodoks Rumlara yaptıkları mezhep baskısına son verilmiştir

308 yıl Osmanlı Devleti hâkimiyetinde yaşayan Kıbrıs, 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'nın gereği geçici olarak İngiltere idaresine bırakılmış ise de İngilizler bir müddet sonra adayı işgal etmişlerdir.

Lozan Antlaşması'nın 16 ve 20. maddeleri ile İngiltere'ye ilhaki resmen kabul edilmiş olan Kıbrıs, 1959'a kadar İngiliz sömürgesi olarak kalmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın ardından bölgeye Yunan göçü başlamış ve yaşanan sıkıntılar günümüze kadar süregelmiştir. Adada çoğunluk olan Türklerin bir kısmı uygulanan baskı ve yıldırma politikaları sonucunda Anadolu'ya geri dönmüş ve Türkler adada azınlık durumuna düşürülmüştür.

1974 yılında Kıbrıs'ta yaşanan sıkıntıların Kıbrıs Türkleri için tehlikeli bir durum alması üzerine Türkiye uluslararası antlaşmalarla kazandığı garantör devlet sıfatıyla 20 Temmuz 1974'te denizden ve havadan adaya çıkarma yapmıştır. 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştur. Daha sonra 15 Kasım

1983'te KKTC'nin kurulduğu bütün dünyaya ilan edilmiştir.

Muhtemelen Kıbrıs'ın II. Abdülhamid döneminde kısa bir süre Osmanlı hâkimiyetinde kalmasından dolayı Yıldız Albümleri'nde Kıbrıs ile ilgili fotoğraflara rastlanılmamıştır.

BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ

Birleşik Arap Emirlikleri Basra Körfezi'nin güneydoğu kıyısında, Arap Yarımadası'nın doğusunda yer alır. Abu Dabi, Dubai, eş-Şarika, Re'sül-Hayme, Ummü'l-Kayvan, Acman ve Füceyre'den oluşan yedi emirliğin birleşmesi ile meydana gelmiş federal bir devlettir.

Osmanlıların Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki faaliyetleri Yavuz Sultan Selim dönemine kadar dayanır. Bu dönemde bölge Mukaddes Toprakların Portekiz saldırılarından korunması maksadıyla Osmanlı himayesi altında tutulmuştur. Basra ve Lahsa'nın alınması ile Birleşik Arap Emirlikleri Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. Osmanlı merkezine gayet uzak mesafede bulunan bölge diğer körfez ülkeleri gibi İngilizlerin nüfuz mücadelesine sahne olmuştur. 1871'de yapılan seferle bölge tekrar Osmanlı kontrolüne girmişse de 1914'te yapılan anlaşmanın ardından Osmanlı'nın hâkimiyeti zayıflamıştır.

Birleşik Arap Emirlikleri Basra Körfezi'nin 16. yüzyılın sonlarına kadar Körfez ülkeleri emirlikler hâlinde konumunu devam ettirmiştir. 17. yüzyılın başlarından itibaren Basra Körfezi'nde baş gösteren Portekiz tehlikesi karşısında Osmanlı Devleti bölgeyi hâkimiyeti altına almıştır. Ancak bölgenin Osmanlı merkezine çok uzak olması zaman zaman Osmanlı Devleti'nin bölge ile sürekli ilgilenmesini zorlaştırmış, bundan cesaret alan İngilizler 18. yüzyılın ortalarında körfez bölgesini işgal etmişlerdir. İngiltere'nin denetlediği Körfez'deki imparatorluk sistemi gevşek yapılı bir siyasi kontrol şeklindedir. İngiltere'nin Körfez üzerindeki denetimi 1932'de manda yönetiminin sona ermesiyle gevşemiştir. Birleşik Arap Emirliklerinin tam bağımsız olmaları diğer körfez ülkeleri gibi 1971 yılında olmuştur.

Yıldız Albümleri ve diğer koleksiyonlarda II. Abdülhamid döneminde B.A.E.'ye ait fotoğraf bulunamamıştır.

II. Abdülhamid dönemi Kuzey Afrika ve Akdeniz

KUZUYAFRİKA

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet sürdüğü üçüncü kıta Afrika olup bugünkü Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Etiyopya, Somali gibi bölgeler uzun yıllar Osmanlı idaresinde kalmıştır. Kıtanın en batı tarafında Atlas Okyanusu kıyısında yer alan Fas 80 yıl kadar Osmanlı himayesinde bulunmuştur. Sudan, Mısır valileri tarafından yönetilmiştir. Dönemin önde gelen merkezleri Kahire, Cezayir, Tunus, Trablusgarp, Bingazi'dir. Cezayir ve civarı "Garp Ocakları" olarak teşkilâtlandırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin merkezine çok uzak mesafede olması sebebiyle buralar daha ziyade, "ileri karakol" amacıyla elde tutulmuş ve bölge de bu görevini uzun yıllar başarıyla yerine getirmiştir. Bugün batıda Libya, güneyde Sudan, doğuda Kızıldeniz ve kuzeyde Akdeniz ile çevrili olan Mısır ise hem Osmanlı hem de Afrika kıtası için önemli bir eyalet olmuştur.

Kahire Kalesi - Mısır

Tunus surlarından şehre giren insanlar

Sultan Kalavun Camii Kahire - Mısır

MISIR

Adının çivi yazılı tabletlerde de geçiyor olması, tarihinin ne kadar eskilere uzandığını gösteren Mısır'ın milattan önceki idarecileri Hanedanlar Devri olarak anılmaktadır. Bugün hâlâ varlığını sürdüren Piramitler bu dönemden kalmıştır.

640 ve 641 yıllarında İslam orduları Mısır topraklarını fethetmişler, Vali Amr b. As askerî faaliyetlerin yanında idari ve iktisadi düzenlemelere gitmiş ve Fustat şehrini kurmuştur. Tolunoğulları zamanında Ahmed b. Tolun elindeki imkânlarla Mısır'ı otonom bir devlete dönüştürmeye çalışmıştır. Tekrar otoriteyi ele geçiren Abbasilerin 939 yılında Muhammed b. Tuğç'a "İhşid" unvanıyla yönetimi vermesi burada İhşidiler dönemini başlatmıştır.

969 yılında ise Fatımiler Mısır'ı ele geçirirler. Bu tarihten sonra, bu bölgede dinî, siyasi ve içtimai değişimler yaşanmaya başlanır. Önce Fustat'ın kuzeydoğusunda Kahire şehri kurulur ve 973'te de başşehir yapılır, ertesi yıl da Ezher Camii'nin inşasına başlanır. Bundan sonra Mısır'da önce Zengi iktidarını, daha sonra da Fatimileri ortadan kaldıran Selahâddin Eyyubi hâkimiyeti görülmektedir. Eyyubi idaresi Mısır'ın en önemli safhalarından biri olup kurulan eğitim kurumları sayesinde ilim hayatında Kahire, Bağdat'ı gölgede bırakmıştır.

Mısır'ın yeni hâkimi olan Memlûklar, Moğollar ve Haçlılarla yaptıkları mücadelelerin yanında kendine has mimarî üslûpla yapılan medrese ve hayır müesseseleri ile de tanınırlar. Mercidabık Savaşı'ndan sonra Kahire'yi alarak 1517'de Memlûk Devleti'ne de son veren Yavuz; hem Mısır'da Osmanlı dönemini başlatmış, hem de halifeliğin kendilerine geçmesini sağlamıştır. Beylerbeyilik hâline getirilen Mısır'ı XVII. yüzyıl ortalarına kadar Mısır Beylerbeyi ve eyalet divanı idare etmiştir. Osmanlı döneminde, özellikle Mısır'ın büyük şehirlerinde imar faaliyetleri görülmüş ve genellikle vali ve beyler gibi devlet adamları tarafından çok sayıda cami, mescit, medrese, kütüphane ve sebiller yaptırılmış, ayrıca bunlar için gelir kaynağı olarak vakıflar kurulmuştur. Kapalıçarşı olarak düzenlenmiş olan hanlar da Mısır'ın ekonomik gelişmesine katkı sağlamışlardır.

Fransızların 1798'deki işgali Mısır'da yeni bir dönem başlatmıştır. Cezzar Ahmed Paşa'nın galibiyeti sonrası Fransızların Mısır'ı tahliye etmesine rağmen uzun süre sükûnet sağlanamamıştır. Bu işle görevlendirilen Mehmed Ali Paşa bilahare hâkimiyeti tamamen kendi eline geçirmiştir. Resmiyette Osmanlı'ya bağlı olan Mısır'da bundan sonra Kavalalı dönemi başlamıştır.

Nefren Piramidi Kahire - Mısır

KAHİRE

Mısır'ın önceki başkentleriyle aynı bölgede olan Kahire, Nil deltasının güneyinde Fustat'ın kuzeydoğusunda kurulmuş ve 973'te de başşehir yapılmıştır. Fatımilerin son zamanlarında Fustat şehrinin yakılmasından sonra Kahire daha da öne çıkmıştır. Buraya hâkim olan her devlet şehre pek çok eser kazandırmıştır. Fatımiler döneminde Kahire'de yapılan camilerden en eskisi Ezher Camii'dir. Ayrıca Hakim Camii, Akmer Camii ve Salih Talai Camileri de bu devre aittir. Eyyubiler ise daha ziyade medrese inşa etmeye ağırlık vermişler ve Kahire ile Fustat'ta yirmi üç medrese inşa etmişlerdir.

Memlûkların hâkimiyetiyle daha da genişleyen Kahire, imar faaliyetleri sayesinde; Baybars Camii, Sultan Hasan Camii, Müeyyed Şeyh Camii, Zahir Çakmak Camii, Nasırıyye Medresesi, Sargatmış Medresesi ve Sencer Medresesi gibi eserler kazanmıştır. Bunlardan Nasırıyye Medresesi dört mezhep fikhının aynı yerde okutulduğu ilk medresedir.

Kahire'de Memlûklar devrinde yapılan 58 kervansaraya karşılık Osmanlılar döneminde 348 kervansaray, 87 çarşıya karşılık ise 144 çarşı yapılmıştır. Kahire'deki erken Osmanlı eserlerinin bazıları Hadım Süleyman Paşa, Sinan Paşa, Melike Safiyye Sultan, Ebu'z-Zehab Muhammed Bek, Mahmudiye, Davud Paşa Camileridir. Ancak bu mimari faaliyetler zirve noktasına XVII. yüzyılda Yeniçeri Kethüdası Abdurrahman'ın çalışmalarıyla ulaşmış olup on bir yıl içerisinde on iki cami, üç tekke ve on üç çeşme inşası gerçekleştirmiştir.

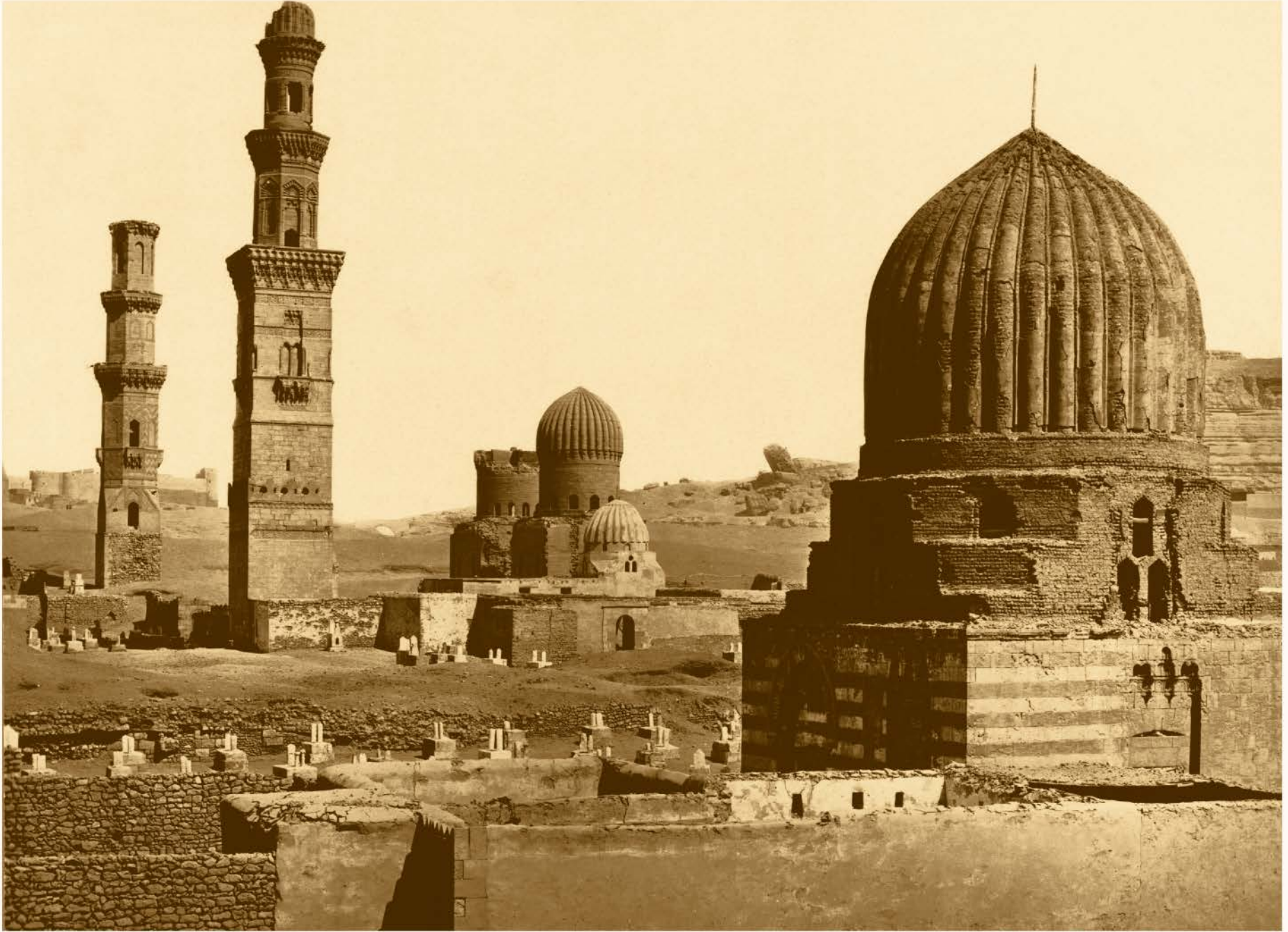
Osmanlıların 1517'de başlayan hâkimiyeti görünüşte 1914'te sona erdiyse de fiilen XIX. yüzyılın başında tesirini kaybetmiştir.

Napolyon'un 1798'de Mısır'ı işgaliyle Kahire tarihinde de yeni bir dönem başlamıştır. 1805 yılında vali olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa bir buçuk asır kadar sürecek olan hanedanlığın başlangıcında başlattığı yenilik çalışmalarında Kahire'yi merkez edinmiş, ancak Kahire'ye bugünkü görüntüsünü kazandıran asıl değişiklikler Hidiv İsmail Paşa zamanında gerçekleştirilmiştir.

1895'lerde Piramitler - Mısır

Kahire'de Memluk Sultanlarının Türbeleri - Mısır

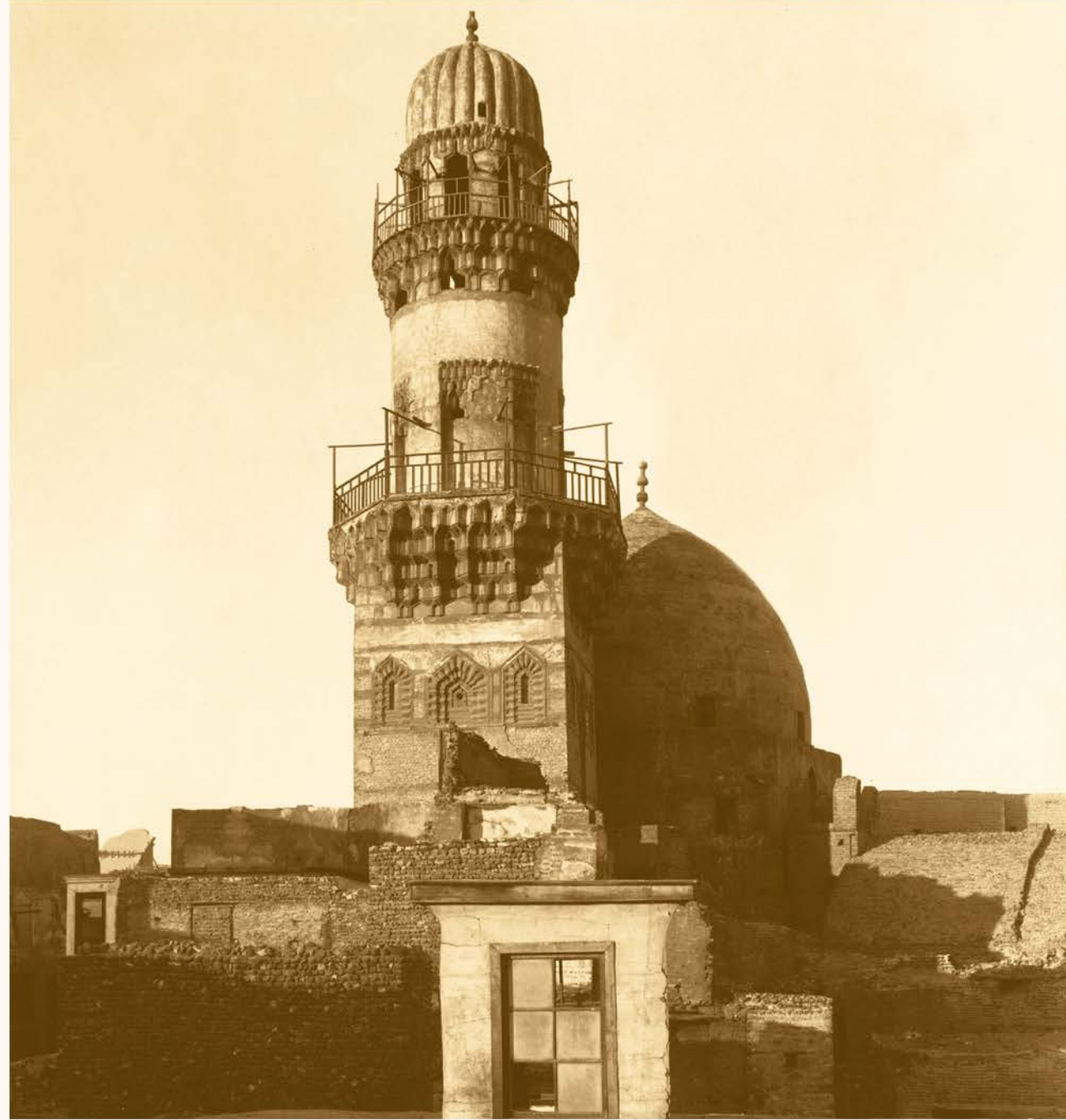
İslam dünyasının hâlen faaliyette olan en eski eğitim kurumu: El Ezher Medresesi (Üniversitesi)'nde 1895'lerde eğitim gören talebeler

Mehmet Ali Paşa Camii ve Kalesi Kahire - Mısır

Sultan Hasan Camii Kahire - Mısır

Sultan Baybars Camii. Memlûk Sultanı Baybars'ın 1269'da yaptırdığı cami günümüze ulaşan en eski Memlûk camiidir.

El Ezher Camii minaresinde iki müezzîn ile okunan ikinci ezanı Kahire - Mısır

Büyük Türk denizcilerinden Malta kuşatmasında şehit düşen Turgut Reis adına yaptırılan camii. Trablusgarb - Libya

LİBYA

Libya tarihi Fenikelilere kadar dayanmaktadır. Bölgenin Müslümanların kontrolüne girmesi ise Emeviler döneminde gerçekleşmiştir. Piri Reis'in, 1510'da "Trablus halkı devletlû hünkâra bir kâğıt gönderip bir sancak beyi isterler." şeklindeki kaydından bölge insanının Osmanlı koruyuculuğu altında olmak istediği anlaşılmaktadır.

Osmanlıların Batı Akdeniz'de ağırlıklarını hissettirdikleri bir dönemde Trablus şehri Turgut Reis tarafından 15 Ağustos 1551'de fethedilmiştir.

Osmanlı Devleti için Trablusgarp Ocağı'nın da içinde yer aldığı Garp ocakları birer üretim ve gelir kaynağı olmaktan ziyade imparatorluğun ve İslam dünyasının ileri karakolları olarak görülmüştür.

Sanayi İnkılabı'ndan sonra sömürgecilik yarışında geri kalan İtalya 1911 senesinde Trablusgarp'ı işgal etmiş; bu olaylar gelişirken I. Balkan Savaşı çıkmış ve Osmanlı Devleti İtalyanlarla barış yapmak zorunda kalmıştır. İmzalanan Uşi Antlaşması ile Yavuz Sultan Selim döneminde başlayan Afrika'daki Osmanlı hâkimiyeti Trablusgarp'ın kaybedilmesiyle son bulmuştur.

Osmanlı Devleti bu coğrafyada kültür ve medeniyet alanında önemli hizmetlerde bulunmuştur. Libya'da günümüzde mevcut tarihî eserlerin tamamına yakını Osmanlı dönemine aittir. 1551-1912 yılları arasında yaklaşık dört asır boyunca Osmanlılar Trablusgarp eyaletine çok sayıda cami, medrese, çarşı, han, hamam, hastane, kale ve burç inşa etmişlerdir.

Bölgenin ticaret merkezlerinden Trablus'ta ticari hayatın en önemli mekânları bedestenler Osmanlı döneminde 18 - 19. yüzyıllarda yapılmıştır.

II. Abdülhamid'in emriyle 1898 yılında yaptırılan Gureba Hastanesi gibi sağlık tesisleri; cami, tekke ve türbe gibi dinî yapılar; yol, liman, posta ve telgraf gibi ulaşım ve taşımacılık yatırımları; ticari, zirai ve mesleki alanlarda eyaletin ihtiyaç duyduğu binalar yapılmıştır.

Naka Camii, Murad Ağa Camii, Turgut Reis Camii, Osman Paşa Medresesi ve Camii, Mehmed Paşa Camii, Karamanlı Ahmed Bey Camii, Camiü'l-atik, Reşid Camii, Gürcü Camii gibi eserler Osmanlı devrinden kalan eserler olarak günümüze kadar ayakta kalmıştır.

Trablusgarp'ta Türk Çarşısı - Libya

TUNUS

İlk zamanlarda İfrikiye olarak adlandırılan ve coğrafi konumu itibarıyla Berberilerden sonra deniz yoluyla daha başka toplulukların da gelip yerleştikleri bölgede M.Ö. I. bin yıldan itibaren Fenikeliler ticaret merkezleri kurarlar. Yine M.Ö. 834'te koloni olarak kurulan Kartaca zamanla gelişir ve öbür Fenike kolonilerine de hâkimiyetini kabul ettirir. Romalılar zamanında III. yüzyıldan V. yüzyıla kadar Hristiyanlığın batıdaki önemli bir kalesi olur, fakat batıdan gelen Vandallar ülkenin durumunu sarsıntıya uğrattır. VI. ve VII. asırda Bizanslılar da Berberleri ayaklanmaları sebebiyle ellerinde bulundukları ülkeyi kalkındıramazlar.

Bölgeye 647 yılında başlayan Müslüman seferleri Ukbe bin Nafi'nin 670'te Kayrevan şehrini kurmasıyla tamamlanır. Bölgenin İslam devleti topraklarına katılmasından sonra yerli halk kısa sürede Müslüman olur ve VII. yüzyılda Tunus halkının tamamı İslam'a girer.

1534 yılında Barbaros Hayreddin Paşa tarafından Tunus Osmanlı topraklarına katılmış. 1574 yılında ise Tunus artık bir Osmanlı eyaleti hâline gelmiştir. Burayı yöneten "Dayı" lakaplı Yeniçerilerin bir süre sonra devre dışı bırakılmasıyla Tunus'ta Osmanlı halifesine bağlı mahalli "Beyler" dönemi başlamıştır. Ancak mali sıkıntıya düşen ve borçlanan Tunus devleti, 1881 yılında Fransa tarafından kurulan ve bağımsızlık hareketlerinin başladığı 1939 yılına kadar sürecek olan bir himaye rejimi altında yaşamaya başlamıştır.

Tunus'a Osmanlı öncesinde hâkim olan Müslüman devletler pek çok eser yaptırmış olup bunların en eskisi 732'de yapılan ez-Zeytune Camii'dir. Beyler döneminde Aksar Camii, Hafsiler döneminde ise Kasba Camii inşa edilmiştir. Osmanlı dönemine ait ise Türk, Dayı Yusuf, Hanefi, Süleyman, Bey, Mehmed Bey, Hacı Mustafa Hamza, Hacı Süleyman Hamza ve Kâtip Ali Camileriyle Fetih Medresesi (Endülüsiye Medresesi), Muradiye Medresesi (Tevbe Medresesi), Muradiye Medresesi (Sidi İbrahim Cemini Medresesi), Mehmed Bey Medresesi, Nahlâ Medresesi, Hüseyniye'l-Suğra (Küçük Hüseyniye) Medresesi, Bâşiye Medresesi, Süleymaniye Medresesi, Aşuriye Medresesi (Minare Medresesi), Bi'r-el-Ahcâr Medresesi (Bâşiye Medresesi), Hüseyniye'l-Kübra (Büyük Hüseyniye) Medresesi, sayılabilir. Bunlar dışında pek çok savunma hattı, zaviye, türbe ve çarşı inşa edilmiş.

Tunus'un başkenti Tunus'un genel görünüşü.

Şabaniye Camii Tunus - Tunus

Seyyid Ukbe Camii minaresinden Kayrevan'ın genel görünüşü

Ukbe bin Nafi adına yaptırılan Seyyid Ukbe Camii Kayrevan - Tunus

Kayrevan'da bir cadde - Tunus

Medine Kruvazörü

ETİYOPYA SOMALİ CUBUTİ ve ERİTRE

Dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri olan Etiyopya'nın İslamiyet'le ilk tanışması, kralları Necaşi zamanında, Mekke'de Müslümanların işkence görmeleri üzerine Hz. Peygamber'in izniyle 14 kişilik bir grubun hicret etmesiyle olmuştur. Bu, son dinin diğer semavî din olan Hristiyanlık ile kurduğu ilk münasebet olmuştur. Daha sonra hicret devam etmiş ve muhacirlerin sayısı 108'e ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren Etiyopya'da İslamiyet tanınmış ve yayılmaya başlamıştır. Hz. Peygamber'in imparatorlara davet mektubu göndermesi sırasında Habeş Kralı Necaşi bu davete uyarak Müslüman olmuştur. Müteakip yıllarda da buradaki pek çok kabile savaşsızın İslamiyet'i kabul etmiştir.

Bölge Osmanlıların dikkatini 1552'de Piri Reis ve Seydi Ali Reis sayesinde çekmiş ve 1555'te Habeş Beylerbeyliği tesis edilerek Özdemir Paşa buranın fethiyle görevlendirilmiştir. Fetih çabaları sonucu Osmanlılar, daha ziyade bugünkü Eritre ve sahil bölgelerinde tutunabilmişlerdir. 1701 yılından itibaren Mekke Şeyhü'l Haremlîği ile birlikte mütalaa edilen bölge daha sonra Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya bir vilayet olarak verilmiştir.

1885 yılında ise bölge İtalyanlar tarafından zapt edilmiş, II. Abdülhamid zamanında buradaki Müslüman halkın hukukunun korunması için diplomatik temaslar gerçekleştirilmiştir.

Mukaddes Toprakların Portekiz saldırganlığından korunması maksadıyla Yemen'le birlikte Somali'de Osmanlı topraklarına katılmıştır. Somali'nin başkenti Mogadişu'da Osmanlı padişahları adına para bastırılmıştır. 1884'te İngiliz işgaline uğrayan bölge, işgale direnmiş ve İngilizleri püskürtmüşse de 1920'de işgal yeniden başlamış ve İngilizler Somali'ye yerleşmişlerdir. İtalyanların işgali 1927'e kadar sürmüştür ve Somali, İngiliz Somalisi ve İtalyan Somalisi olarak ikiye ayrılmıştır.

Bölgede bulunan ve dünyanın en küçük Müslüman ülkelerinden Eritre ve Cibuti de Somali ve Etiyopya ile birlikte Osmanlı toprakları arasında bulunmuş ve burada Habeş Vilayeti kurulmuştur. Bölgede Osmanlı yapısı pek çok cami faaliyettedir. II. Abdülhamid Yıldız Albümleri'nde Somali, Cubuti ve Eritre'ye ait fotoğraflara rastlanılmamıştır.

1900'lü yıllarda Etiyopya'da bir sokak

کتابکے پندرہ نظریات

Girit Adası haritası

Midilli kömür idaresi

*II. Abdülhamid dönemi eserlerinden Midilli İdadi
Mektebi*

Midilli İdadi Mektebi'nin ön cepheden görünüşü

A K D E N İ Z

MİDİLLİ

Midilli, İstanbul'un fethini müteakip haraca bağlanan ve idaresi yerel idareci-
lere bırakılan bir adadır. Ancak adaya sürekli olarak Venedik saldırılarının ger-
çekleşmesi ve korsanların adayı kendilerine üs yaparak Osmanlının denizlerdeki
hâkimiyetine gölge düşürmesi üzerine Fatih Sultan Mehmed döneminde 1462'de
fethedilmiş ve burada bir sancak oluşturulmuştur. (1462). Midilli bir adadan iba-
ret ilk Osmanlı sancağıdır.

Midilli, Osmanlılar için başlıca zeytinyağı ve sabun imalat merkezlerinden
biridir. Midilli'de üretilen sabunlar, Girit sabunları kadar meşhur olamasalar da
Osmanlı gibi sabunu olmazsa olmaz maddelerden biri olarak gören bir medeniye-
tin ihtiyacının karşılanması bakımından önemlidir.

Balkan Savaşları sırasında Ocak 1913 tarihinde Yunanistan tarafından işgal
edilen Midilli savaş sonrasında yapılan Londra Anlaşması (30 Mayıs 1913) ile
Yunanlılara bırakılmıştır. Osmanlı donanma tarihinin unutulmaz denizcileri
Barbaros Hayrettin Paşa, Oruç Reis, İlyas Reis Midilli'de doğmuştur.

Adada Yunan işgalinin ardından Osmanlı eserleri ortadan kaldırılmıştır.
Midilli yetiştirdiği kaptanları, ürettiği zeytinleri, sabunları ve zeytinyağı ile hatıra-
larda kalmıştır.

Barbaros Hayrettin Paşa, Midilli'de on odalı bir medrese, bir dergâh ve bir
imaret yaptırmıştır. Bu abidevi bina hâlâ ayakta. Midilli'de 1700' lü yıllarda
artış gösteren nüfus için çarşının ortasında Bizans'tan kalma eski bir sur kapısı
üzerinde büyük bir cami inşa edilmiştir. Günümüzde İslami yapıların çok azının
ayakta kaldığı dikkati çekmektedir. Dördü Midilli'nin merkezinde olmak üzere
on bir cami ve ikisi yine Midilli merkezinde, sekizi köylerinde toplam on hamam
bulunmaktadır. Midilli kasabasındaki çarşı hamamı ile zarif bir barok tarzda inşa
edilen Mesagros köy camisi mimari açıdan en önemli yapılarıdır. Şehir ve köy-
lerdeki büyük ve zarif bir şekilde inşa edilmiş olan konak ve kiliseler 19. yüzyıldaki
Osmanlı Midillisi'nin zenginliğine tanıklık etmektedir.

Midilli Liman Dairesi

Sakız Adası Liman Dairesi

Siroz İdadi Mektebi

RODOS

Anadolu'nun güneybatısında bulunan ve On İki Adalardan biri olan Rodos adasına ilk Türk seferi Menteşeoğullarından Mesud Bey zamanında yapılmış ve 1300'de adanın büyük bir kısmı ele geçirilmiştir. 1309'da ise Rodos, Malta Şövalyelerinin eline geçmiştir. Fatih Sultan Mehmed iki defa Rodos'u ele geçirmeye teşebbüs ettiyse de başarılı olamamış ve onun döneminde denizlerde kuşatıldığı hâlde alınamayan tek yer Rodos olmuştur. Ada, Fatih'in oğlu Cem Sultan'ın sığınmasıyla tekrar önem kazanmıştır. Nihayet Kanunî zamanında dört aylık bir kuşatma sonunda 1522'de Rodos alınmış ve Rodos Kaptanpaşa'ya bağlı Cezayir-i Bahr-i Sefid eyaletinin sancağı yapılmıştır. Kanunî burada da cami, hamam gibi eserler inşa ettirmiştir. Trablusgarp Savaşı sırasında İtalyanlarca işgal edilen Rodos'un daha sonra Osmanlı Devleti'ne geri verilmesi kabul edildiyse de Balkan Savaşları sebebiyle bu gerçekleştirilememiş ve Rodos Türk hâkimiyetinden tamamen çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da bugünkü statüsünü elde etmiştir.

Rodos'ta Türk dönemine ait padişah veya idarecilerin yaptırmış oldukları çok sayıda cami, türbe, hamam, çeşme ve şadırvanlar bulunmakta olup önde gelenleri şunlardır: Kanunî'nin yaptırdığı Süleymaniye Camii, III. Mustafa'nın yaptırdığı Sultan Mustafa Camii, ayrıca Şadırvan Camii, Hamza Bey Camii, Ali Hilmi Paşa Camii, Ağa Camii, İbrahim Paşa Camii. Büyük Türk denizcilerinden Murad Reis Kıbrıs yakınlarında Maltalılarla yaptığı bir savaşta şehit düşmüş ve Rodos'a defnedilmiş olup Kaptan Murad Reis Türbesi ona aittir. Bunun dışında Şahingiray Türbesi, Canbekgiray Türbesi ve Memi Paşa Türbesi de adada bulunmaktadır. Rodos köylerinde de Türk devrine ait camiler olup bunların arasında II. Abdülhamid devrinde yaptırılan çok sayıda küçük cami bulunmaktadır.

Rodos İdadi Mektebi

Girit halk kıyafetleri (soldan sağı Girit askeri, köylü kadın, köylü erkek

GİRİT

Anadolu beylikleriyle ticari ilişkiler içerisinde olan Girit 1469'lu yıllarda Osmanlı kuşatmalarına sahne olduysa da alınamamıştır. Osmanlı ordusunun karadan Girit'e girmesi ise 1645 yılında Hanya Kalesi'nin alınmasıyla başlamış bu fetih 25 yıl gibi oldukça uzun zaman sürmüştür ve 1669 yılında tamamlanabilmiştir. Zaferden sonra merkezi Kandiye olan imtiyazlı Girit eyaleti kurulmuş, 1850'den itibaren ise adanın merkezi Hanya yapılmıştır.

Osmanlı, hâkimiyeti süresince yerli halkın dinî işlerine karışmayarak serbestlik tanımıştır. Fethin hemen ardından Girit yerli halkı arasında yoğun bir ihtida (İslamiyet'i kabul) süreci yaşanmıştır.

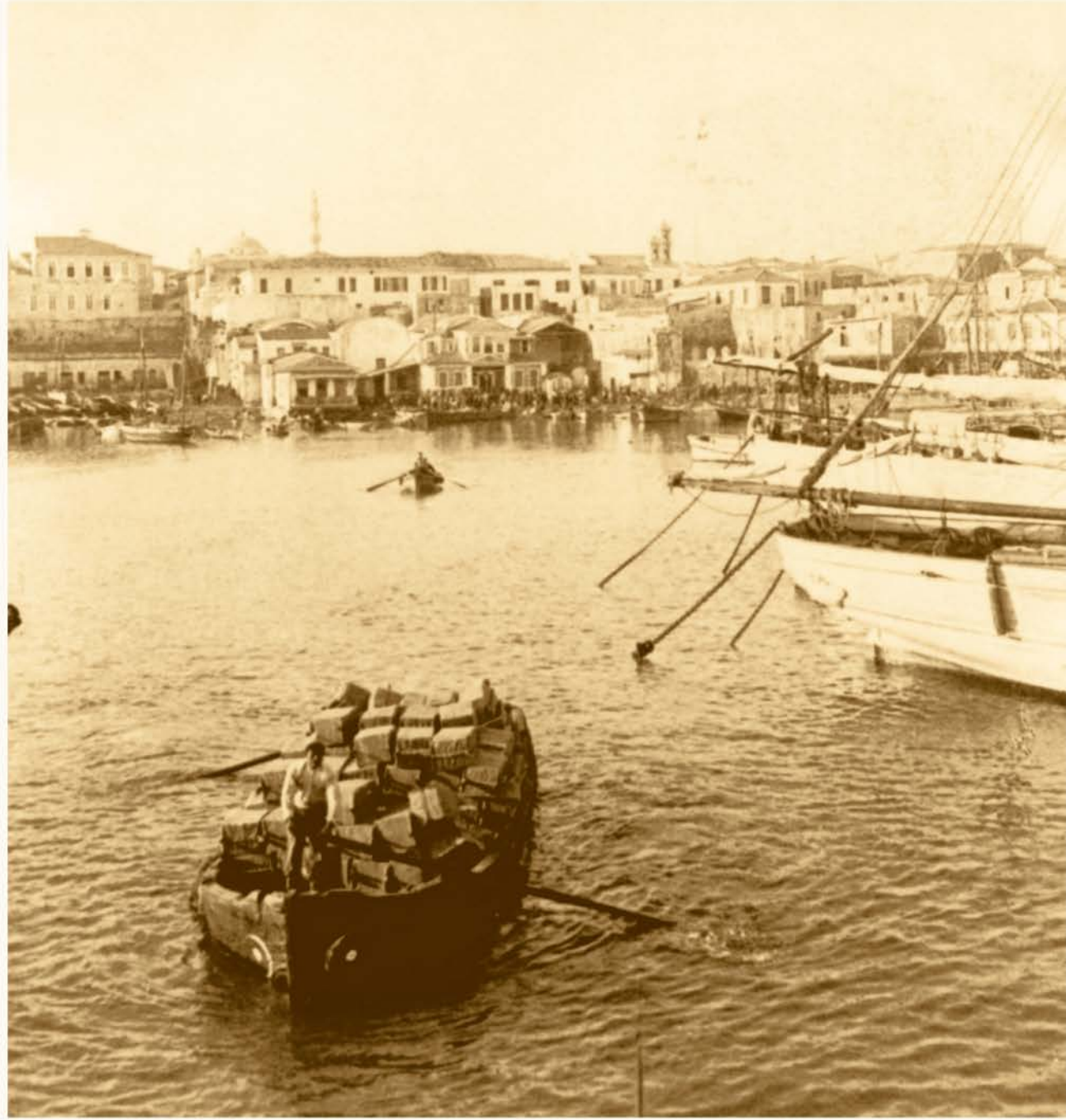
Osmanlının Anadolu'dan Müslüman nüfusu yeni topraklara göç ettirmek suretiyle nüfus dengesini sağladığı “Şenlendirme politikası” Girit'te uygulanmadığı hâlde, fetihden yaklaşık yüz yıl sonra adada önemli bir Müslüman nüfus birikiminin oluştuğu görülür. Arşiv belgelerinde, fetih esnasında veya sonrasında adaya gelen Osmanlı unsurları ile adalılar arasında çok sayıda evlilik yapıldığı, melez bir kültürün ortaya çıktığı görülmektedir. Sosyal bir hareket hâlini alan bu din değiştirme ve Türkleşme sürecinin zorlayıcı politikaların sonucu olduğuna dair ciddi bir işaret bulunmamaktadır. Bilakis bu durumu, Osmanlı'nın Venedik'e kıyasla dinî inançlara müsamahakâr ve vergilendirme konularında ada halkı açısından kurtarıcı kimliğine bürünmüş olmasıyla açıklamak mümkündür.

XIX. yüzyılda Girit'te çıkan isyanı bastırmakla görevlendirilen Mehmed Ali Paşa'nın idaresi sırasında buradaki vilayetlerde Müslüman ve Hristiyan üyelerden oluşan meclisler teşkil edilmiş, Girit, Mısır idaresinden geri alındıktan sonra da bu meclisler ıslah edilerek devam ettirilmiştir. Ancak 1830 yılında Yunanistan devletinin kurulmasıyla Girit adası hep karışıklıklara sahne olmuş ve bu olaylar tarihe “Girit Meselesi” olarak geçmiştir. Balkan Harplerinin ardından da ada Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştır.

Girit seferine bizzat katılan ve bir süre burada kalan Evliya Çelebi, bir kısmı artık cemaati kalmayan kiliselerden çevrili camiler inşa edildiğini bildirir ve şu isimleri verir: Hanya'da Yusuf Paşa, Sultan İbrahim, Koca Musa Paşa, Yeniçeri Ağası, Küçük Hasan Paşa Camii; Resmo'da Sultan İbrahim, Valide Sultan, Deli Hüseyin Paşa, Ankebut Ahmed Paşa ve Veli Camii...

Girit'te cephane deposu

Kandiye Limanı - Girit

1897'de Girit'te görevli Osmanlı memurları

Hanya'da Türk memurları - Girit

Hanya'da bir Osmanlı camii - Girit

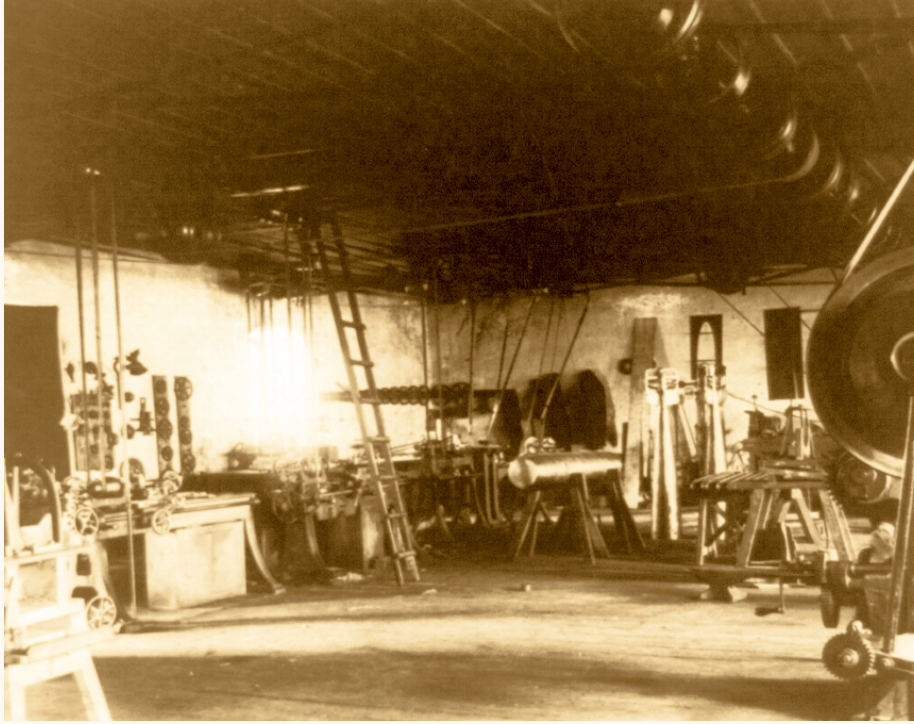
Suda Tersanesi - Girit

Suda Tersanesi - Girit

Kandiye - Girit

Suda Torpido Fabrikası'nın içten görünüşü - Girit

Suda Torpido Fabrikası'nın dıştan görünüşü - Girit

Suda Tersanesi'ndeki Osmanlı Karakolu - Girit

Suda Tersanesi'ndeki Osmanlı Karakolu - Girit

KARADENİZ BATUM

XV. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nin eline geçen Batum; Kanunî'nin padişahlığının ilk yıllarında Trabzon'a bağlı bir sancak olarak teşkilatlandırılmış, daha sonra kısa bir süre Erzurum'a sancak olarak bağlanmış ardından da müstakil eyalet hâline getirilmiştir.

Bölgenin fethi ile başlayan İslamiyet'in yayılışı 18. yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür. Karadeniz'in doğu kıyısında önemli bir limana sahip olan Batum limanına ve kalesine Osmanlılarca önem verilmiş kalede 250 civarındaki yeniçeri güvenliği sağlamıştır.

Batum'da Sultan Abdülaziz devrinde Trabzon Valisi Emin Muhlis Paşa tarafından imar edilen Aziziye adıyla bir cami inşa edilmiştir.

1878 Berlin Antlaşması ile Rusya'ya bırakılan şehir, 1918 başlarında tekrar Osmanlı Devleti'ne geçmiş, ancak 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi gereği, Osmanlıların buradan çekilmesiyle İngilizler tarafından işgal edilmiştir. 1920 yılında İngilizlerin de şehirden çekilmesiyle Misak-ı Milli sınırları içerisinde kabul edilen Batum, Birinci Meclis'te beş mebusla temsil edilmiştir. 1921 yılında ise Gürcistan'a bırakılan şehir Müslüman nüfusun varlığından dolayı bugün Acara Özerk Cumhuriyeti'nin başkentidir. Batum'un Osmanlı topraklarının dışına çıktığı ilk yıllarda Batum'daki Müslümanların önemli bir kısmı Anadolu'ya sığınmıştır.

Batum

Batum'dan genel görünüş - Batum

Ekmek yapan Müslüman Abaza kadınları - Gürcistan

KAYNAKÇA

- İstanbul Üniv. Yıldız Koleksiyonu Arşivi
Kongre Kütüphanesi (Library of Congress) Fotoğraf Arşivi
Vecihi ve Rüfekası, Musavver Tarih-i Harb 1314
Vakidi, Fütuhu'ş-Şam, Beyrut.
Taberi, Tarihu't-Taberi.
Kâtip Çelebi, Tuhfetü'l-Kibar.
Evliya Çelebi, Seyahatname.
Ebu'l-Ferec, Tarihu Muhtasarü'd-Düvel, Beyrut, 1890.
Herodotos, Tarih, (Terc. Müntekim Ökmen) İstanbul, 1973.
Mehmet Altan Köymen, Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Ankara, 1954.
Ekrem Hakkı Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri (Dört Cilt) İstanbul, 2000
İbrahim Kafesoğlu, Harizmşahlar Devleti Tarihi, Ankara, 1956.
Faruk Sümer, Oğuzlar, Türkmenler, Ankara, 1972.
Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul, 1989.
Abdulkadir Yuvalı, İlhanlılar Tarihi, Kuruluş Devri, Kayseri, 1994.
TDV İslam Ansiklopedisi,
Arnavutluk md. Bağdat md. c.4 Batum md. İstanbul 1991; Bulgaristan md., Basra md., Batum md., BAE md., c.5, İstanbul, 1992; “Beyrut” mad, c. 6, İstanbul, 1992, “Etiyopya” mad. c.11, İstanbul, 1995, Girit” mad., c.14, İstanbul, 1996, Halep md., c.15, İstanbul, 1997, “Irak” mad., c.19, İstanbul, 1999, Katar md., c.25, İstanbul, 2002; Kuveyt md., c. 26, İstanbul, 2002; Kudüs md., c. 26, Ankara, 2002
Türk Ansiklopedisi, “Irak” mad., c. 19, Ankara, 1971.
Meydan Larousse, “Suriye” mad., c. 11, İstanbul, 1981.; “Şam” mad., c. 11, İstanbul,1981. “Rodos” mad, c. 10, İstanbul, 1986.
Bağdat Salnamesi, Bağdat, 1308.
Barthold, İslam Medeniyeti.
Ramazan Şeşen, Selahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, İstanbul, 1983.
Şinasi Altındağ, Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı, Ankara, 1945.
Salname-i Vilayet-i Girid (1310).
Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti, İstanbul,1974.
M. Fahrettin Kırzioğlu, Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi, Ankara, 1976.
Yusuf Ziya Özer, Mısır Tarihi, Ankara, 1939.
Afet İnan, Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti, Ankara, 1987.
G. Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, (Terc. Fikret Işıltan) Ankara, 1991.
Casim Avcı, İslam-Bizans İlişkileri, İstanbul, 2003.
Lamia Al-Jasser, Suriye'de Erken Osmanlı Dönemine Ait Yapılarda Süsleme ve Bezemeler, Türkler, c. 13, Ankara, 2002.
M. Bahadır Dördüncü, II. Abdülhamid Yıldız Albümleri Mekke-Medine, İstanbul 2006.
Remzi Çavuş, Hain Kim, İstanbul 2006.
Erdoğan Aslıyüce, Değişen Komşumuz Suriye, İstanbul 2003.
Ogier Ghiselin de Busbecg, Türkiyeyi Böyle Gördüm (tarihsiz).
Ekmeleddin İhsanoğlu, Suriye'de Modern Osmanlı Sağlık Müesseseleri Ankara 1999.
Zekeriya Kurşun, Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hâkimiyeti Ankara 1998.
Metin Hülagü, Sultan II. Abdülhamid'in Sürgün Günleri İstanbul 2003.
Metin Hülagü, Yaralı Mareşal (Gazi Osman Paşa) İstanbul 2006.
Kadir Pektaş, Tunus'ta Osmanlı Mimari Eserleri Ankara 2002.
Akademi Araştırma Heyeti, Mukaddes Yolculuk, İstanbul, 2005.
İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadî ve Sosyal Değişim, Ankara 2000.
İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul 2000.
Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ, İstanbul, 2004.
Bahriye Mirivalarından Eyüb Sabri; Mirat-ül Haremeyn, Kostantiniyye, H. 1304
Mihir Ali Süleyman; Kutlu Şehir Medine-i Münevvere İstanbul 2002.
Kemal Arı, Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi, Ankara 1997.
İstanbul Külliyyatı V, İstanbul Ahkâm Defterleri: İstanbul Vakıf Tarihi 1, İstanbul, 1998.
İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi c. 2,3 Ankara 1988.
Hac Emiri İbrahim Refet Paşa, Mirat'ül Haremeyn (Arapça olan kitapta baskı yılı belirtilmemiş).
Zekeriya Türkmen, Musul Meselesi Askerî Yönden Çözüm Arayışları (1922-1925), Ankara 2003.
Bayram Kodaman, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, İstanbul 1980.
Hüseyin Gökçe, Mehmet Bahadır Dördüncü, Söğüt'ten Çınara, İstanbul 2005.
Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi Ankara 2004
Falih Rıfkı Atay, Zeytindağı, İstanbul 2004

